

MASTER SCRIPTIE

CKV 2.0: kunst actief meemaken én onderzoeken?

Een onderzoek naar de mate waarin de kunstbeleving en het cultuuronderwijs binnen museale instellingen kan worden aangepast om te voldoen aan de letter en geest van het nieuwe CKV-examenprogramma.

NAAM: **MARTINE DEKKER**

STUDENTNUMMER: **5493730**

CURSUS: **MASTERSCRIPTIE**

MASTER: **KUNSTGESCHIEDENIS; EDUCATIE EN COMMUNICATIE**

SCRIPTIEBEGELEIDER: **SJOUKJE VAN DER MEULEN**

TWEEDE LEZER: **LINDA BOERSMA**

AANTAL WOORDEN (EX. VOORWOORD EN BIJLAGEN): **13718**

INLEVERDATUM: **17 JUNI 2017**

Universiteit Utrecht

“Education is not preparation for life; education is life itself”

∞ John Dewey ∞

Ten behoeve van de leesbaarheid van dit onderzoek is bij de verwijzing naar leerlingen gekozen voor het gebruik van 'hij'. Het spreekt vanzelf dat hier ook 'zij' gelezen kan worden.

Met betrekking tot 'leerling' wordt de volgende schrijfwijze gehanteerd: havoleerling of havoleerlingen en vwo-leerling of vwo-leerlingen, of een combinatie hiervan; havo- en vwo-leerling(en). Hierbij zijn de richtlijnen van het Algemeen Nederlands Woordenboek, opgesteld door het Instituut voor de Nederlandse Taal aangehouden.

Voor vervoegingen omtrent CKV wordt de volgende schrijfwijze gehanteerd: CKV-docent(en), CKV-leerling(en), CKV-examenprogramma, CKV-programma of CKV-aanbod.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting.....	6
Inleiding.....	7
<i>Ontstaan en ontwikkeling van CKV</i>	7
<i>Toenemende druk op CKV</i>	9
<i>Het nieuwe CKV-examenprogramma</i>	9
<i>Probleemstelling en hoofdvraag</i>	12
Theoretisch kader.....	16
Deel I - Veranderende didactiek in het voortgezet onderwijs	17
<i>De huidige situatie</i>	18
<i>Onderwijs van de toekomst</i>	19
Deel II - Een veranderende didactiek binnen het cultuuronderwijs	21
<i>Methoden en theorieën in het huidige cultuuronderwijs</i>	22
Deelconclusie theoretisch kader	24
Onderzoeksmethode.....	25
Resultaten	26
Interviews CKV-docenten	26
Interviews educatief medewerkers musea	28
Samenvatting resultaten	31
Conclusie	32
Advies	34
Discussie	35
Bronnenlijst	36
Bijlage 1. Vragenlijsten interviews	40
Bijlage 2. Uitgeschreven interviews	42
Stedelijk Museum	42
Groninger Museum	49
Centraal Museum	54
Gerrit van der Veen College	58
Zernike College	65
Unic.....	69

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie die de afronding vormt van mijn master Kunstgeschiedenis; Educatie en Communicatie, specialisatie Moderne en Hedendaagse Kunst aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Aan het begin van mijn master had ik een helder doel voor ogen: ik wilde afstuderen en daarna deels werkzaam zijn als kunstdocent in het voortgezet onderwijs en deels als educator in een museum. In dit onderzoek komen deze twee interesses samen. Mijn interesse voor beide professies werd gewekt tijdens meerdere stages in het museale werkveld die ik vanuit mijn hbo-opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming heb mogen doen. Toen deze opleiding afgerond was, achtte ik mijzelf klaar voor een nieuwe uitdaging en schreef mij in voor de educatieve master aan de universiteit. De uitdaging waar ik naar op zoek was heb ik hier zeker gekregen. Vanuit het praktisch ingestelde hbo heb ik hard gewerkt om de onderzoeksvaardigheden en academische schrijfstijl van de universiteit eigen te maken. Dit ging en gaat soms nog steeds met vallen en opstaan. Desalniettemin, ik heb persoonlijk een grote ontwikkeling doorgemaakt en u heeft hiervan het resultaat in handen: mijn afstudeerscriptie. Ik ben er trots op!

Graag zou ik via deze weg een aantal mensen willen bedanken. Allereerst iedereen die tijd voor mij heeft vrijgemaakt voor een interview: Frouke Jorna (Stedelijk Museum), Bodil Keikes (Groninger Museum) en Eveline Reeskamp en Robin Kuhlemeier (Centraal Museum) bedankt voor jullie visie en enthousiasme. Daarnaast wil ik Jan Severins (Gerrit van der Veen College), Ingeborg Abrahamse (Zernike College) en Evelien Jacobs (Unic) bedanken voor de tijd die ze vrijmaakten in deze drukke onderwijsperiode. Daarnaast ook dank voor Tessa van Deijk en Sara Lagerveld. Vanuit de Universiteit Utrecht zijn er een aantal docenten die ik in het bijzonder wil bedanken. Ten eerste mijn scriptiebegeleidster, Sjoukje van der Meulen voor het enthousiasme en haar vertrouwen. Daarnaast dank aan mijn vakdidacticus Myrthe Nagtzaam voor haar visie, vakkennis en zeer prettige manier van onderwijzen. Mijn laatste dank gaat uit naar mijn tweede lezer, Linda Boersma.

Niet in het minst is mijn sociale netwerk van belang geweest om dit proces af te ronden. Dus dank voor het vertrouwen, de lieve woorden en het geduld als ik weer eens met mijn gedachten totaal ergens anders was. Dank ook voor het sparren, de spellingscheck en de wandelingetjes op de Drift. En dank voor het meeleven, het meelachen en mijn ontvoering naar Antwerpen waardoor ik weer nieuwe energie kreeg.

Dank allen! Dan wens ik u tot slot veel leesplezier.

Martine Dekker - 17 juni 2017

Samenvatting

Vanaf begin jaren negentig was de politieke besluitvoering en het maatschappelijk debat zoekende om het voortgezet onderwijs beter aan te laten sluiten op de eisen van de tijd en het vervolgonderwijs. Dit mondde uit in de Tweede Fase die in 1999 op alle middelbare scholen van start ging. De Tweede Fase en met name het Studiehuis was geënt op de constructivistische onderwijsdidactiek waarbij autonomie, betekenisvol leren, keuzevrijheid, talentontwikkeling en verantwoordelijkheid voor eigen leren onder de noemer *het nieuwe leren* grootschalige aandacht kregen. De overheid wilde het onderwijs en het culturele werkveld nader tot elkaar brengen. Op basis hiervan deed het vak CKV1 in 1999 haar intrede. CKV1 had als doel dat *leerlingen leren om een gemotiveerde keuze te maken voor betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur*. In de loop van de tijd verloor het vak CKV1 haar status en draagvlak. In 2012 kwam vanuit kabinet Rutte 1 een motie om het vak af te schaffen, Kabinet Rutte 2 besloot vervolgens dat CKV1 niet afgeschaft hoefde te worden, maar dat het vak een kwaliteitsimpuls nodig had. Een vernieuwingscommissie boog zich hierover, met als resultaat dat er een nieuw CKV-examenprogramma ingaat vanaf komend schooljaar. Het doel is: *kunst actief meemaken*. De grootste veranderingen met het voorgaande programma zijn de afschaffing van de verplichte culturele activiteiten, het toevoegen van elf dimensies, het invoeren van een onderzoekscomponent en het feit dat leerlingen becijferd worden. Vanaf de jaren zeventig fungeren musea steeds meer als professionele aanbieders van onderwijsprogramma's, waarbij ze financieel ondersteund worden door de overheid. Vandaag de dag is de overheid nog steeds voorstander van samenwerkingen tussen cultureel werkveld en onderwijs. De hoofdvraag van dit onderzoek is in hoeverre het wenselijk is, dat het cultuuronderwijs binnen museale instellingen wordt aangepast om te voldoen aan de letter en de geest van het nieuwe CKV-examenprogramma. Uit diepte-interviews is gebleken dat CKV-docenten verwachten dat musea de nieuwe dimensies kennen en bij hun rondleidingen hier flexibel en actief op aan sluiten. Musea voelen de noodzaak om hun aanbod aan te passen aan het nieuwe programma. Hierbij achten ze het van belang dat de rondleider zich de terminologie van het CKV-programma eigen maakt. Ook zijn de musea momenteel aan het kijken in hoeverre ze de onderzoekscomponent een plaats geven. Dit laatste ligt niet volledig in lijn met de verwachting van CKV-docenten: Zij willen de musea bezoeken in het kader van de geest van het nieuwe CKV-programma wat *kunst actief meemaken* in de professionele context, ingekaderd door de richtlijnen van de dimensies behelst.

Inleiding

'Kunst actief meemaken' is het doel van het nieuwe examenprogramma van het schoolvak Culturele en Kunstzinnige Vorming (vanaf nu aangeduid als: CKV) dat vanaf augustus 2017 ingaat voor alle havo- en vwo-leerlingen die het vak in de bovenbouw verplicht volgen.¹ Het nieuwe programma is ontwikkeld om een kwaliteitsimpuls te geven aan het vak door de inhoud van het curriculum te vernieuwen. Wat opvalt is dat dit de eerste keer is dat het vak CKV inhoudelijk gewijzigd wordt, sinds het ontstaan van het vak een kleine twintig jaar geleden. Om inzicht te krijgen in de geschiedenis van het vak en om te begrijpen waarom er een nieuw onderwijsprogramma is opgesteld, wordt gestart met een korte uiteenzetting over de geschiedenis van het vak CKV. Vervolgens wordt ingegaan op de inhoudelijke veranderingen binnen het nieuwe CKV-examenprogramma.

Ontstaan en ontwikkeling van CKV

In 1994 besloot de overheid om de sectie cultuur (weer) toe te voegen aan het toenmalige ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, omdat ze inzag dat er verbondenheid was tussen cultuur en onderwijs.² Het ministerie ging verder onder de naam ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (vanaf nu aangeduid als: OCW). *Cultuur en onderwijs zijn geen gescheiden werelden, zij zijn onverbreekbaar met elkaar verbonden* aldus de toenmalige staatssecretarissen Tineke Netelenbos (Onderwijs) en Aad Nuis (Cultuur) in de 1996 uitgekomen notitie *Cultuur en School*.³ Deze notitie mondde uit in *project Cultuur en School* dat als doel had om de cultuurparticipatie van leerlingen te bevorderen en om het onderwijs en de cultuursector bij elkaar te brengen door middel van structurele samenwerking. In 1998 brachten de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad gezamenlijke twee adviezen uit over het beleid en de uitvoering van het project *Cultuur en School*.⁴ Ze adviseerden scholen een meer centrale rol te nemen in het project en dat culturele instellingen zich meer zouden moeten opstellen als 'cultureel ondernemer' en dus vraaggerichter moesten werken.⁵ In 1999 publiceerde OCW de *Vervolgnotitie Cultuur en School* waarin werd gepleit voor een voortzetting van Cultuur en School.⁶ In deze notitie werd ingezet op verbreding en verankering van projecten tussen scholen en culturele instellingen. Dit moest opgenomen worden in het beleid van de scholen en in het reguliere onderwijsprogramma.⁷ Een essentieel verschil ten opzichte van daarvoor was dat de bezoeken van leerlingen aan culturele instellingen niet langer vrijblijvend bleven, maar dat ze werden vastgelegd in

¹ Vernieuwingscommissie CKV, *Advies Examenprogramma CKV Havo/Vwo*, Enschede 2014, pp. 5-7.

² Fianne Konings en Letty Ranshuysen, 'Cultuur en school. Valkuilen en potenties: de stand van zaken', in: *Boekmancahier, tijdschrift voor kunst, onderzoek en beleid*, vol. 13, no. 49, pp. 409-418.

³ De staatssecretarissen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Tineke Netelenbos & Aad Nuis, *Cultuur en School*, Den Haag 1996, p.9.

⁴ De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van kunst, cultuur en media. De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege dat de regering en de Kamer gevraagd en ongevraagd advies geeft over het Nederlandse onderwijsbeleid.

⁵ Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... beleidsonderzoek Cultuur en School achtergronden, literatuur en websites*, Utrecht 2003, p.8.

⁶ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Vervolgnotitie Cultuur en school*, Zoetermeer 1999.

⁷ Cultuurnetwerk Nederland 2003 (zie noot 5), p.8.

de kerndoelen van examenprogramma's voor havo- en vwo-leerlingen.⁸ Het vak CKV1 deed hiermee haar intrede als één van de nieuwe vakken met als doel de algemene ontwikkeling van leerlingen te verbreden ten tijden van de invoering van de *Tweede Fase*.⁹ De Tweede Fase was een landelijke onderwijsherziening die vanaf 1998 in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (vanaf nu aangeduid als: VO) werd doorgevoerd. Naast CKV1 werden de vakken CKV2 en CKV3 ontwikkeld, samen heetten deze vakken *de kunstvakken*.¹⁰ CKV1 was voor iedere bovenbouw-leerling in de Tweede Fase een verplicht vak, behalve voor gymnasiumleerlingen die ook de klassieke variant, KCV, konden volgen.

De algemene doelstelling van CKV1, zoals omschreven door Diederik Schönau in de examensyllabus, luidde: *'De kandidaat kan een gemotiveerde keuze maken voor voor hem betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, op grond van: (1) ervaring met deelname aan culturele activiteiten, (2) kennis van kunst en cultuur, (3) praktische activiteiten op het gebied van één of meer kunst disciplines en (4) de reflectie daarop.'*¹¹ Om hier aan te voldoen, werd het vak ingericht in vier domeinen: A. *Culturele activiteiten*, B. *Kennis van kunst en cultuur*, C. *Praktische activiteiten* en D. *Reflectie en kunst dossier*. Het vak werd afgesloten met een schoolexamen in de vorm van een kunst dossier, wat beoordeeld kon worden met een onvoldoende, voldoende of goed.¹² Omdat de eigen ervaring en beleving van de leerling centraal stond, werd het als contraproductief beschouwd om cijfers te geven en lag er veel nadruk op de culturele activiteiten (vanaf nu aangeduid als: CA's) die bij domein A horen.¹³ Voor de CA's zijn geen nadere eisen opgesteld, behalve dat het van 'erkende kwaliteit' moest zijn. Havoleerlingen moesten minstens zes, en vwo-leerlingen minstens tien verschillende voorstellingen, tentoonstellingen, collecties voor beeldende kunst en/of vormgeving bezoeken. De leerling beschreef zijn ervaring aan de hand van een kijkwijzer in een verslag dat door de docent beoordeeld werd. Om tegemoet te komen aan de extra kosten die de CA's met zich mee brachten, schonk het OCW per leerling eenmalig CKV-bonnen ter waarde van vijftig gulden en ontving de leerling een Cultureel Jongeren Paspoort (vanaf nu aangeduid als: CJP-pas) die korting gaf om CA's te ondernemen zoals een bezoek aan een (film)festival, concert, theater en museum.

Vanaf het schooljaar augustus 2007 ging de *herziene Tweede Fase* van start en dit had gevolgen voor de kunstvakken. De naamgeving werd als verwarrend ervaren. CKV2 werd hernoemd tot *Kunst*

⁸ Cultuurnetwerk Nederland, 'Momentopnames CKV1, Eindrapportage CKV1-Volgproject', in: *Cultuur + Educatie* nr. 8 2003, p.10.

⁹ Andere vakken die ingevoerd werden zijn natuurwetenschappelijke oriëntatie (ANW), maatschappijleer en klassieke culturele vorming.

¹⁰ CKV-2 was een theoretisch vak, waarbij de kunst disciplines muziek, dans, drama en beeldend bestudeerd werden. CKV-3 was een praktisch vak waar leerlingen zelf aan de slag gingen met het creëren van beeldend werk. CKV2 en CKV3 waren verplichte vakken in het profiel Cultuur & Maatschappij (C&M) en op sommige scholen konden leerlingen het kiezen bij een ander profiel.

¹¹ Diederik Schönau, *Syllabus Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 voor het schoolexamen in de tweede fase havo/vwo* Cito Arnhem 1998.

¹² Het kunst dossier is een verzameling van (praktische) opdrachten en verslagen die de leerling in de afgelopen jaren dat hij CKV1 volgde had samengesteld. Dit is onder andere een kunst autobiografie, (praktische) opdrachten die de docent verschaft of uit speciaal ontwikkelde methodes kwamen en verslagen van culturele activiteiten.

¹³ Cultuurnetwerk Nederland 2003 (zie noot 8), p.8.

Algemeen en CKV3 werd *Kunst beeldend, dans, drama of muziek*. Omdat nummer 2 en 3 wegvielen werd nummer 1 overbodig in de naamvoering en dus heette CKV1 vanaf 2007 CKV. Inhoudelijk zijn er weinig veranderingen binnen CKV doorgevoerd, behalve dat het verplichte aantal CA's voor het vwo van tien naar acht zijn gegaan vanwege de hoge studielast voor leerlingen, wat met name kwam door de schriftelijke verslaglegging bij de CA's aan de hand van kijkwijzers.¹⁴

Toenemende druk op CKV

De relatief kleine wijzigingen in 2007 betekenden niet dat CKV inhoudelijk niet ter discussie stond. In 2012 dienen toenmalig ministers, Marja Van Bijsterveldt (OCW) en Maxime Verhagen (EL&I) van kabinet Rutte 1 het wetsvoorstel *bovenbouw havo-vwo* in, waarin ze pleitten om het verplichte karakter van het vak CKV met ingang van schooljaar 2014-2015 af te schaffen. De motivatie hierachter was dat afschaffing meer tijd zou vrijmaken voor de kernvakken Nederlands, Engels en Wiskunde.¹⁵ Ter vervanging van CKV was het voorstel van de ministers om een algemene bepaling op te nemen in de wet, waardoor scholen zelf konden bepalen in welke vorm en mate zij culturele en kunstzinnige vorming aan zouden bieden. Dit voorstel leidde tot een internetconsultatie waar meer dan 2200 reacties op kwamen van leraren en andere betrokkenen. Zij waren grotendeels tegen het afschaffen van het vak. De noodzaak om te kijken naar de invulling van het vak werd duidelijk toen dagblad Trouw in samenwerking met het 1Vandaag jongerenpanel in 2013 een online enquête deed onder 977 jongeren. De resultaten logen er niet om: *zeven op de tien jongeren (71%) vindt de kennis die ze bij CKV hebben opgedaan niet waardevol*.¹⁶ De jongeren waren niet tevreden over de kwaliteit en de invulling van de lessen en noemden CKV 'nutteloos' en 'een uur niksen'. 51 Procent van de leerlingen zei dat het vak afgeschaft mocht worden, zodat ze meer tijd konden besteden aan de kernvakken als Wiskunde, Nederlands en Engels. Ook gaven veel leerlingen aan dat de uitgebreide en ingewikkelde verslagen die ze moesten maken van hun CA's ze onnodig veel tijd kostten. 42 Procent gaf aan het vak te willen behouden, maar wilde een andere invulling van de huidige lessen.

Het nieuwe CKV-examenprogramma

Staatsecretaris Sander Dekker gaf in kabinet Rutte 2 gehoor aan de uiteenlopende reacties en concludeerde dat CKV niet afgeschaft hoefde te worden, maar dat het vak een kwaliteitsimpuls nodig had.¹⁷ Dekker gaf opdracht om te onderzoeken op welke wijze het vak CKV kon worden aangepast. Hiervoor werd in maart 2014 een elfkoppige *Vernieuwingscommissie CKV* geïnstalleerd die zich onder

¹⁴ Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... kunstvakken in de vernieuwde tweede fase, Achtergronden, literatuur, lesmethoden, projecten en websites*, Utrecht 2007, p. 9.

¹⁵ Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen & Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie, *Inventarisatie wetsvoorstel bovenbouw havo-vwo*, 2012, p. 11.

¹⁶ 1Vandaag Jongerenpanel, *Onderzoek 'CKV: weg ermee?!*, 2013, pp. 2-3.

¹⁷ <<http://www.eenvandaag.nl/uploads/doc/Rapportage%20Onderzoek%20CKV.pdf>> (7 mei 2017).

¹⁷ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Kamerbrief over wetsvoorstel bovenbouw havo-vwo*, 2013, p.2.

leiding van Antoine Gerrits over dit vraagstuk boog.¹⁸ De vier uitgangspunten die de minister de commissie oplegde, waren: 1. het examenprogramma moest globaal worden geformuleerd, zodat er voor scholen ruimte is om een eigen invulling te geven; 2. er moest een duidelijkere stofomschrijving komen van het huidige domein B; 3. leerlingen moeten gestimuleerd worden tot een creatieve en onderzoekende houding en 4. er mocht geen verplichting meer bestaan voor het aantal CA's.¹⁹ De commissie onderzocht daarnaast of het vak met een cijfer diende te worden afgesloten. In maart 2015 overhandigde de onderzoekscommissie haar advies voor een nieuw examenprogramma aan de staatssecretaris. In september 2015 ging de Tweede Kamer akkoord. Het advies van de vernieuwingscommissie is het wettelijk vastgestelde examenprogramma voor alle VO-bovenbouwleerlingen van havo en vwo vanaf augustus 2017. In het nieuwe examenprogramma zijn twee hoofddoelen opgesteld. Het eerste doel is om de kwaliteit van CKV te verhogen door een duidelijkere stofomschrijving van het huidige domein B 'Kennis van kunst en cultuur'. Het tweede doel is om leerlingen te stimuleren tot een creatieve en onderzoekende houding. Het is van belang om te vermelden dat het nieuwe examenprogramma globaal geformuleerd is, wat betekent dat scholen zelf de feitelijke invulling mogen verzorgen.

Waaruit bestaat het nieuwe CKV-examenprogramma? Een belangrijke wijziging vindt plaats in de vier domeinen. De domeinen zijn zowel qua naam als inhoud gewijzigd (voor een schematische weergave, zie figuur 1 hieronder). Globaal is de inhoud van de nieuwe domeinen als volgt: In domeinen A en B gaat de leerling verschillende kunstdisciplines ervaren en beschouwen. In domein C doet de leerling een onderzoek naar een zelf gekozen kunstdiscipline en in domein D ligt de nadruk op het verbinden van en reflecteren op kennis en ervaringen die de leerling in domein A, B en C heeft opgedaan. Het idee is dat de domeinen een doorlopend proces vormen waarbij het hoofddoel is dat de leerling kunst actief meemaakt. In domein A staat het maken van een kunstautobiografie centraal. De leerling geeft

huidig CKV-programma:		nieuw CKV-programma:	
domein A:	Culturele activiteiten	▶	domein A: Verkennen
domein B:	Kennis van kunst en cultuur	▶	domein B: Verbreden
domein C:	Praktische activiteiten	▶	domein C: Verdiepen
domein D:	Reflectie	▶	domein D: Verbinden

Figuur 1. Indeling domeinen huidig en nieuw CKV programma.
Bron: Examenprogramma CKV havo/vwo, 2014, Vernieuwingscommissie CKV.

hierin weer in hoeverre hij in aanraking komt en is gekomen met kunst in zijn eigen leefomgeving. De vorm waarin de leerling de kunstautobiografie inlevert staat vrij, scholen hebben de

¹⁸ De vernieuwingscommissie bestaat uit een voorzitter, twee secretarissen en acht leden: Voorzitter: Antoine Gerrits, Senior Cultuureducatie (LKCA), senior consultant Cultuurprofiel scholen; Secretaris: Pascal Marsman, Senior Leerplanontwikkelaar SLO; Secretaris: Ange Taminiau, Senior Leerplanontwikkelaar SLO; Lid: Barend van Heusden, Hoogleraar Cultuur en Cognitie; Lid: Diederik Schönau, Senior medewerker Cito; Lid: Gudrun Beckmann, Hoofd van de masteropleiding Kunsteducatie Hanzehogeschool Groningen; Lid: Emiel Heijnen, Senior docent aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten; Lid: Leo Molendijk, Coördinator Bacheloropleiding Docent Muziek Codarts; Lid: Jan Beerten, Docent Rembrandtcollege Veenendaal; Lid: Floor den Uijl, Docent Spinozalyceum Amsterdam, Lid: Jan Wolters Docent ECL Haarlem.

¹⁹ Vernieuwingscommissie CKV, 2014 (zie noot 1), p.5.

mogelijkheid om hier een eigen invulling aan te geven. In domein B gaat de leerling *kunst actief meemaken*. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen de kunstdisciplines beeldend, fotografie, film, muziek, dans, drama, architectuur en design. Om deze kunstdisciplines actief mee te maken en van context te voorzien zijn elf dimensies ontwikkeld. De dimensies zijn als volgt:

- Feit en fictie
- Schoonheid en lelijkheid
- Autonoom en toegepast
- Ambachtelijk en industrieel
- Amusement en engagement
- Digitaal en analoog
- Individueel en coöperatief
- Traditie en innovatie
- Herkenning en vervreemding
- Monodisciplinair, multidisciplinair, interdisciplinair
- Lokaal en globaal

Het leerdoel voor het verbredingsdomein (B) is dat de leerling ervaring opdoet met nieuwe kunstzinnige activiteiten die worden aangeboden in een levensechte, professionele context. De leerling kan deze kunstdiscipline vervolgens vanuit de elf nieuwe dimensies beschouwen en waarderen. Van de havo-leerling wordt verwacht dat hij tenminste drie kunstdisciplines in één of meer dimensies onderzoekt en ervaart. De vwo-leerling moet tenminste vier kunstdisciplines vanuit één of meer dimensies onderzoeken en ervaren. Om tegemoet te komen aan de kosten, blijft de CJP-pas beschikbaar voor leerlingen. In domein C staat het verdiepen centraal. Het doel van dit domein is dat de leerling individueel en/of in een klein team van medeleerlingen een artistiek creatief proces of een aspect daarvan onderzoekt. De verkregen resultaten moet de leerling vervolgens documenteren en verantwoorden in een zelf gekozen vorm, als voorbeeld noemt de commissie een presentatie, tentoonstelling, verslag, debat, beeld, film of performance. In het laatste domein ligt de focus op het verbinden (D) en het reflecteren op de opgedane kennis en ervaringen in alle voorgaande domeinen. De leerling kan hierbij aangeven welke ervaringen met kunst en cultuur van betekenis zijn voor zijn (verdere) kunstzinnige en culturele ontwikkeling. Deze reflectie mag de leerling in een zelfgekozen vorm presenteren, ook hier geeft de commissie voorbeelden als een gesprek, film, presentatie, (digitaal) dossier of een combinatie van deze vormen.

Naast de inhoudelijke wijzigingen die de minister de commissie heeft opgelegd, heeft de commissie besloten dat leerlingen CKV voortaan afsluiten met een cijfer. Dit cijfer is op basis van de resultaten op de vier verschillende domeinen en telt, samen met maatschappijleer en het profielwerkstuk, mee als combinatiecijfer.²⁰

²⁰ Het combinatiecijfer is het rekenkundig gemiddelde van de 'kleine vakken/onderdelen' die met een cijfer op de cijferlijst staan. Het combinatiecijfer houdt in dat de leerling een onvoldoende mag halen voor één van de drie vakken. De onvoldoende mag hierbij niet lager zijn dan een 4. < <https://www.examenblad.nl/onderwerp/combinatiecijfer-profiel/2017>> (15 mei 2017).

Al met al verandert er veel aan de inhoud van het programma, het is de meest fundamentele verandering van het programma sinds het ontstaan van het vak. De inhoudelijke wijziging waarover momenteel in vakbladen en op internetfora het meest gesproken wordt, is de afschaffing van het aantal verplichte CA's, de invoering van een cijfer en de nadruk op het onderzoekscomponent. De afschaffing van het verplichte aantal CA's lijkt hierbij in tegenstelling met het doel van het nieuwe programma: *kunst actief meemaken*. De vraag rijst hoe je kunst actief kan meemaken, als een leerling deze kunst niet hoeft te bezoeken. Toch komt de invulling van domein B hieraan tegemoet, omdat hier gesteld wordt dat leerlingen minstens drie (havo) of vier (vwo) verschillende kunstdisciplines moeten ontdekken vanuit het kader van de elf dimensies.

Het CKV-examenprogramma is opgesteld en geschreven als handleiding voor CKV-docenten en schoolbesturen. Het afgelopen jaar werden er vanuit verschillende instanties bijscholingsdagen en trainingen georganiseerd om hen goed voor te bereiden en in te lichten over het nieuwe programma. Ook heeft het Nationaal Expertise Centrum Leerplanontwikkeling (vanaf nu aangeduid als: SLO) een website gelanceerd die CKV-docenten voorziet van achtergrondinformatie en lesvoorbeelden. Uitgeverij Lambo werkt aan een nieuwe CKV-methode.

Probleemstelling en hoofdvraag

Wat opvalt, is dat het CKV-programma enkel geschreven en gecommuniceerd wordt in de richting van scholen en CKV-docenten. Dit is logisch aangezien zij het programma zullen uitvoeren. Maar musea zijn in de afgelopen jaren goed ingespeeld geraakt op het onderwijs en zien educatie steeds meer als een onderdeel van het algemene publieksbeleid. Vanaf de jaren zeventig schieten educatieve afdelingen als paddenstoelen uit te grond en komt de bezoeker van alle leeftijden en herkomst meer centraal te staan.²¹ Sinds de jaren negentig hebben constructivistische perspectieven invloed gehad op de museumwereld waardoor musea meer openstaan voor de perspectieven en ideeën van de bezoeker.²² In plaats van overdracht van kennis en betekenissen staan momenteel de interactie met de bezoeker en het sociale proces van betekenis geven centraal.²³ Tegenwoordig bieden veel Nederlandse musea onderwijsprogramma's aan voor uiteenlopende doelgroepen in het onderwijs. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat een excursie naar een museum meerwaarde heeft als dit in het curriculum ingebed wordt (Burchenal & Grohe, 2007; Van Boxel, 2010; Wright Maley, Grenier, & Marcus, 2013). Het streven van musea richt zich vandaag steeds meer op het leveren van een bijdrage aan identiteitsontwikkeling, kennisontwikkeling, persoonlijke ontwikkeling en de actieve rol van de

²¹ Melissa de Vreede et. al., *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in Nederlandse musea*, Cultuurnetwerk Nederland Utrecht 2010, p. 366.

²² Mark Schep, Carla van Boxtel en Julia Noordegraaf, 'Wat je kunt leren van een educatieve museumrondleiding', *Cultuur+Educatie*, 2015 nr. 42, p. 36.

²³ Mark Schep, Carla van Boxtel en Julia Noordegraaf 2015 (zie noot 22) p. 37.

bezoeker.²⁴ Het publiek en het onderwijs zijn ook belangrijke pijlers voor museaal beleid, aldus Minister Jet Bussemaker (OCW). Zij schetst in haar cultuurbeleid, *Ruimte voor Cultuur* voor de jaren 2017-2020 haar visie en plannen voor de komende jaren. De minister zet haar eerder opgestelde cultuurbeleid onverminderd door: de focus blijft de komende jaren op cultuureducatie, talentontwikkeling, de maatschappelijke waarde van cultuur, digitalisering en internationaal cultuurbeleid.²⁵ Musea kunnen bij het OCW subsidie aanvragen, waarbij hun aanvraag op drie criteria wordt getoetst: 1. kwaliteit, 2. educatie en participatie en 3. maatschappelijke waarde. Verder is het beleid gericht op het verhogen van kwaliteit, het aanmoedigen van innovatie en profilering en het stimuleren van samenwerking tussen instanties. De minister stelt echter dat samenwerking tussen scholen en culturele instellingen beter kan en scholen en kunstinstellingen nog te vaak langs elkaar heen werken in plaats van samen. Het ministerie stimuleert cultuuronderwijs en samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en culturele instellingen. Het is echter voor musea niet direct duidelijk hoe en óf zij überhaupt moeten reageren op de veranderde insteek van CKV. De Nederlandse Museum Vereniging heeft een melding gemaakt op haar website waarin ze het nieuwe CKV-programma aankondigt en er wordt een enkele bijeenkomst georganiseerd waar het museale veld een rol in heeft.^{26,27} Verder lijkt het alsof musea of overkoepelende instanties collectief weinig gehoor geven aan de verandering. De vraag dringt zich op “waarom niet?”. Er is wel degelijk sprake van communicatie tussen beide partijen en musea hebben profijt van CKV-leerlingen in de vorm van hogere bezoekersaantallen en subsidies.

Wat voor gevolgen heeft het nieuwe CKV-programma voor musea en moeten musea hier op inspelen? Moeten educatieve afdelingen het roer omgooien en op een andere wijze de leerlingen en scholen tegemoet treden? Is een kleine aanpassing in het bestaande aanbod genoeg of zijn er grotere maatregelen nodig? En komen de leerlingen überhaupt nog wel naar het museum nu de verplichte activiteiten zijn afgeschaft? Voor dit onderzoek is de volgende probleemstelling leidend: Het vernieuwde CKV-examenprogramma is een nieuwe methode van kunstbeleving en cultuuronderwijs voor leerlingen, maar geeft onvoldoende richting voor museale instellingen over hoe zij hierop in kunnen spelen.

²⁴ Melissa de Vreede et. al., 2010 (zie noot 21) p. 367.

²⁵ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, *Ruimte voor cultuur Uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020*, p. 3.

²⁶ De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK) organiseerde op 31 maart 2017 een CKV 2.0-middag op het Montessorilyceum Amsterdam, de onderzoekster was hierbij aanwezig. Er waren drie sprekers en ruim 90% van het publiek was CKV docent. Anne Marie van der Vlies (Universiteit van Amsterdam) gaf de inhoudelijke veranderingen in het programma weer, René van Blerk (senior educatie, *Van Gogh Museum*) schetste de huidige aanbod van tussen het Van Gogh Museum aan CKV leerlingen en Annemarie Buren (CKV-docent) legde uit wat de veranderingen betekenden voor haar lessen. Opvallend was dat Van Blerk een ontkennend antwoord gaf toen de onderzoekster hem vroeg of het Van Gogh Museum al bezig was met het implementeren van het nieuwe programma.

²⁷ De Vrije Universiteit Amsterdam organiseert op 5 september 2017 een studiedag voor educatieve medewerkers.

Dit leidt tot de volgende hoofdvraag: **In hoeverre is het wenselijk dat het cultuuronderwijs binnen museale instellingen wordt aangepast om te voldoen aan de letter en de geest van het nieuwe CKV-examenprogramma?**

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zal zowel theoretisch- als praktijkonderzoek nodig zijn. Het eerste deel van deze scriptie richt zich op de theoretische context en heeft als doel om te achterhalen met welke redenen het CKV-programma is vernieuwd, op welke (kunst)educatieve theorieën het nieuwe CKV-programma zich baseert en waarom hiervoor gekozen is. Het tweede deel richt zich specifiek op betrokkenen die te maken krijgen met de veranderingen. Het doel is om door middel van diepte-interviews te achterhalen hoe CKV-docenten en educatief medewerkers van musea aankijken tegen het nieuwe CKV-programma en wat hun verwachtingen zijn als het gaat om museumbezoek in het kader van het nieuwe CKV-examenprogramma. Deze onderdelen leiden tot drie deelvragen:

1. Vanuit welke ontwikkelingen binnen de onderwijsdidactiek en het cultuuronderwijs is het CKV-examenprogramma ontworpen en welke verschuiving is dit ten opzichte van het vorige programma?
2. Hoe reageren CKV-docenten op het nieuwe CKV-programma en wat verwachten zij van musea?
3. Hoe gaan musea om met het nieuwe CKV-programma en tot welke veranderingen leidt dit?

In de inleiding is beschreven wat de formele eisen van het programma zijn voor de leerlingen. De eerste deelvraag geeft daarnaast inzicht in de onderliggende theorie waarop het CKV-programma is gebaseerd. Doordat de kwantitatieve eisen zijn losgelaten, wordt het belangrijker om het CKV-programma vanuit de juiste educatieve context te kunnen interpreteren. De combinatie van de eisen en de uitkomst van deelvraag 1 vormen de letter en de geest van het nieuwe CKV-programma. De tweede deelvraag geeft een beeld van de vertaling van het programma naar de praktijk. Dit is van belang, omdat het nieuwe CKV-programma ruimte geeft voor eigen invulling door scholen. Door dit bij verschillende scholen te toetsen, worden de verwachtingen duidelijk waarmee musea te maken zullen krijgen. De laatste deelvraag brengt de veranderingen in kaart die musea momenteel doorvoeren. Door deze drie deelvragen met elkaar te verbinden, wordt het mogelijk om antwoord te geven op de overkoepelende hoofdvraag.

Omdat het nieuwe examenprogramma pas recentelijk is vrijgegeven is er nog weinig onderzoek gedaan naar de implementatie hiervan. Daarnaast is het uniek aan dit onderzoek dat het musea en CKV-docent met elkaar in verbinding brengt, de geïnterviewde CKV-docent is namelijk werkzaam in de stad waar het museum staat.

In verband met de omvang van dit onderzoek is ervoor gekozen om drie musea nader te onderzoeken. Dit zijn het Centraal Museum in Utrecht, het Stedelijk Museum in Amsterdam en het Groninger Museum. Er is voor deze musea gekozen omdat ze allen op een innovatieve manier bezig zijn met het ontwikkelen van educatieve programma's voor uiteenlopende doelgroepen, waaronder CKV-leerlingen. Vervolgens zijn er drie CKV-docenten benaderd die werkzaam zijn op scholen in de steden waar de musea staan. Er is aan deze docenten gevraagd hoe ze bezig zijn om het nieuwe programma te implementeren op hun school en wat hun wensen zijn ten opzichte van museumbezoek. De verwachting is dat de resultaten niet alleen voor de meewerkende musea en CKV-docenten relevant zijn, maar dat de uitkomsten door derden gebruikt kunnen worden ter inspiratie voor het ontwerpen van een CKV-programma. Om die reden wordt dit onderzoek afgesloten met een advies waarin enkele aanbevelingen worden gedaan over hoe musea het nieuwe CKV-programma kunnen implementeren in hun aanbod.

Theoretisch kader

Het doel van dit theoretisch kader is om in grote lijnen de didactische ontwikkelingen binnen het onderwijs en het cultuuronderwijs in het VO weer te geven. Met didactische ontwikkelingen wordt de wijze waarop een docent kennis, vaardigheden en leerhoudingen onderwijst aan leerlingen aangeduid.²⁸ Met het cultuuronderwijs wordt het binnenschoolsonderwijs aangeduid waarbij een leerling algemeen onderwezen wordt in kunst, erfgoed en media.²⁹ Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt hoe het nieuwe CKV-programma zich verhoudt tot verschillende facetten van het onderwijs. Dit is van belang omdat vanuit dit vertrekpunt het nieuwe CKV-programma ontworpen is. Door het creëren van deze theoretische basis komt er dieper inzicht in de actuele stand van zaken binnen het onderwijs en het cultuuronderwijs en ontstaat er meer begrip van de verschillende stromingen, visies, leerplannen en methoden die de omgeving vormden waaruit het nieuwe CKV-programma is vormgegeven.

Er is gekozen om het Nederlands onderwijssysteem en het Nederlands cultuuronderwijssysteem te beschrijven in twee delen. Internationaal wordt er echter uiteenlopend onderzoek gedaan naar beide systemen en daarom zijn er soms internationale bevindingen opgenomen, op voorwaarde dat zij een kenmerkende verandering in het Nederlandse gedachtegoed bewerkstelligen. Om het onderzoek verder in te kaderen worden enkel de veranderingen omtrent de bovenbouw van de havo en het vwo weergegeven omdat het nieuwe CKV vanaf augustus 2017 alleen op deze afdelingen start. De beschrijving van het Nederlands onderwijssysteem start vanaf de jaren negentig, omdat hier de drang voor een herinrichting van het Nederlands onderwijssysteem aanving. Het beschrijven van het Nederlands cultuuronderwijs richt zich voornamelijk op de hedendaagse situatie, in een enkel geval wordt er een uitstap verder terug in de tijd gemaakt mits dit relevant is voor de inhoudelijke achtergrond. In ieder deel wordt aandacht besteed aan de politieke koers en haar besluitvoering. Ter afsluiting is een conclusie opgenomen die als doel heeft om inzichtelijk te maken vanuit welke ontwikkelingen het nieuwe CKV-programma is ontworpen.

²⁸ Wij Leren, *definitie didactiek* <<http://wij-leren.nl/pedagogisch-didactisch-handelen-leerkrachtgedrag.php>> (12 mei 2017).

²⁹ LKCA, *definitie cultuuronderwijs* <<http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/wat-is-cultuuronderwijs#co>> (12 mei 2017).

Deel I - Veranderende didactiek in het voortgezet onderwijs

De Tweede Fase was een grote herinrichting van het Nederlands onderwijsstelsel en kwam voort uit het gedachtegoed van begin jaren negentig. Overheid en onderwijsveld waren ervan overtuigd dat het onderwijsaanbod moest worden aangepast aan de eisen van de tijd, zowel naar inhoud als naar didactische vormgeving.³⁰ De reden hiervoor was de veelgehoorde klacht over de slechte aansluiting tussen havo/vwo en het vervolgonderwijs, wat kwam door gebrek aan studievaardigheden, taalvaardigheden en algemene ontwikkeling. De invoering van de Tweede Fase had in feite slechts één hoofddoel: *een kwaliteitsverbetering van het onderwijs in de bovenbouw van havo en vwo*.³¹ Dit kwam tot uiting op verschillende gebieden.³² Met de invoering van *Het Studiehuis*, kwam actief en zelfstandig leren, verantwoordelijkheid van de leerling en interactief leren centraal te staan.³³ Dit uitte zich met name in de drang om onderwijs betekenisvol aan te bieden. Betekenisvol leren zoekt aansluiting bij de belevingswereld en de ontwikkeling van de leerling. Onderzoek wijst uit dat als leerlingen emotioneel betrokken zijn bij een onderwerp ze eerder geneigd zijn om hier hun aandacht op te vestigen (Woolfolk, Hughes & Walkup, 2008).

De invoering van Het Studiehuis is toe te schrijven aan de opkomst van een nieuwe leerfilosofie getiteld *het nieuwe leren*. Als aanleiding voor het nieuwe leren werden gebrek aan inzet en motivatie bij leerlingen genoemd.³⁴ De KPC Groep, een landelijk onderwijsadviesbureau, introduceerde de term als eerste en noemde het een paraplu voor vernieuwingsinitiatieven in het onderwijs, omdat het *'zo ongeveer alle concepten die te maken hebben met moderne opvattingen over onderwijs: leerlingen actief en zelfstandig laten leren, in plaats van klassieke kennisoverdracht'* omvat.³⁵ Het nieuwe leren kwam voort uit het sociaal constructivisme dat er vanuit gaat dat leerlingen zelf actief hun kennis construeren.³⁶ Het verwerven van kennis is hierbij niet zozeer het resultaat van de overdracht door de docent, maar van denkactiviteiten bij leerlingen. Een belangrijke kerngedachte is dat de leerling de behoefte heeft om te leren: de zogeheten intrinsieke motivatie. Deze moet door de docent gestimuleerd worden. Hoogleraren Edward Deci en Richard Ryan stellen in de *zelfdeterminatietheorie* vast dat leerlingen meer intrinsiek gemotiveerd zijn als ze zelf invloed hebben op hun manier van leren (Ryan & Deci, 2000).³⁷ De keuzevrijheid van de leerling is een belangrijke kerngedachte van het nieuwe

³⁰ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Inspectierapport De Tweede Fase een fase verder*, 2001, p. 4.

³¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Zeven jaar Tweede Fase, een balans*, 2005, p.9.

³² Dit zijn het actualiseren van de examenprogramma's, een verbreding in het didactisch handelen van de docenten en het invoeren van profielen waaruit een leerling een studierichting kon kiezen. De profielen zijn als volgt: Cultuur en Maatschappij (C&M), Economie en Maatschappij (E&M), Natuur en Gezondheid (N&G) en Natuur en Techniek (N&T). De vakken die de leerlingen volgen in het profieldeel zijn afhankelijk van de profielkeuze. SLO <<http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/profielen/>> (12 mei 2017).

³³ Tweede Fase Adviespunt 2005 (zie noot 31) p.26.

³⁴ Fenna Zwart, 'Het nieuwe leren', *Vakwerk* juli 2013, p. 2.

³⁵ Ron Oostdam, Thea Peetsma & Henk Blok, *Het nieuwe leren in basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningsnotitie voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*, 2007, p.3.

³⁶ Marjan van der Maas, *Een effectieve leeromgeving in het primair en voortgezet onderwijs, Onderzoeksrapportage Inrichten leeromgevingen PO en VO 2008-2010*, 's-Hertogenbosch KPC Groep 2010, p.8.

³⁷ Richard Ryan & Edward Deci, 'Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well being', in: *American Psychologist*, 55, pp. 68-78.

leren en de nadruk kwam te liggen op termen als levensecht, betekenisvol en actief leren. Dit resulteerde in een veranderende rol van de docent, die van een autoritaire en gezaghebbende insteek naar een coachende en begeleidende rolinvulling ging.

De invoering van de Tweede Fase verliep verre van vlekkeloos. De meest gehoorde klachten waren: *een te hoge studielast, teveel vakken en teveel zelfstandigheid voor de leerling*.³⁸ Een jaar na de invoering van de Tweede Fase vond een wijziging plaats: leerlingen kregen minder examenvakken en de studielast werd verlicht. Door kritische reacties uit het werkveld, gericht op de hoeveelheid van het programma en de werkdruk van leraren, kwam er vanaf augustus 2007 een herziende *Tweede Fase*.³⁹ Scholen kregen meer ruimte om eigen keuzes te maken in de vorm en inhoud van de examenprogramma's en de studielast werd verminderd. Dit kwam voort uit een vernieuwde politieke koers, waarbij de gedachte was dat scholen meer autonomie kregen en leerlingen meer keuzevrijheid.⁴⁰

De huidige situatie

Momenteel is het de vraag of het onderwijs zich meer moet inrichten naar leerlinggestuurd-, of docentgestuurd onderwijs. Leerlinggestuurd wil zeggen dat een leerling binnen een gesteld kader zelf de leerdoelen, leermiddelen, activiteiten en de wijze van toetsing kiest.⁴¹ Als de docent over al deze zaken beslist, is het onderwijs volledig docentgestuurd. Voorstanders van leerlinggestuurd onderwijs menen dat de leerling op deze wijze meer autonomie verkrijgt en hierdoor meer 'eigenaarschap' over zijn eigen leren ervaart, wat zorgt voor een verhoogde motivatie om te leren. Tegenstanders van leerlinggestuurd onderwijs menen dat lerenden niet goed in staat zijn om in te schatten waar ze precies aan moeten voldoen en hierdoor ook niet weten hoe zij er zelf op dat moment voorstaan.⁴² Ook zijn leerlingen geneigd om te kiezen voor wat ze het prettigst vinden, wat niet per definitie het beste is. Op de meeste scholen is nu sprake van een middenweg waarbij gekeken wordt wat er mogelijk is om de leerlingen steeds meer autonomie te geven. Onderwijspedagogen Paul Kirschner en Jeroen van Merriënboer noemen als sleutel de expertise: zij geloven dat leerlingen experts van hun eigen leerproces worden als docenten het leren goed ondersteunen en in staat zijn geleidelijk de verantwoordelijkheid voor het leren te verleggen naar de leerlingen.⁴³

Ook is er momenteel toenemende aandacht voor de wijze waarop docenten om moeten gaan met de verschillen tussen leerstijlen van leerlingen. Deze aandacht komt mede door het boek *Frames of Mind*:

³⁸ Cultuurnetwerk Nederland Utrecht 2007 (zie noot 14) p. 8.

³⁹ Viola van Lanschot Hubrecht, Pascal Marsman & Stéfanie van Tuinen, *Addendum op de vakspecifieke trendanalyse 2015*, SLO Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling Kunst en Cultuur, Enschede 2017 p. 16.

⁴⁰ Cultuurnetwerk Nederland Utrecht 2007 (zie noot 14) p. 8.

⁴¹ Encyclo, *definitie leerlinggestuurd onderwijs* <<http://www.encyclo.nl/begrip/leerlinggestuurd%20onderwijs>> (12 mei 2017).

⁴² Paul Kirschner & Jeroen van Merriënboer, 'De zelfsturende leerling?', *Van twaalf tot achttien*, 2013, p. 43.

⁴³ Paul Kirschner en Jeroen van Merriënboer 2013 (zie noot 42) p. 43.

The Theory of Multiple Intelligences (1983) van de Amerikaanse psycholoog Howard Gardner. Hij beschrijft hierin zijn Meervoudige Intelligentie Theorie (vanaf nu aangeduid als: MIT), wat aangeeft dat er verschillende vormen van intelligenties zijn en dat je effectiever kan leren als je wordt aangesproken op de intelligentie die jouw voorkeur heeft.⁴⁴ Er is echter geen wetenschappelijk bewijs voor de MIT. Van der Ploeg (2005) geeft aan dat de populariteit van MIT komt doordat men het in onderwijskringen een aantrekkelijk antwoord vindt op het probleem van leerling-diversiteit.⁴⁵ Hij doelt hiermee op adaptief onderwijs, ofwel onderwijs op maat. In 2014 voer de Nederlandse overheid de wet op Passend Onderwijs in. Scholen werden verplicht om te zorgen voor een passende onderwijsplek voor iedere leerling, ongeacht handicap, gedragsprobleem of leerproblematiek.⁴⁶ Om tegemoet te komen aan de verschillende leerlingen en hun leerstijlen passen docenten differentiatie toe.⁴⁷ Uit onderzoek is gebleken dat differentiatie het meeste effectief is als een docent extra uitleg geeft aan een leerling die het niet begrijpt terwijl andere leerlingen zelfstandig doorwerken (Amsing & Mathijssen, 2013).

Onderwijs van de toekomst

Momenteel is het discours, de overheid en het maatschappelijke debat erop gericht om het onderwijs van nu klaar te maken voor de 21ste eeuw. Er ligt hierbij een grote focus op het aanleren van (ICT)-vaardigheden, creatief denken, persoonsvorming en burgerschapsvorming. Dit is eveneens zichtbaar in de visie van het OCW: *Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) werkt aan een slim, vaardig en creatief Nederland*.⁴⁸ Wereldwijd is de nadruk op creativiteit als belangrijke vaardigheid aanzienlijk versterkt toen de Amerikaanse socioloog Richard Florida de *creatieve klasse* benoemde. Hij stelt dat deze bestaat uit kenniswerkers zoals wetenschappers, docenten, kunstenaars en ontwerpers. Gemeengoed is dat er innovatieve ideeën of producten geproduceerd worden.⁴⁹ Zijn theorie had zowel nationaal als internationaal zijn weerslag op beleidsmakers en overheidsinstellingen en ook binnen het onderwijs is de focus op creatief denken vergroot. Initiatiefnemer Frank van den Oetelaar pleit in *Whitepaper 21st Century Skills in het onderwijs* (2012) voor een fundamentele

⁴⁴ Gardner onderscheidt de volgende intelligenties: verbaal-linguïstisch, logisch-mathematisch, visueel-ruimtelijk, muzikaal-ritmisch, lichamelijk-kinesthetisch, naturalistisch, de interpersoonlijke en de intrapersonlijke intelligentie. Aanvankelijk publiceerde Gardner zeven intelligenties, later werden dit er acht. Door deze intelligenties afzonderlijk van elkaar neer te zetten heeft hij kritiek op de IQ test die enkel uitgaat van het verbaal-linguïstische en de logisch-mathematische. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Meervoudige_intelligentie> (13 mei 2017).

⁴⁵ Piet van der Ploeg, *Meervoudige intelligentie is volgens wetenschappers flauwekul*, 2005, p.1.

<<http://home.kpn.nl/pen123/artikelen/Meervoudige%20intelligentie%20is%20volgens%20wetenschappers%20flauwekul.pdf>> (13 mei 2017).

⁴⁶ Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, J. M. van Bijsterveldt-Vliegheart & Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie M. J. M. Verhagen, *Wet op Passend Onderwijs*, s-Gravenhage 2012.

⁴⁷ Differentiatie is te omschrijven als het zoeken naar manieren om tegemoet te komen aan verschillen in onderwijsbehoeften bij kinderen. Er zijn diverse manieren om te differentiëren: Differentiatie naar instructie, leerstof, tempo/tijd, (minimum-) doel, extra zorg, toetsing en beoordeling. Wij leren, vormen van differentiatie <<http://wij-leren.nl/differentiatie-uitleg.php>> (13 mei 2017).

⁴⁸ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. <<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap>> (14 mei 2017)

⁴⁹ Richard Florida, *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*, Basic Books New York 2002.

omwenteling waarbij docenten zich moeten richten op het trainen van ‘nieuwe’ vaardigheden als: samenwerken, kennisconstructie, ICT-vaardigheden, probleemoplossend denken en creativiteit en planmatig werken.⁵⁰ Dat de school niet enkel een kennisfabriek is, maar meerdere doelen dient is zichtbaar bij één van de meest spraakmakende onderwijspedagogen van dit moment: Gert Biesta. In *Het prachtige risico van onderwijs* (2015) stelt Biesta dat goed onderwijs idealiter altijd werkzaam is in drie domeinen: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie. Bij kwalificatie gaat het om de rol die onderwijs speelt in het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen die kinderen en jongeren kwalificeren om iets te doen. Bij socialisatie gaat het om de manier waarop kinderen en jongeren deel worden van groepen in de samenleving in de vorm van tradities en praktijken. In het derde domein gaat het om de subjectificatie, ofwel de persoonsvorming van de leerling waarbij het gaat om begrippen als autonomie en verantwoordelijkheid. De focus op burgerschap en persoonsvorming is door het OCW vanaf 2006 wettelijk vastgelegd. Scholen zijn verplicht om aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Momenteel is men op overheidsniveau hedendaags onderwijs aan het evalueren. Staatssecretaris Dekker heeft in 2014 opdracht gegeven tot een open maatschappelijke dialoog en onder de noemer *Onderwijs2032* ging het Platform van start.⁵¹ Het doel was om een antwoord te formuleren op de vraag welke kennis en vaardigheden leerlingen nodig hebben om volwaardig in de (toekomstige) samenleving te participeren.⁵² In haar *Eindadvies* (2016) stelt het Platform dat ze *vaardige, aardige en waardige leerlingen* wil waarbij nadruk is op kennisontwikkeling, maatschappelijke vorming en persoonsvorming van leerlingen. Verder wil het Platform ruime aandacht voor vakoverstijgende vaardigheden en verwijst hiervoor naar *21st Century Skills*.⁵³ Daarnaast geeft het Platform aan dat cultuuronderwijs de persoonsvorming van leerlingen stimuleert en wil om deze reden meer samenwerking met maatschappelijke en culturele instellingen.⁵⁴ Vaardig, waardig, aardig, vertoont sterke overeenkomsten met de visie van Biesta, waarbij vaardig voor kwalificatie, aardig voor subjectivering en waardig voor socialisatie staat. Concluderend kan gesteld worden dat scholen, overheid, initiatiefnemers en onderwijspedagogen voortdurend zoeken naar mogelijkheden om het onderwijs aan te passen aan de veranderingen van de maatschappij. Momenteel is er, mede door *Onderwijs2032*, Biesta en *21st Century Skills*, een verhoogde aandacht voor het aanleren van (ICT-)vaardigheden, creatief denken, persoonsvorming en burgerschapsvorming zichtbaar.

⁵⁰ Frank van den Oetelaar, *Whitepaper 21st Century Skills in het onderwijs*, 2012.

⁵¹ Meer dan 16.000 leraren, schoolleiders, bestuurders, ouders, leerlingen, opleiders, wetenschappers, ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties waren betrokken. Het eindadvies *Onderwijs 2032* is in januari 2016 aan de staatssecretaris overhandigt.

⁵² Bureau Platform *Onderwijs2032*, *Ons onderwijs2032 Eindadvies*, Den Haag 2016, p. 11.

⁵³ Bureau Platform *Onderwijs2032* 2016 (zie noot 52) p. 42.

⁵⁴ Bureau Platform *Onderwijs2032* 2016 (zie noot 52) p. 9.

Deel II - Een veranderende didactiek binnen het cultuuronderwijs

Op de website van de Rijksoverheid wordt cultuuronderwijs omschreven als *onmisbaar voor de vorming van jonge mensen tot kritische volwassenen*.⁵⁵ Het doel van cultuuronderwijs is daarnaast het *ontwikkelen van talenten, het kennismaken met schoonheid en het leren begrijpen van de waarde van kunst*. Kunst daagt leerlingen uit tot *het ontwikkelen van een creatieve en onderzoekende houding*. Deze rechtvaardiging van cultuuronderwijs is ook terug te lezen in de recente beleidsnota *Ruimte voor cultuur 2017–2020* (OCW). Minister Bussemaker geeft hierin weer dat ze onverminderd inzet op de thema's: cultuureducatie, talentontwikkeling, de maatschappelijke waarde van cultuur, digitalisering en internationaal cultuurbeleid.⁵⁶ Het is haar wens om zo veel mogelijk kinderen en jongeren in aanraking te brengen met de rijkdom van cultuur door middel van cultuuronderwijs. Ze verstrekt subsidie aan culturele instellingen die deze doelgroep binnenhalen. In *Ruimte voor Cultuur* geeft ze verder aan dat ze cultuuronderwijs als onderdeel van de vormende taak van het onderwijs ziet.

Al enkele decennia tracht men vanuit het cultuuronderwijs te legitimeren. Ondanks dat het moeilijk is om bewijslast te generen, is onderzoek waaruit de effectiviteit van cultuuronderwijs blijkt gewenst. Recentelijk bracht de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (vanaf nu aangeduid als: OESO) het rapport getiteld *Art for Arts Sake?* uit. Dit rapport betreft een grootschalige reviewstudie van meer dan vijfhonderd empirische onderzoeken die sinds 1950, internationaal zijn gepubliceerd. Het doel van het rapport is om te zoeken naar transfereffecten van kunsteducatie op prestaties in andere schoolvakken en op vaardigheden zoals creativiteit en kritisch denken.⁵⁷ Op basis van wetenschappelijk onderzoek is hieruit niet gebleken dat cultuuronderwijs een gunstig effect heeft op de schoolprestaties van leerlingen op schoolvakken als rekenen, wiskunde en taal. De OESO geeft aan dat er te weinig onderzoek is gedaan naar het effect van cultuuronderwijs op vaardigheden als samenwerken, zelfvertrouwen, creativiteit en kritisch denken en geeft daarom hier geen uitsluitel over. Onderzoek in Nederlands wijst uit dat er de afgelopen decennia een verschuiving zichtbaar is: daar waar kunstlessen vroeger vooral "gewoon leuk" waren, wordt er sinds het begin van de jaren negentig gezocht naar de maatschappelijke effecten van kunst en in het verlengde daarvan, van het cultuuronderwijs (Van Heusden, 2012).⁵⁸ De Nederlandse overheid is eveneens op zoek naar legitimering voor haar cultuuronderwijs en vroeg in 2007 aan pedagoog en hoogleraar Anne Bamford om hier onderzoek naar te doen. Hieruit blijkt dat het verbeteren van cognitieve vaardigheden, het opdoen van culturele kennis en het verwerven van normen en waarden een meerwaarde van

⁵⁵ Rijksoverheid. *Cultuuronderwijs* <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/inhoud/cultuuronderwijs>> (15 mei 2017)

⁵⁶ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, *Ruimte voor cultuur Uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020*, 2015. p.3.

⁵⁷ Winner, Goldstein & Vincent-Lancrin, *Art for Art's Sake? Overview*, OECD Publishing 2013.

⁵⁸ Barend van Heusden, *Wat leren we van Cultuuronderwijs?*, Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam 2012, p. 4.

cultuuronderwijs is.⁵⁹ De overheid onderschrijft het belang van cultuuronderwijs voor de persoonlijke ontwikkeling, creativiteit en het vormen van een kritische mening van leerlingen, ondanks dat hier geen wetenschappelijk bewijs voor is.

Methoden en theorieën in het huidige cultuuronderwijs

Docenten in het cultuuronderwijs werken vanuit uiteenlopende visies en methoden. Op basis van relevantie en de kwalitatieve inhoud zoals deze besproken en beoordeeld wordt in verscheidene vakbladen is gekozen om de volgende theorieën toe te lichten: Altermoderne Kunsteducatie, Art Based Learning, Authentieke Kunsteducatie, Cultuur in de Spiegel en Hybride Kunsteducatie. De volgorde is alfabetisch.

De *Altermoderne Kunsteducatie* is samengesteld door Robert Klatser van de Academie voor Beeldende Vorming en onderzoekers Marike Hoekstra en Talita Groenendijk. De methode is gestoeld op het altermodernisme, een term die de Franse curator en theoreticus Nicolas Bourriaud in 2009 heeft geïntroduceerd voor *kunstenars die niet langer werken vanuit de eigen culturele identiteit, maar vanuit een globale context*.⁶⁰ Belangrijke uitgangspunten van Altermoderne Kunsteducatie zijn dat het geboden cultuuronderwijs intercultureel, procesgericht en leerlinggestuurd is.⁶¹ Deze uitgangspunten zijn ontwikkeld vanuit het idee dat cultuuronderwijs moet aansluiten bij de leefwereld van jongeren, bij mondiale ontwikkelingen en bij ontwikkelingen in de actuele kunst. Een tweede methode is *Art Based Learning* (vanaf nu aangeduid als: ABL), ontwikkeld door Jeroen Lubbers die hier in 2012 op promoveerde. ABL is een methode van kunstbeschouwing die haaks staat op de intrinsieke waarde van kunst, omdat de leerling en zijn persoonlijke vraag centraal staan en niet zozeer het kunstwerk dat de leerling bekijkt. Hierdoor wordt het kunstwerk een middel om te filosoferen en om de eigen subjectiviteit te onderzoeken. ABL werkt volgens vier stappen.⁶² ABL zet de vraag, emotie en gevoelens van de leerling centraal waardoor het kijken naar kunst kan bijdragen aan de persoonsvorming van een leerling. Een derde methode is *Authentieke kunsteducatie*, in eerste instantie gericht op het zelf creëren van kunst binnen een schoolse omgeving. In *De Hollandse Schoolkunst* (2001) maakt prof. dr. Folkert Haanstra onderscheid tussen drie verschillende soorten beeldende kunst: kinderkunst, schoolkunst en professionele kunst. Schoolkunst omschrijft Haanstra als *kunst die functioneel is binnen het instituut school en wat door een docent aan een kind is opgelegd*.⁶³ Haanstra geeft aan dat schoolkunst losstaat van de ontwikkelingen in de professionele kunstwereld en pleit hierom voor een

⁵⁹ Anne Bamford, *Netwerken en verbindingen: arts en cultural education in het Netherlands*, Den Haag 2007, p. 29 & p. 34-35.

⁶⁰ Folkert Haanstra, 'Academisch docentschap in het hbo' in: *Cultuur+Educatie*, jaargang 13 nr. 37 2013, p. 30.

⁶¹ Talita Groenendijk, Marike Hoekstra & Robert Klatser, *Altermoderne kunsteducatie: theorie en praktijk*, Amsterdam Hogeschool Kunsten Amsterdam 2013, pp. 27-29.

⁶² Allereerst moet de leerling een vraag bedenken die echt belangrijk voor hem is. Vervolgens kiest de leerling intuïtief een kunstwerk uit, en gaat de leerling vijftien minuten lang in stilte het kunstwerk bekijken waarbij hij focust op zijn emoties en gedachten. In de derde stap mag de leerling zijn fantasie oproepen en van alles verzinnen wat bij/op/in/onder het kunstwerk komt. Dit duurt eveneens vijftien minuten. Bij de laatste stap gaat de leerling uit zijn droomwereld en bespreekt zijn ervaringen met anderen. Bron: Lutters, 2012.

⁶³ Folkert Haanstra, *De Hollandse Schoolkunst, mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie*, Utrecht 2001, p. 7.

authentieke manier van cultuuronderwijs. Hij beschrijft authentiek als *betekenisvol en inzichtelijk leren in een sociale context waarbij verbanden worden gelegd tussen de leefwereld en ervaringen van de leerlingen en de kennis van een discipline of vakgebied*.⁶⁴ Haanstra geeft vier criteria voor authentieke kunsteducatie: 1. het biedt oriëntatie op de leefwereld van de leerlingen; 2. er vindt leren buiten de school plaats; 3. de leerling leert door complexe taaksituaties; en er is sprake van onderlinge communicatie en samenwerking tussen leerlingen.⁶⁵ Tien jaar later geeft Haanstra weer dat de aansluiting tussen cultuuronderwijs en de professionele hedendaagse kunstwereld nog steeds mist (Haanstra, 2011).⁶⁶ Hij uit zijn twijfel over de uitvoerbaarheid van authentieke kunsteducatie omdat authentiek leren aanpassingen in de bestaande schoolorganisatie en schoolcultuur vraagt.⁶⁷ *Cultuur in de Spiegel* (vanaf nu aangeduid als: *CIS*) is een doorlopende leerlijn voor cultuuronderwijs (PO en VO) en kwam voort uit een meerjarig projectonderzoek, gefinancierd door OCW.⁶⁸ In 2010 publiceerde prof. dr. Barend van Heusden de onderzoeks-publicatie en stelt dat het cultureel zelfbewustzijn de kern dient te worden van het cultuuronderwijs (Van Heusden, 2010). Cultureel zelfbewustzijn houdt in dat, wat je ook doet op cultureel gebied, het altijd, direct of indirect over de persoon als individu gaat. *CIS* baseert zich op een uitgebreid theoretisch kader waarin de (culturele) ontwikkeling van kinderen en jongeren beschreven is. De eerste vorm van cultureel zelfbewustzijn is de zelfwaarneming, dat gaat over hoe leerlingen zichzelf voelen, horen en bekijken.⁶⁹ De tweede vorm is de zelfverbeelding, dat wordt geassocieerd met het creëren van kunst. Daarna komt het zelfbegrip waarin het gaat over hoe leerlingen zichzelf en anderen categoriseren en waarderen. De laatste vorm van cultureel zelfbewustzijn is zelfanalyse, waar de filosofische en wetenschappelijke analyses van cultuur thuis horen. Een laatste methode is de *hybride kunsteducatie*, ontwikkeld door Marie Therese van de Kamp van het Expertise Centrum Kunsteducatie. Binnen dit model is er sprake van een geïntegreerde constructivistische visie op leren (Van de Kamp, 2010). Het vertrekpunt is de maatschappij waarin de leerling leeft en de wens om de grote ontwikkelingen die zich hierin voordoen te vertalen naar onderwijs. Van de Kamp geeft weer dat leerlingen zowel het productieve, receptieve en reflectieve aspect van de kunsten moeten kennen. Om aan te sluiten bij de maatschappij zijn zowel praktijk als theorie van belang voor goed cultuuronderwijs.⁷⁰

In de verschillende methoden die uiteengezet zijn een aantal overeenkomsten vinden. Zo is er een toenemende aandacht om te leren vanuit een professionele kunstenaarscontext, bij voorkeur waarbij

⁶⁴ Folkert Haanstra 2001 (zie noot 63), p. 5.

⁶⁵ Folkert Haanstra 2011 (zie noot 65). p. 28.

⁶⁶ Folkert Haanstra, 'Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken' in: *Cultuur + Educatie*, nr. 31 Utrecht 2011. p. 19.

⁶⁷ Haanstra, F. (2011). (zie noot 65) p. 30.

⁶⁸ *Cultuur in de Spiegel* is uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen en het SLO in samenwerking met 14 scholen. Het project is in 2009 gestart met financiering van het VSBfonds en OCW.

⁶⁹ Barend van Heusden, *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, Groningen 2010, p. 18.

⁷⁰ Marie Therese van de Kamp, *Doorlopende leerlijn hybride kunsteducatie*, het Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie & Interfacultaire lerarenopleidingen, Universiteit van Amsterdam 2013, p. 4.

aansluiting is met het hedendaags kunstenaarsveld of de actuele ontwikkelingen in de maatschappij. Ook is er veel aandacht voor de persoonsvorming en de eigen subjectiviteit van de leerling.

Deelconclusie theoretisch kader

Na de invoering van de Tweede Fase zijn kenmerken van het constructivisme zoals betekenisvol leren, autonomie, keuzevrijheid, talentontwikkeling en verantwoordelijkheid voor eigen leren zichtbaar in het VO. Momenteel is er veel aandacht voor het aanleren van vaardigheden, het ontwikkelen van creativiteit, persoonsvorming en burgerschap. Binnen het cultuuronderwijs is het aansluiten bij de belevingswereld van de leerling en het aansluiten bij de hedendaagse kunst vanuit een professionele context zichtbaar. Ook is er ruime aandacht voor de subjectiviteit van de leerling. Het cultuuronderwijs wordt gelegitimeerd door de gedachte dat het bijdraagt aan creativiteit en persoonsontwikkeling van de leerling. In het nieuwe CKV-examenprogramma krijgen leerlingen meer autonomie en keuzevrijheid in de vormgeving van hun opdrachten. Dit gaat samen met het stimuleren van creativiteit. Leerlingen mogen zelf de vorm van hun kunstautobiografie kiezen (domein A), mogen zelf hun kunstdiscipline en dimensie kiezen (domein B), mogen zelf kiezen in welke vorm ze hun kunstervaring beschrijven (domein B), mogen zelf kiezen in welke vorm ze hun onderzoek inleveren (domein C) én ze mogen zelf kiezen in welke vorm ze hun reflectie maken (domein D). In het nieuwe CKV-programma is er veel aandacht voor de professionele context, wat ook in de verschillende methoden voor cultuuronderwijs sterk aanwezig was. Zowel het VO als het cultuuronderwijs onderschrijven het belang van levensecht en betekenisvol leren. In het nieuwe CKV-programma is dit zichtbaar omdat de leerling vanuit een professionele context kunst moet meemaken (domein B) en hij vervolgens een (deel van een) artistiek proces moet onderzoeken (domein C). De conclusie is dat het nieuwe programma voortkomt uit de huidige onderwijscontext en zowel de constructivistische ideeën uitdraagt als de noodzaak op levensecht leren in een betekenisvolle professionele context verwoordt.⁷¹

⁷¹ Daarnaast is het vermelden waard dat de leden van de Vernieuwingscommissie werkzaam zijn in de cultuureducatie. Zo is de voorzitter, Antoine Gerrits senior bij het LKCA en één van de 15 ambassadeurs van CIS. Verder bestaat de commissie uit Barend van Heusden; de samensteller van CIS en Diederik Schönau; samensteller van het oude CKV examenprogramma en eveneens verbonden aan CIS. Floor den Uijl heeft samengewerkt met Folkert Haanstra in het kader van Authentieke Kunsteducatie. Op basis van de expertise van de Vernieuwingscommissie is de aanname dat er aspecten vanuit CIS en de authentieke kunsteducatie zichtbaar zijn in het nieuwe programma en bovenstaande conclusie getuigt hiervan.

Onderzoeksmethode

Om antwoord te geven op de hoofdvraag werd een theoretisch kader opgesteld en zijn er zes interviews afgenomen: drie bij CKV-docenten en drie bij educatief medewerkers van musea. Het doel van de interviews was om te achterhalen op welke manier docenten en educatief medewerkers reageren op het nieuwe CKV-programma en welke ontwikkelingen zij hiervoor al in gang hebben gezet. Er zijn twee interviewvragenlijsten ontwikkeld waarin zowel open als gesloten vragen zijn opgenomen. De vragenlijsten zijn opgenomen in bijlage 1. Beide vragenlijsten werken met een vaste opbouw. Eerst wordt de huidige situatie in beeld gebracht, dan wordt de stand van zaken met betrekking tot het implementeren van het nieuwe programma besproken en vervolgens wordt afgesloten met een vooruitblik. Om een zekere diepte in het gesprek mogelijk te maken is er gekozen voor semigestructureerde interviews, waardoor de vragen als richtlijn gelden voor het gesprek dat volgt. In totaal zijn er acht musea via een e-mail benaderd met de vraag om mee te werken aan het onderzoek. Het Stedelijk Museum Amsterdam, het Groninger Museum en het Centraal Museum te Utrecht hebben hier positief op gereageerd. Drie musea zagen geen mogelijkheid om mee te werken aan een interview of hebben op een andere manier informatie gegeven.⁷² Twee musea hebben niet gereageerd op de e-mail.⁷³ Nadat duidelijk was welke musea konden meewerken aan het interview zijn er verschillende VO-scholen via de e-mail en telefonisch benaderd. Het criterium was dat de scholen in dezelfde stad stonden als het museum. Alle zes afgenomen interviews zijn opgenomen en uitgeschreven, dit is opgenomen in bijlage 2. De interviews zijn vervolgens in het komende onderdeel verwerkt door betekenisvolle fragmenten uit het gesprek over te nemen in de lopende tekst. De resultaten zijn op alfabetische volgorde van de stad weergegeven, dat wil zeggen dat er gestart wordt met Amsterdam, vervolgens Groningen en afsluitend Utrecht.

⁷² Inez Veldman van het *Museum Boijmans van Beuningen* in Rotterdam gaf aan het momenteel erg druk te zijn. Ze gaf aan dat het Boijmans in een Rotterdams netwerk zit waarin een vakgroep CKV is onder leiding van het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam. Stefanie Metsemakers van *Het Bonnefantenmuseum* in Maastricht gaf aan dat ze intern wat orde op zaken moet stellen. Ze gaf aan dat er hierdoor geen ruimte was om voor het komend jaar een apart programma te ontwikkelen voor CKV. Tessa van Deijk van het *Singer* in Laren gaf aan beschikbaar te zijn voor een interview en dit interview heeft plaatsgevonden. In het kader van continuïteit van het onderzoek en het feit dat het *Singer* een ander karakter heeft dan de andere drie musea, is besloten om deze resultaten niet op te nemen in het onderzoek. Ditzelfde geldt voor het interview met Sara Lagerveld, welke verbonden was aan het *Singer* door de geografische ligging.

⁷³ Medewerkers van *Museum de Fundatie* in Zwolle en *Museum Arnhem* hebben niet gereageerd.

Resultaten

In het komende deel wordt duidelijk hoe docenten het nieuwe CKV-programma in hun lessen implementeren en wat zij hierbij verwachten van musea. Ook wordt weergegeven wat de visie van musea is op gebied van CKV-onderwijs en tot welke veranderingen het nieuwe CKV-programma leidt in hun onderwijsaanbod.

Interviews CKV-docenten

Het Gerrit van der Veen College in Amsterdam is een Cultuurprofielschool en leerlingen komen vanaf de eerste klas al in aanraking met verschillende kunstdisciplines. Om die reden kiest CKV-docent Jan Severins ervoor om het komende jaar bij CKV de kunstdisciplines aan te bieden, die de school momenteel het minst aanbiedt. Daarnaast vertelt hij dat een aparte periode aandacht besteed wordt aan het onderzoek. Severing legt uit dat hij er geen moeite mee heeft om de verschillende dimensies toe te voegen in zijn lessen. Wel zegt hij dat *over het algemeen de commissie het vak veel theoretischer maakt, terwijl het vak eigenlijk veel praktische mogelijkheden had*. De essentie van het vak ligt bij hem in het waarnemen van kunst en vandaaruit een gefundeerde mening vormen over de kunst. Om die reden houdt hij de CA's in het programma, maar *omdat het onderzoek er natuurlijk ook is bijgekomen is het ietsje minder*. Als het gesprek zich buigt naar het aanbod van culturele instellingen geeft Severins aan dat het *een voordeel is om midden in de stad te zitten*: er is meer aanbod dan vraag. Severins noemt het Stedelijk Museum als interessante instelling en verwacht dat ze in het kader van CKV *de principes van design kunnen laten zien en hierover vertellen*. Op de vraag of hij verwacht dat het museum voorbereidende lessen maakt geeft hij ontkennend antwoord: *Wij als school kunnen zelf een heleboel aanbieden*. Bij een excursie wil hij graag alleen maar een rondleiding: *geen toestanden of workshops ofzo*. Een goede rondleiding laat leerlingen kijken en praten over de kunst en vervolgens legt een rondleider waar nodig nog uit *wat het belang is van de kunstenaar*. In het licht van het nieuwe CKV-programma verwacht Severins van instellingen niet zo veel: *Ze doen het uit zichzelf al*. Hiermee doelt hij op de verhoogde kwaliteit van de onderwijsprogramma's die musea de afgelopen decennia ontwikkeld hebben en het feit dat musea inspelen op het onderwijs: *allemaal didactiek is er nu aanwezig*.

Op het Zernike College in Groningen, heeft Ingeborg Abrahamse op de locatie in Haren vorig jaar al een start gemaakt met het werken vanuit het nieuwe CKV-programma. *We hebben eerst gekeken naar wat we al hebben en doen. Wij werken hier met Cultuur in de Spiegel en dat kwam best goed terug in het nieuwe programma*. In het vierde jaar heeft Abrahamse een ingreep gedaan om tegemoet te komen aan het onderzoek: *Het doel is dat leerlingen een lessenserie maken voor hun medeleerlingen en deze vervolgens ook echt uitvoeren*. Voor vwo4 is een onderzoeksprogramma geschreven. Dit programma is theoretischer van aard, werkt aan de hand van een thema, en heeft een vast

stappenplan. *Leerlingen zijn vrij om eenn kunstdiscipline en om hun presentatievorm te kiezen.* Daarnaast is er vorig jaar nog een derde, nieuwe ingreep gedaan: *Hiertegenover zit de biotoop en hier wonen en werken allerlei kunstenaars. De leerlingen gaan naar verschillende kunstenaars vanuit het idee 'buren en leefomgeving' om zo de expertise van de kunstenaars te onderzoeken.* Het eindproduct is een eigen kunstwerk. Dit project past volgens Abrahamse goed in de nieuwe domeinen. Het Zernike College wil vijf CA's aanhouden: *bij ons woont iedereen in of bij de stad waardoor dit makkelijk kan.* De waarde van CKV is volgens Abrahamse dat leerlingen *meer zien, meer weten, meer kennen* en hierdoor hun *horizon verbreden en verdiepen met als doel om bij te dragen aan het zelfbewustzijn en de zelfontplooiing van de leerling.* Op de vraag of het Zernike College wel eens een museum bezoekt, geeft ze aan dat dit vooral vanuit KUA en beeldend gebeurt; *klassikaal bij CKV doen we dit niet.* Als reden geeft ze dat de school de leerlingen vrij wil laten in hun keuze voor een CA en dat ze *hierom niet alles wil dichttimmeren.* Op de vraag wat Abrahamse verwacht van het museum geeft ze aan *dat het goed is dat ze op de hoogte zijn van wat het nieuwe CKV-programma inhoudt met betrekking tot de vier gebieden en de dimensies.*

Carolien Jacobs is docent KUA en CKV bij het Unic in Utrecht. De school heeft geen eigen CKV-sectie, *omdat al onze CKV-docenten ook andere vakken geven.* Om die reden weet ze nog niet in detail hoe ze komend jaar CKV gaan indelen. Uit een eerste overleg kwam wel naar voren dat ze *het programma van komend jaar zo veel mogelijk gelijk houden met dit jaar; er zijn zeker dingen die we niet kwijt willen.* Daarom gaan ze *eerst kijken naar wat de school nu heeft en hoe dat in de nieuwe mal van het nieuwe programma past.* Op de vraag wat ze vindt van de inhoud van het nieuwe programma gaf Jacobs aan dat er herkenning was met het oude programma bijvoorbeeld bij *de kunstautobiografie en de verbinding op het einde.* Daarnaast geeft ze aan dat het leuk is dat er meer verdieping in komt, maar dat dit ook weer lastig is, *omdat de leidraad hierin vrij vaag is.* Over het invoeren van de verschillende dimensies zegt Jacobs dat het *interessant is om een verbinding te maken tussen een stuk theorie en praktijk.* Met betrekking tot het onderzoekscomponent geeft ze aan dat ze het jammer vindt dat het schrijven centraal staat en in het docentenoverleg is besloten dat de vormgeving van het onderzoek vrij is. In het kader van CKV wil ze bij musea *graag meerdere kunstvormen terug zien in de collectieopstelling.* Op basis van de vaste opstelling kan ze een programma maken dat meerdere jaren bruikbaar is. Als ze met de klas een rondleiding in een museum boekt vindt ze het prettig als haar leerlingen *zelf kijken en bevroegd worden door de rondleider.* Jacobs geeft aan dat de school volgend jaar gaat beginnen met een culturele stage wat mooi aansluit bij het domein verbreding (B). Ze hoopt dat musea en culturele instellingen hier voor open staan en geeft aan dat dit ook heel goed mogelijk is in combinatie met het onderzoek (domein C). Ze wil graag dat *museumrondleiders op de hoogte zijn van het nieuwe CKV-programma.* Ze zou het fijn vinden als ze bij het aanvragen van een rondleiding

kan zeggen met welke dimensie de leerlingen bezig zijn en kan vragen of de rondleider hier extra aandacht aan wil besteden. Ze hoopt dat de rondleider de dimensies kan koppelen aan de museumcollectie. Als laatste geeft ze aan dat Unic een school voor ondernemend leren is, wat raakvlakken heeft met de Authentieke Kunsteducatie. De school wil graag dat leerlingen de professionele context opzoeken en dat ze een opdracht voor een 'echte' opdrachtgever doen. Jacobs geeft aan het leuk zal zijn als een museum als opdrachtgever fungeert in het kader van het onderzoek voor CKV.

Interviews educatief medewerkers musea

In het Stedelijk Museum wordt medio 2017 een nieuwe collectieopstelling gerealiseerd. Frouke Jorna medewerker onderwijs en talentontwikkeling, legt uit dat dit uitmondt in drie onderdelen: Stedelijk Base, Stedelijk Turns en het Stedelijk Now. Hierbij is het Stedelijk Base voor *toeristen én leerlingen, omdat hier de topstukken bij elkaar staan*. De missie van het Stedelijk op gebied van educatie omschrijft Jorna als volgt: *de levens van leerlingen verrijken met moderne en hedendaagse kunst*. Ook geeft Jorna aan dat *Het Stedelijk de plek is om kunst actief mee te maken*. De rondleidingen die het museum verzorgt worden niet vanuit een bepaalde methode gegeven: *Omdat iedere groep wat anders vraagt*. Jorna gelooft sterk in de expertise van haar rondleiders: *de rondleider is absoluut een professional*. De meerwaarde van een klassikaal bezoek aan het Stedelijk is *de authenticiteit van de kunstwerken* en het feit dat *kunstenarschap bij het Stedelijk belangrijk is*. Hier legt Jorna zelf de verbinding met het onderzoekscomponent van het CKV-programma: *als je het hebt over een onderzoekende houding en een creatief proces (...) het museum is de professionele context*. Jorna geeft aan dat de CKV-leerling artistiek onderzoek in het Stedelijk kan doen: *in ieder geval onderzoeken hoe de kunstenaar het doet, of deed*. Over de nieuwe dimensies van het CKV-programma zegt Jorna: *eerlijk is eerlijk, er zijn nu woorden aan gegeven, maar ze bestaan altijd al in de kunst en in de collectie en ik denk echt dat ieder museum er wel mee uit de voeten kan*. Op de vraag wat de concrete plannen zijn voor implementatie van het nieuwe CKV-programma geeft Jorna dat ze voor havo- en vwo-leerlingen een workshop en een rondleiding aanbieden. *De rondleiding wil ik laten uitgaan van de elf dimensies*. Jorna verwacht dat *de rugzak van de rondleider zo goed gevuld is*, dat als er een schoolklas CKV binnenkomt en de rondleider vraagt vanuit welke dimensie ze werken, *dat de rondleider meteen bedenkt: oh, dan ga ik dat en dat doen, omdat het aansluit bij het thema*. Ze geeft aan *dat object onafhankelijke inhoud* een methode is die ze wil toepassen zodat rondleiders kunnen inspringen op de wensen van hun bezoekers op basis van een thema. Het is nog *te vroeg in de ontwikkeling om concreet weer te geven* hoe het onderzoekscomponent een plaats kan krijgen in het CKV-aanbod. Momenteel is er echter wel een workshop dat *heel erg over het kunstenarschap gaat. Ik kan me dan zo voorstellen dat we wat content uit dit programma halen* zodat er op deze manier een invulling gegeven kan

worden voor het onderzoek. Ze geeft ook aan dat *leerlingen in een half uur geen onderzoek kunnen doen*, maar kan zich *wel voorstellen dat het museum een verwerkingsles* verzorgt. Ter afsluiting geeft Jorna haar visie op de toekomst van CKV: *ik wil dat het een vanzelfsprekendheid is om vanuit CKV een museum te bezoeken. En dat het betekenis heeft in de lesstof waar je op dat moment mee bezig bent. Wat ik dan zou willen is dat de leerling hier na een bezoek vertrekt en zegt: "Het was wel oké ..." en dan denk ik: "Yes, het was te gek!"*

Educatief medewerker en rondleider Bodil Keikes van het Groninger Museum noemt educatie als *een van de grootste basissen van het museum* en noemt *verwondering en meningsvorming* als de twee ankerpunten waarop hun educatie gebaseerd is. Ze beschrijft dat het museum in de afgelopen jaren een slag heeft gemaakt naar het interactief rondleiden. Hierbij zijn *de leerlingen zelf aan het woord* en maken ze verschillende opdrachten in hun notitieboekje *waardoor er een dialoog ontstaat: dat is ook wat we gebruiken voor de CKV-lessen als leerlingen hier komen met hun docent*. Keikes vertelt dat het museum haar rondleidingen baseert op Artfull Thinking en Visual Thinking Strategies. Met betrekking tot andere methoden zegt ze *op de hoogte* te zijn, maar deze worden minder of niet toegepast. Ze geeft aan dat een rondleiding tegemoet kan komen aan de vraag van de docent: *soms wordt er meer aandacht gelegd op een bepaald onderwerp, vooral bij CKV kan dit*. Keikes ziet het nieuwe CKV-programma als een kans voor musea, *zeker het tweede en derde domein; het verbreden en verdiepen is interessant*. Ze geeft aan het museum momenteel bezig is om te kijken hoe ze hier op gaan inspelen, er zijn nog geen concrete plannen, wel ideeën. Wat ze positief vindt aan het nieuwe CKV-programma is dat ze verwacht *dat leerlingen niet alleen de vaste instellingen gaan zien, bijvoorbeeld musea en theaters, maar misschien ook wel eens op atelierbezoek of naar een galerie gaan*. Keikes geeft aan dat er wel *mooie dingen te bedenken* zijn met betrekking tot de nieuwe dimensies maar, *concreet hebben we daar nu nog niets voor*. De interactieve rondleiding sluit volgens Keikes goed aan bij het doel van het nieuwe CKV-programma: kunst actief meemaken. Met betrekking tot het implementeren van het CKV-onderzoek in het museumaanbod geeft ze aan dat het museum hier nog over aan het nadenken is. Als invulling noemt ze het aanpassen van de interactieve rondleiding, zodat deze *misschien wel iets minder gericht kan zijn op het kunstbeschouwen*. De rondleiding kan zich meer focussen op het onderzoek door leerlingen te stimuleren om *vragen te bedenken over beeldende kunst of over het museum als instituut*. Hierbij stelt de museumdocent zich op *meer als een soort coach*. Keikes geeft aan dat ze het mooi zou vinden als een leerling weggaat en hij *dan een startpunt voor het onderzoek heeft*. Ook geeft ze aan dat er in het museum in het kader van het onderzoek veel informatie te vinden is: *je kan ook een Adlib van een museum gebruiken*. Over de toekomst van CKV geeft Keikes aan dat ze hoopt dat *scholieren eenvoudiger ergens binnen zullen stappen. Dat je met CKV wat drempels kan verlagen, ook binnen de museumwereld*.

De visie van het Centraal Museum op gebied van onderwijs is *het verrijken van de leerling* aldus senior educator Eveline Reeskamp. Het museum biedt de informatie aan op *verschillende niveaus en hierbij gaan wij uit van de verschillende leerstijlen*. Het museum wil *niet het juiste antwoord geven*, maar *verschillende invalshoeken* bieden om met de bezoeker in dialoog te treden. Momenteel staat er een kijkwijzer voor CKV-leerlingen op de website. Het museum heeft geen zicht op hoe vaak een individuele leerling dit gebruikt. Als leerlingen in groepsverband het museum bezoeken is het *programma altijd op maat, omdat wij altijd vragen naar de reden van het bezoek, het vak en vanuit welke opdracht de groep komt*. Hierbij geeft hoofd groepsbezoek en reserveringen, Robin Kuhlemeier aan dat er *weinig specifieke CKV-aanvragen* zijn. Het museum heeft vaste programma's die hun rondleiders aanpassen aan de groep. Hierbij maken de rondleiders gebruik van *losse opdrachten die je eigenlijk bij ieder kunstwerk kan toepassen*: objectonafhankelijke opdrachten. Verder werken alle rondleiders vanuit de I ASK methode die uitgaat van de persoonlijke behoefte van de bezoeker en zijn interesse. Als opvallend punt in het nieuwe CKV-programma wordt het afschaffen van de verplichte CA's en de dimensies genoemd. Kuhlemeier geeft dat het museum geen afzonderlijke programma's voor de elf verschillende dimensies kan schrijven. Maar omdat het museum rondleidingen op maat aanbiedt, kan de rondleiding wel aansluiten bij de dimensies: *Maar waar ik me het meest zorgen over maak is dat een docent zich niet realiseert dat het kan bij ons*. Over het actief meemaken van kunst noemt ze het zelf *nadenken over associaties en de Werkplaats*. In de afgelopen Werkplaats was kunstenaar David Bade aanwezig om samen met *bezoekers en leerlingen* een kunstwerk te maken. Over kunst meemaken in een professionele context is Kuhlemeier duidelijk: *het museum is natuurlijk de professionele context*. Het museum is nog niet concreet bezig met het implementeren van het nieuwe CKV-programma. Met betrekking tot de dimensies zegt Kuhlemeier dat je *als museum een draai geven aan die dimensies*. *Het idee is volgens mij juist dat een leerling er zijn eigen draai aan kan geven. Dus als je een programma schrijft op een van de dimensies, dan sla je denk ik de plank mis. Dan kun je beter open vragen of opdrachten bedenken die de gedachte nog meer stimuleert*. Wel geeft het museum aan dat het van belang is dat hun rondleiders op de hoogte zijn het de veranderingen omtrent het CKV-programma. Met betrekking tot het onderzoek wordt aangegeven dat ze een leerling niet individueel kunnen helpen, *maar dat een rondleiding met activerende opdracht* over dit thema hier wel mooi op aansluit. Tijdens het gesprek komen er verschillende ideeën boven: *Ik ken bijvoorbeeld een programma, ik dacht dat dit van het Van Gogh Museum is, dat Jij als rondleider heet. Zoiets zou je om kunnen bouwen: Jij als onderzoeker. Onze rondleider geeft een introductie en de leerlingen gaan met opdrachten de zaal op en presenteren aan het einde hun bevindingen*, aldus Kuhlemeier. Wanneer een museumbezoek geslaagd is voor een leerling? *Als er iets is gebeurt bij de leerling, dat je ziet dat het ze raakt*, aldus Reeskamp. Kuhlemeier vult dit aan voor de docent: *en dat de docent vindt dat het aansluit bij zijn lessen*.

Samenvatting resultaten

Waar de ene docent vorig jaar al een start had gemaakt met de uitvoering van het nieuwe CKV-programma heeft de ander nog niet concreet op papier staan hoe de school dit gaat invullen. De gemene deler is echter dat alle geïnterviewde CKV-docenten plannen en ideeën hebben voor implementatie van het programma. Ook ervaart iedereen de vrijheid om het programma naar zijn hand te zetten. Over het algemeen verwachten de docenten dat een museum kennis heeft van de verandering in het CKV-programma en hier met een rondleiding op in kan spelen. Bij de rondleiding is het van belang dat de gids de leerlingen bevraagd waardoor ze geactiveerd worden. Een docent geeft aan dat ze interesse heeft in een programma of samenwerking met musea in het kader van het onderzoekscomponent. Dit in tegenstelling tot de andere twee, waarvan de een niet naar een museum gaat in het kader van CKV en de ander hier geen behoefte aan heeft.

Alle drie de musea hadden voldoende plannen en ideeën met betrekking tot het aanbod voor CKV-leerlingen. Waar de ene al concrete plannen op papier had staan, kreeg de ander juist nieuwe inzichten tijdens het interview. Gemene deler is dat de musea het gevoel hebben dat ze 'moeten' inspelen op het nieuwe programma in het kader van een groepsbezoek. Ze geven aan dat het van belang is dat hun rondleiders op de hoogte zijn van de verschillende dimensies, zodat de tegemoet kunnen komen aan de vraag van de groep. Musea verkennen momenteel de mogelijkheden voor het invoeren van een programma waar het onderzoekscomponent centraal staat.

Conclusie

Startpunt van dit onderzoek was om te achterhalen vanuit welke ontwikkelingen nieuwe CKV-programma is ontworpen en welke verschuiving dit is ten opzichte van het vorige programma. De Tweede Fase bracht een verandering teweeg waardoor het nieuwe leren een prominente rol kreeg. Het hedendaags onderwijsdiscours acht het aanleren van vaardigheden (waaronder creativiteit), persoonsvorming en burgerschapsvorming als belangrijke doelen. Binnen het cultuuronderwijs wil men de leerling laten kennismaken met de hedendaagse professionele kunstwereld. Ook is er toenemende aandacht voor de subjectiviteit van de leerling en het globale en internationale karakter van de kunst. OCW noemt cultuuronderwijs als onmisbaar voor de vorming tot kritische volwassenen en wil dat leerlingen een onderzoekende en creatieve houding innemen. In het nieuwe CKV-programma worden leerlingen aangezet tot een actieve leerhouding in een betekenisvolle en levensechte context, waar zij de vrijheid ervaren om zelf keuzes te maken. Dit sluit aan bij het gedachtegoed van het nieuwe leren en het huidige cultuuronderwijs. De toenemende belangstelling voor persoonsvorming is zichtbaar in het formuleren van een onderbouwde mening (domein B) en het feit dat de leerling zichzelf moet positioneren ten opzichte van kunst (domein A en D). Het aansluiten bij het professionele werkveld is zichtbaar in het nieuwe examenprogramma (domein B & C), het internationale karakter van de kunst is zijlings terug te vinden in de dimensies (domein B). Aandacht voor onderzoek en bijbehorende vaardigheden is aanwezig in het nieuwe onderzoekscomponent (domein C). In het vorige CKV-programma lag nadruk op de verslagen van de verplichte CA's, in het nieuwe CKV-programma wordt de leerling uitgedaagd om kunst actief mee te maken vanuit gegeven kaders. De leerling mag vervolgens zijn ervaringen in een zelfgekozen vorm weergeven (domein B). Op basis hiervan is te concluderen dat het nieuwe CKV-programma met haar tijd is meegegroeid en dat ze kenmerken vertoont van de ontwikkeling die zich de afgelopen twee decennia heeft voortgedaan in het VO en het cultuuronderwijs.

Een volgende vraag was hoe CKV-docenten reageren op het nieuwe CKV-programma en wat zij verwachten van musea. De uitkomsten waren wisselend, wat vermoedelijk te maken heeft met het gegeven dat het CKV-programma zo is ingericht dat de school meer keuzevrijheid heeft. Om het curriculum aan te passen aan het nieuwe CKV-programma, kijkt iedere school naar het huidige curriculum en besluit welke aspecten ze behouden. Sommige docenten zijn al gestart met het nieuwe CKV-programma, terwijl anderen nog bezig zijn met de vorming hiervan. De CKV-docenten verwachten van musea dat zij op de hoogte zijn van het nieuwe CKV-programma en dat ze hier tijdens een rondleiding actief op in kunnen spelen. Ze achten het hierbij vooral van belang dat de rondleider de dimensies kent en deze kan verklaren in een rondleiding. De docenten vinden alle drie dat er ruimte

moet zijn voor het goed kijken, dialoog en het activeren van de leerling tijdens een rondleiding in het museum.

Een laatste vraag was hoe musea omgaan met het nieuwe CKV-programma en tot welke veranderingen dit leidt. De ondervraagde musea gaan geen nieuw programma ontwikkelen dat tegemoet komt aan de individuele CKV-leerling. Wel gaan alle ondervraagde musea ze hun aanbod, in wisselende mate, aanpassen aan het nieuwe CKV-programma. Momenteel zijn ze aan het kijken op welke manier ze dit concreet gaan doen: plannen zijn er genoeg. Geen van de musea heeft al een geheel uitgedacht programma, wat al naar rondleiders gestuurd is. Ze geven allemaal aan dat ze het van belang achten dat hun rondleiders flexibel kunnen omgaan met de nieuwe terminologie zoals beschreven in de dimensies. Daarnaast zijn alle drie de ondervraagde musea aan het nadenken hoe ze tegemoet gaan komen aan de onderzoekscomponent. Het ene museum heeft hier al vergevorderde plannen voor, terwijl het andere museum hier nog niet eerder over nagedacht had.

Deze drie vragen mondden uit in de hoofdvraag van dit onderzoek: in hoeverre is het wenselijk dat het cultuuronderwijs binnen museale instellingen wordt aangepast om te voldoen aan de letter en de geest van het nieuwe CKV-examenprogramma? De overheid stimuleert samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en culturele instellingen en musea zijn al decennialang speler in het onderwijsveld. Het constructivistische gedachtegoed is zichtbaar in musea en uit zich met name in het dialogische en activerende karakter van rondleidingen. De ondervraagde docenten geven aan dat ze dit wenselijk vinden. Alle ondervraagde musea voelen de urgentie om aanpassingen te maken in hun huidige CKV-aanbod. Musea focussen zich hierbij op de elf dimensies en de onderzoekscomponent (domein B en C). CKV-Docenten vinden het over het algemeen wenselijk als museale rondleiders kennis hebben van de terminologie van de dimensies en hier flexibel op in spelen. Niet alle docenten achten het wenselijk dat musea een CKV-aanbod ontwikkelen dat zich richt op de onderzoekscomponent. Echter zijn er in alle ondervraagde musea wel ideeën voor het toevoegen van het onderzoekscomponent. De conclusie is dat CKV-docenten het wenselijk achten als een museum wil voldoen aan de letter en geest van het nieuwe CKV-programma. Echter, dit hoeft niet de volledige letter van het CKV-programma zijn. Docenten willen de musea bezoeken in het kader van de geest van het nieuwe CKV-programma: *kunst actief meemaken* in een professionele context. Hierbij is wenselijk dat rondleiders flexibel met de dimensies omgaan en een dialogische en activerende rondleiding nastreven. Op die manier ervaren de ondervraagde CKV-docenten het museale aanbod als betekenisvol, goed te integreren in hun eigen aanbod en bovenal verrijkend voor de leerlingen.

Advies

CKV-docenten vinden het belang dat rondleiders op de hoogte zijn van de veranderingen het CKV-programma. Het museum is medeverantwoordelijk om dit tijdig onder haar rondleiders te verspreiden. Het is hierbij nuttig als het museum een training aanbiedt waarbij de rondleiders zelf actief kennis maken met de dimensies. Voorstel is om gezamenlijk na te denken over welke kunstwerken of kunstvormen er in het museum aanwezig zijn en hoe deze aansluiten op een dimensie. Op deze manier worden de krachten van de verschillende rondleiders actief gebundeld en heeft de rondleider individueel verschillende handvatten om een rondleiding te geven. Op basis van de collectie van het museum en de verschillende activerende opdrachten dat het museum al in huis heeft, kan er een heel mooi programma op maat aangeboden worden aan een CKV-klas. Het is echter noodzakelijk om de rugzak van de rondleider te vullen met de dimensies, zodat de rondleider handvatten heeft en ten tijde van de rondleiding nóg beter kan aansluiten op de groep.

Een tweede advies gaat met name in op de communicatie vanuit musea, in de richting van CKV-docenten. De CKV-docenten starten komend jaar met het nieuwe programma, ze kennen de terminologie, maar zijn ook nog zoekende in de uitvoering. Duidelijke communicatie vanuit het museum is van belang, zodat een CKV-docent weet dat hij bij het museum terecht kan. Gebruikt het museum termen als *kunst actief meemaken*, *domeinen* en *dimensies*, in haar communicatie, dan zal een CKV-docent dit herkennen en misschien eerder contact opnemen met het museum.

Een laatste advies heeft betrekking op samenwerking, want juist nu er een nieuw CKV-programma komt, is het zinnig voor musea én docent om te kijken naar mogelijkheden. Een prachtig voorbeeld was zichtbaar op het Zernike College met het burenpject. Door met twee verschillende werkvelden om tafel te zitten kunnen de krachten gebundeld worden, wat zorgt voor levensecht leren in een professionele context. Op basis van de insteek van de domeinen is het goed mogelijk om vanuit minstens drie domeinen het museum klassikaal te bezoeken. Zo kan een leerling bijvoorbeeld in domein B vanuit een opdracht het museum verkennen, in domein C kan de leerling nader onderzoek doen naar het kunstenaarschap of een kunstwerk en in domein D kan de leerling een eindexpositie of presentatie houden wat zichtbaar is het museum. Hierbij is het van belang dat er een terugkoppeling op school is en dat het project op school verder gaat, zodat het geen op zichzelf staande bezoeken zijn. Op deze manier is er een doorlopende leerlijn mogelijk wat het betekenisvol leren versterkt.

Het nieuwe CKV-programma is een kans die met beide handen aangegrepen kan worden om betekenisvol leren in een professionele context te stimuleren.

Discussie

Op basis van het onderzoek is vastgesteld dat het wenselijk is dat musea hun aanbod in zekere mate aanpassen om zo in te spelen op de veranderingen van het CKV-programma. Het is belangrijk om de vraag te stellen of het binnen de doelen van musea valt om zich te richten op onderwijs. Hier zijn ook andere spelers, zoals overheid en beleid van toepassing. Om die reden is het toepassen van de geboden adviezen een beleidsmatige keuze die ieder museum voor zichzelf moet maken.

Daarnaast is het van belang om te vermelden dat het mogelijk is dat er bij andere musea andere uitkomsten gelden. Bijvoorbeeld bij musea die educatie minder centraal hebben staan in hun visie, kleinere musea of musea met een andere collectie of focus. Het zou dan ook goed zijn om hier verder onderzoek naar te doen.

Dit onderzoek is weloverwogen gebaseerd op diepte-interviews. Semigestructureerde interviews verlagen de reproduceerbaarheid van het onderzoek, aangezien de vragen meer een richtlijn zijn voor het gesprek wat volgt. Dit is ook zichtbaar in de uitgeschreven interviews die zijn opgenomen in bijlage 2. Er is echter toch gekozen voor om semigestructureerde interviews, omdat dit dieper inzicht geeft in de gedachtevorming van de geïnterviewden. Een kwantitatief onderzoek in de vorm van een vragenlijst had mogelijk meer inzicht geboden in hoe ver musea gemiddeld staan met het toepassen van het nieuwe programma. Dit zou echter minder diepgaande inzichten en handvatten geboden hebben.

Dit onderzoek heeft zich specifiek gericht op drie musea, verspreid door Nederland. Het unieke aan het vak CKV is dat het werkveld de gehele breedte van kunst en cultuur beslaat. Om die reden is het interessant om dit onderzoek uit te voeren bij andere culturele instellingen.

In dit onderzoek ligt een sterke theoretische basis op gebied van de veranderende didactiek in het VO en het cultuuronderwijs ten grondslag. Hier is weloverwogen voor gekozen aangezien dit het vertrekpunt is geweest van het nieuwe CKV-programma. Het is echter ook interessant om dieper inzicht te verkrijgen in musea en de omwenteling op gebied van educatie die zich in de afgelopen decennia heeft afgespeeld. Dit was echter niet de focus van dit onderzoek waardoor hier, mede door ruimtegebrek, geringe aandacht aan besteed is. Verder onderzoek zou de drie partijen, VO, cultuuronderwijs en musea en hun onderlinge relatie nog scherper kunnen weergeven.

Bronnenlijst

Amsing, M., en Mathijssen, B., *Omgaan met verschillen in het voortgezet onderwijs*, s-Hertogenbosch, 2013.

Bamford, A. *Netwerken en verbindingen: arts en cultural education in het Netherlands*, Den Haag 2007.

Biesta, G., *Het prachtige risico van onderwijs*, Culemborg 2015.

Boxtel, C. van, 'Erfgoed ervaren: naar een theoretisch kader voor leren met en over erfgoed' *Erfgoed Nederland magazine*, 2010.

Burchenal, M., & M. Grohe, 'Thinking through art – Transforming museum curriculum.' *Journal of Museum Education*, 2007.

Bureau Platform Onderwijs2032, *Ons onderwijs2032 Eindadvies*, Den Haag 2016.

Cultuurnetwerk Nederland, 'Momentopnames CKV1, Eindrapportage CKV1-Volgproject', *Cultuur + Educatie*, 2003.

Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... beleidsonderzoek Cultuur en School achtergronden, literatuur en websites*, Utrecht 2003.

Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... kunstvakken in de vernieuwde tweede fase, Achtergronden, literatuur, lesmethoden, projecten en websites*, Utrecht 2007.

Florida, R. *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*, New York 2002.

Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*, STAD 1983.

Groenendijk, T., M. Hoekstra & R. Klatser, *Altermoderne kunsteducatie: theorie en praktijk*, Amsterdam 2013.

Haanstra, F., 'Academisch docentschap in het hbo' *Cultuur+Educatie*, 2013.

Haanstra, F., 'Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken' *Cultuur + Educatie* Utrecht 2011.

Haanstra, F., *De Hollandse Schoolkunst, mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie*, Utrecht 2001.

Heusden, B., van, *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, Groningen 2010.

Heusden, B., van, *Wat leren we van Cultuuronderwijs?*, Rotterdam 2012.

- Lanschot Hubrecht, V., van, P. Marsman & S. van Tuinen, *Addendum op de vakspecifieke trendanalyse 2015*, Enschede 2017.
- Kamp, M.T.A. van de, *Doorlopende leerlijn hybride kunsteducatie*, Amsterdam 2013.
- Kirschner, P. & J. van Merriënboer, 'De zelfsturende leerling?', *Van twaalf tot achttien*, 2013.
- Konings, F. en L. Ranshuysen, 'Cultuur en school. Valkuilen en potenties: de stand van zaken', *Boekmancahier, tijdschrift voor kunst, onderzoek en beleid*, 2001.
- Lutters, J. *In de schaduw van het kunstwerk*, Antwerpen-Apeldoorn 2012.
- Maas, M. van der, *Een effectieve leeromgeving in het primair en voortgezet onderwijs, Onderzoeksrapportage Inrichten leeromgevingen PO en VO 2008-2010*, 's-Hertogenbosch 2010.
- Oetelaar, F., van den, *Whitepaper 21st Century Skills in het onderwijs*, 2012.
- Oostdam, R., T. Peetsma & H. Blok, *Het nieuwe leren in basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningsnotitie voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*, Amsterdam 2007.
- Ploeg, P. van der, *Meervoudige intelligentie is volgens wetenschappers flauwekul*, 2005.
- Ryan, R.M. & E.L. Deci, Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well being, *American Psychologist*, 2000.
- Schönau, D. *Syllabus Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 voor het schoolexamen in de tweede fase havo/vwo*, Arnhem.
- Schep, M., C. van Boxtel en J. Noordegraaf, 'Wat je kunt leren van een educatieve museumrondleiding', *Cultuur+Educatie*, 2015.
- Vernieuwingscommissie CKV, *Advies Examenprogramma CKV Havo/Vwo*, Enschede 2014.
- Vreede, M. de en A. Vels Heijn, *Over Passie en Professie: een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Utrecht 2010.
- Winner, E., T. Goldstein & S. Vincent-Lancrin, *Art for Art's Sake?*, 2013.
- Woolfolk, A., H. M., Hughes, & V. Walkup, *Psychology in Education*, Essex 2008.
- Wright-Maley, C., R. Grenier & A. Marcus, 'We Need To Talk: Improving Dialogue between Social Studies Teachers and Museum Educators' *The Social Studies*, 2013.
- Zwart, F. 'Het nieuwe leren', *Vakwerk*, 2013.

Overheidsnota's en rapporten

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie, *Inventarisatie wetvoorstel bovenbouw havo-vwo*, 2012.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, *Wet op Passend Onderwijs*, 2012.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Inspectierapport De Tweede Fase een fase verder*, 2001.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Het nieuwe leren in basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningsnotitie*, 2007.

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, *Kamerbrief over wetsvoorstel bovenbouw havo-vwo*, 2013.

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, *Ruimte voor cultuur Uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020*, 2015.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Vervolgotitie Cultuur en school*, 1999.
Rijksoverheid, *Inspectierapport De Tweede Fase, een fase verder*, 2001.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Zeven jaar Tweede Fase, een balans*, 2005.

Staatssecretarissen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Tineke Netelenbos & Aad Nuis, *Cultuur en School*, 1996.

Webpagina's

1Vandaag Jongerenpanel, '*Onderzoek CKV: weg ermee?!*', 2013. Geraadpleegd op 7 mei 2017.
<http://www.eenvandaag.nl/uploads/doc/Rapportage%20onderzoek%20CKV.pdf>

Encyclo. Definitie leerlinggestuurd onderwijs. Geraadpleegd op 12 mei 2017.
<http://www.encyclo.nl/begrip/leerlinggestuurd%20onderwijs>

Examenblad. Definitie combinatiecijfer. Geraadpleegd op 15 mei 2017.
<https://www.examenblad.nl/onderwerp/combinatiecijfer-profiel/2017>

LKCA. Definitie cultuuronderwijs. Geraadpleegd op 12 mei 2017.
<http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/wat-is-cultuuronderwijs#co>

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 14 mei 2017.
<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap>

Rijksoverheid. Cultuuronderwijs. Geraadpleegd op 15 mei 2017.
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/inhoud/cultuuronderwijs>
SLO. Profielen tweede fase. Geraadpleegd op: 12 mei 2017.

<http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/profielen/>

Wij Leren. Definitie didactiek. Geraadpleegd op 12 mei 2017.

<http://wij-leren.nl/pedagogisch-didactisch-handelen-leerkrachtgedrag.php>

Wij leren. Vormen van differentiatie. Geraadpleegd op 13 mei 2017.

<http://wij-leren.nl/differentiatie-uitleg.php>

Wikipedia. Uitleg meervoudige intelligentie. Geraadpleegd op 13 mei 2017.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Meervoudige_intelligentie

Bijlage 1. Vragenlijsten interviews

INTERVIEW: EDUCATIEF MEDEWERKERS MUSEA

Doel van dit interview: De visie op educatie en het vak CKV achterhalen. Vragen naar stand van zaken implementatie nieuw CKV-programma en toekomst visie.

Onderstaande vragen zijn samengesteld voor een half gestructureerd interview. Deze vragen zijn daarom richtlijnen voor het gesprek dat volgt.

Onderdeel: Algemeen

1. Wat is de visie van het museum op educatie in het algemeen?
2. Onderscheidt u zich van andere musea op gebied van educatie? Hoe?
3. Heeft u zicht op hoeveel leerlingen uw musea bezoeken in het kader van CKV?
4. In hoeverre worden uw museale programma's gestuurd vanuit het ministerie van OCW? Krijgt u richtlijnen hiervoor?

Onderdeel: Oud CKV-programma

1. Wat is uw huidige aanbod voor CKV-Leerlingen?
2. Hoe komt de educatieve visie terug in het huidige CKV-aanbod?
3. Hoe communiceert u uw programma naar de scholen? Actief aanschrijven? Website etc?
4. Wordt uw CKV-aanbod afgestemd op de wens van de school?
5. Gaat u samenwerkingsverbanden aan met scholen in het kader van CKV? Welke?
6. Het CKV-programma is in 1998 opgesteld en daarna inhoudelijk niet meer veranderd. Op wat voor manier is het museum op gebied van educatie de afgelopen 20 jaar veranderd volgens u?

Onderdeel: Nieuw CKV-programma

1. Wat zijn volgens u de opvallendste punten aan het nieuwe programma? Wat is er echt anders aan?
2. De doelstelling van het nieuwe programma is om leerlingen te leren om kunst actief mee te maken. Op wat voor manier zou u hier aan tegemoet kunnen komen?
3. Opvallend punt is het afschaffen van de verplichte culturele activiteit. Wat vindt u ervan dat de culturele activiteiten afgeschaft zijn? Wat denkt u dat de gevolgen zijn voor uw musea in het kader van het afschaffen van de culturele activiteit?
4. De vernieuwingscommissie heeft elf nieuwe dimensies toegevoegd. Houdt u rekening met deze dimensies is het opstellen van een nieuw CKV-aanbod? Hoe?
5. De vernieuwingscommissie heeft een onderzoekscomponent toegevoegd. Houdt u rekening met het onderzoekscomponent in een nieuw CKV-aanbod? Hoe?
6. Zijn er dingen die u goed vond aan het oude CKV-programma, en die u in het nieuwe programma niet terug ziet?
7. Bent u op de hoogte van verschillende visies en theorieën in het kunstonderwijs op de middelbare school? Komt dit terug in uw aanbod? Hoe?
8. Wat is uw ideaal beeld voor de toekomst in het kader van CKV-leerlingen en uw museum?

INTERVIEW: CKV-DOCENTEN

Doel van dit interview: Huidige CKV-onderwijs in kaart brengen. Vragen naar stand van zaken implementatie nieuw CKV-programma en achterhalen wat CKV-docenten wenselijk achten van musea.

Onderstaande vragen zijn samengesteld voor een half gestructureerd interview. Deze vragen zijn daarom richtlijnen voor het gesprek dat volgt.

Onderdeel: Oud CKV-programma en invoering nieuw programma

1. Kunt u mij een beeld schetsen van hoe u het vak CKV doceert bij u op school?
2. Wat is uw visie op kunst- en cultuuronderwijs binnen het voortgezet onderwijs? Wat vindt u belangrijk en hoe draagt u dit uit?
3. Bent u op de hoogte van verschillende methoden en visies op het gebied van kunst en cultuuronderwijs? Met welke visie/methode werkt de school?
4. Gaat u samenwerkingsverbanden aan met culturele instellingen op het gebied van CKV?
5. Bent u het eens met het feit dat er een kwaliteitsimpuls moet komen voor het vak CKV?
6. Bent u betrokken geweest bij de totstandkoming van het programma? Heeft u het gevoel dat het nieuwe programma top-down opgelegd wordt? Had u meer inspraak gehad willen hebben?

Onderdeel: Nieuw CKV-programma

1. Wat zijn volgens u de opvallendste punten aan het nieuwe programma? Wat is er echt anders aan?
2. De doelstelling van het nieuwe programma is om leerlingen te leren om kunst actief mee te maken. Op wat voor manier zou u hier aan tegemoet kunnen komen?
3. Wat is uw mening over de afschaffing van de culturele activiteiten?
4. Wat is uw mening over het invoeren van een combinatiecijfer?
5. Het CKV-programma is een richtlijn, scholen mogen hier zelf invulling aan geven. Voelt u deze vrijheid?
6. Heeft u al met de vaksectie besproken hoe u het nieuwe programma vorm gaat geven? Wat zijn de veranderingen? Hoe uit zich dit?
7. Mist u aspecten in het nieuwe CKV-programma die u graag had gezien?

Onderdeel: Relatie met het museale werkveld

1. Met welke insteek vind u dat musea programma's moeten maken? Wat is belangrijk?
2. Wat zijn uw positieve en negatieve ervaringen met musea in het kader van een klassikaal bezoek?
3. Hoe wilt u graag dat musea reageren op het nieuwe CKV-programma?
4. In musea gaan soms geluiden op dat scholen meer inspraak en zeggenschap willen in de programma's die musea aanbieden. Herkent u dit?
5. Ziet u de meerwaarde in van samenwerken met een museum in het kader van CKV?
6. Hoe ziet u de toekomst van CKV in? Idealiter en realistisch?

Bijlage 2. Uitgeschreven interviews

Stedelijk Museum

Frouke Jorna, onderwijs en talentontwikkeling
Amsterdam

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie. Jorna had op eigen initiatief een PowerPoint presentatie meegenomen waar haar plannen voor komende jaren op stonden. Onderzoekster en geïnterviewde tutoyeren elkaar.

Verloop van het interview:

Wat is de visie van het museum op educatie en hoe passen jullie dit toe op het huidige cvk-aanbod?

Om je vraag te beantwoorden zal ik allereerst een context schetsen van het museum en de veranderingen die er bij ons aan gaan komen. Laat ik beginnen bij mezelf, ik werk hier vanaf december afgelopen jaar en ik ben verantwoordelijk voor onderwijs en talentontwikkeling. Hiervoor zat ik zeven jaar bij het Rijks. Ik heb de pabo gedaan en ook een paar jaar voor de klas gestaan. Bij het Rijks was ik verantwoordelijk voor het primair onderwijs en maakte ik onderdeel uit van een groter onderwijsteam. En, goed om te weten, bij het Rijks is er een educatieteam van achttien mensen en hier maar vijf. Hier is er maar één iemand voor onderwijs en dat ben ik. Mijn doelgroep is vanaf kleuters tot aan nou ja, jij. Daar ontwikkelen we allerlei programma's voor.

Het Stedelijk is opnieuw open gegaan in december 2012, nu bijna vijf jaar geleden. Na vijf jaar is het een goed moment voor het museum om te kijken naar de plek, hoe de kunst zich daarin presenteert en hoe publiek zich hierin beweegt. Dat is het moment geweest waarop we zeiden: "we gaan het anders indelen". We hebben nu vijf jaar ervaring met het gebouw. Rem Koolhaas is aangetrokken om dit te herzien en er komt een nieuw collectieopstelling medio 2017. Het gebouw wordt hierin opgedeeld in drie onderdelen. De basis, het belangrijkste stuk, is Stedelijk Base. Dit komt in de badkuip, zowel in de kelder als de verdieping erboven. Stedelijk Base is gemaakt voor de toeristen die in hun reisgids hebben staan: "Must see: Stedelijk museum". Daarnaast is de Base ook voor leerlingen, omdat hier de topstukken bij elkaar hebt staan. In de Base zullen weinig collectiewisselingen zijn, er van uit gaande dat je een kennismaking hebt met het Stedelijk als top instituut, als verzamelaar van moderne kunst en vormgeving en de grootste op dat gebied in Nederland. Naast Stedelijk Base krijgen we ook Stedelijk Turns en dat is veelal eigen collectie vanuit een ander invalshoek en vanuit een ander thema bekeken. Hier zullen veel wisselingen zijn, dit zijn korte, kleine tentoonstellingen. In 2017 zijn er bijvoorbeeld zeven kleine tentoonstellingen die gaan over migratie.

Proberen jullie aan te sluiten op de actualiteit?

Ja. Dat kan aansluiten op actualiteit, maar het hoeft niet. Dat is nu toevallig het geval met migratie, maar dat is geen vereiste. Daarnaast is er Stedelijk Now en dat zijn tentoonstellingen zoals we die net hebben afgesloten. Bijvoorbeeld van Ed van der Elsken, of Rineke Dijkstra. Het zijn veelal bruiklenen van buiten om bijvoorbeeld één kunstenaar uit te lichten. Dat kunnen gevestigde kunstenaars zijn, maar ook kunstenaars die nog niet zo bekend zijn bij het grote publiek, maar wel bekend bij peers en professionals. Zo kan het Stedelijk over twintig jaar zeggen: "Kijk, die hadden wij toen al in huis!". Belangrijk om te weten is ook dat het niet per se het doel is om zoveel mogelijk bezoekers binnen te halen. Het is juist de taak van het Stedelijk om te schuren, dat mag best, de bezoeker aan het denken zetten en zeker niet te bevestigen. Dus dat is het nieuwe Stedelijk!

Daarbinnen valt educatie. De missie van het Stedelijk is om de levens van mensen te verrijken met moderne en hedendaagse kunst. Als je nou in de plaats van mensen, leerlingen zet, dan is dat de

missie van het onderwijs. Ik ben in december begonnen en ik ben nog volop aan het kennismaken met het Stedelijk. Het Stedelijk is een ander museum dat het Rijks. Als ik meeneem wat ik bij het Rijks heb geleerd, dan ga ik voorbij aan het Stedelijk. En ik wil eerst het DNA van het Stedelijk in mijn vingers krijgen. Om dan vervolgens te bedenken; Wat heb ik geleerd bij het Rijks? Wat gebeurt er in onderwijsland? Wat wil ik meenemen? Wat juist niet? Dit komt allemaal samen.

Kun je jouw visie verwoorden?

Het Stedelijk is een ander museum, het Rijks is veel historischer. Dus daar is het belangrijk dat je de kennis hebt en weet wat er gebeurd is in bijvoorbeeld de tachtigjarige oorlog. Bij het Stedelijk gaat het veel meer om het kunstenaarschap en dat creatieve proces wat nu juist ...

... heel mooi terug komt in het nieuwe CKV-programma.

Super relevant. Dus ik zou zeggen: Het Stedelijk is dé plek om kunst actief mee te maken. Ik ben nu in eerste instantie bezig met het primair en voortgezet onderwijs. Dat is al een flinke kluit. De hele programmering ben ik aan het herzien. Hierbij behoud ik wat goed is, maar hier wordt wel nieuw leven in geblazen, naar aanleiding van de nieuwe collectieopstelling. Bij het Rijks heb je, als je het hebt over de uitvoering, heel veel smaken. Daar geloof ik niet zo in.

Wat bedoelt u met smaken?

Nou, daar heb je voor één doelgroep vijf verschillende keuzes.

Dus meerdere programma's?

Ja, en zoveel kennis en kunde heeft de leerkracht van het basisonderwijs niet. Die wil gewoon ergens naartoe. En dat is dan misschien toevallig het stedelijk. En dan wil je kennismaken met het Stedelijk: that's it. Dus ik geloof heel erg in het zo weinig mogelijk aanbieden maar wel doelgericht. Voor iedereen is er dus één smaak.

Werken jullie rondleiders met een bepaalde methode?

Nee. Specifiek niet vanuit een bepaalde methode. Omdat iedere groep wat anders vraagt. Dus wij zeggen niet, we doen alleen maar Visual Thinking Strategies.

Ja, dus je speelt in op de groep?

Ja, je zet heel andere tools in. Dus niet perse dialogisch leren of filosoferen, of VTS of routines.

En de rondleider is vrij om aan te voelen waar een groep behoefte aan heeft?

Ja, ik ga uit van de expertise van de rondleider. De rondleider is absoluut een professional. Daarvoor doen we nu ook een promotieonderzoek met de UVA, het Rijks, van Gogh en het Stedelijk: *rondleiden is een vak.*

Ik ben hiervan op de hoogte inderdaad.

De eerste resultaten zijn hiervan gepubliceerd. In het Stedelijk is het wel dialogisch leren, maar niet alleen maar. Het is de juiste plek waarbij de kunst van het vragen stellen een veel grotere plek mag krijgen dan een antwoord geven. Daarbij gaan we uit van de creatieve, onderzoekende en kritische houding, die van leerlingen wordt gevraagd.

Wat is de meerwaarde van een museum bezoek?

Dat is de authenticiteit. Kijk, er zijn zat leerlingen die hier binnen lopen en die zeggen: "is dit een kopie of is dit het echte werk?" In deze tijd van kopiëren en verspreiden. Het Stedelijk is gewoon de plek om dit te zien en daarom gaan wij ook niet naar de school toe: Vanaf je digiboord kun je het niet zien, moderne kunst al helemaal niet.

Komt het Stedelijk, in jouw ogen, tegemoet aan de missie om leerlingen kunst actief mee te laten maken in een professionele context?

Zeker, ja absoluut. Juist op deze manier. Het museum is de professionele context. Dus die vier V's ...

Verkennen, verbreden, verdiepen en verbinden?

Die ja, precies. Dat verkennen, daarvan ga ik uit dat dat op school is gebeurd.

Volgens mij is het ook de taak dat het op school gebeurt, in de vorm van een kunstautobiografie.

Ja, inderdaad. Maar natuurlijk is het wel de taak van de rondleider, dat, zodra een school binnenkomt, je even kennismakt en voelt hoe het verkennen is gegaan. Dit kan per individu ook verschillen, net als bij het differentiëren. Maar wij bieden de professionele context.

Trainen jullie de rondleiders in het differentiëren?

Absoluut!

Want dat lijkt al meerdere jaren het toverwoord binnen het onderwijs, maar dit is ook in het museum aanwezig?

Ja. Al langer omdat musea ook families bedienen. Dus als wij een familierondleiding aanbieden, dan vinden de ouders het leuk als hun kinderen het leuk hebben, maar je wilt de ouders ook wat bieden. Dit is misschien wel de moeilijkste groep. En die moet zo uiteenlopend mogelijk bediend worden.

Verschilt jouw visie hierin met het Rijks bijvoorbeeld?

Ja, want dat kunstenaarschap bij het Stedelijk is zo belangrijk. En dat typeert het Stedelijk ook heel erg, dat het werkt met nu levende kunstenaars. Als je het hebt over een onderzoekende houding en een creatief proces ..

... wat in het CKV-examenprogramma is opgenomen..

Precies! En dat is het Stedelijk! Dus het doen van artistiek onderzoek, dat kan een leerling goed: in ieder geval onderzoeken hoe de kunstenaar het doet, of deed. En dan kan hij daar zelf een mini versie van maken en de balans opmaken over hoe hij zichzelf daartoe verhoudt.

Dit komt ook weer terug in het programma binnen het laatste domein: reflecteren.

Ja zeker. Het gaat erom dat de rondleider dit bij de leerlingen weet te verbaliseren. En weet te reflecteren. Dat vraagt wat anders van je als rondleider. Dat je dit ook op metaniveau kan doen.

slaat wat slides over

Dit is een beetje mijn grit van de nieuwe programmering. We hebben een nieuw gebouw, een nieuwe collectieopstelling en natuurlijk de *stippen aan de horizon* gezet in ons ondernemingsplan. Hierin staan alle doelen die wij onszelf hebben gesteld tot aan 2020. Dus naar aanleiding daarvan ook een nieuwe onderwijsprogrammering.

Kunt u vertellen hoe een programma gemaakt wordt?

Nu wordt er vaak bij ieder programma een handleiding geschreven voor de rondleiders. Hierin is een route opgenomen. Nu vind ik veelal in handleidingen terug dat het object afhankelijk is. Dus dan kan het voorkomen dat twee rondleiders tegelijkertijd bij hetzelfde kunstwerk staan. Het gaat mij meer om thematiek. Dus ik zeg liever in een handleiding: behandel feminisme en dat kan bij deze, deze, deze en dit object.

Hiermee krijgt de rondleider meer keuzevrijheid. Dat is waar je naartoe stuurt?

Ja, het gaat meer om het verhaal, het thema. En dit gegeven noem ik object onafhankelijke inhoud.

De minister stimuleert samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. Is dit zichtbaar in het Stedelijk?

Ik zelf werk met een adviesraad, zowel bij het primair onderwijs, als bij het voortgezet onderwijs. Andere musea noemen het een klankboard groep, dat vind ik wat bescheiden klinken. Ik heb deze adviesraad zelfstandig en persoonlijk opgezet via socialmedia met de vraag: wie wil? Welke leraar is kritisch? En wil meedenken? Ik heb er een voor het PO en het VO. Het liefst zal ik er ook een adviesraad hebben met leerlingen. Nu heb ik vooral volwassenen.

En de blikopeners?

Ja, die gebruik ik ook wel eens als mijn mini-adviesraad voor het VO. Maar voor het PO zou ik ook wel een setje leerlingen willen. Maar op het gebied van samenwerking, denk ik met mijn adviesraad na over de programmering.

Wat bespreken jullie zoal?

Vorige keer was mijn hoofdvraag: als je met je leerling vertrekt uit het museum. Wat wil je dat ze hebben meegekregen?

Wat waren de reacties? Waar waren jullie het over eens?

Het combineren van verschillende disciplines. Aansluiten bij de lesstof. En je moet niet alleen differentiëren in een klas, maar ook in wat je voor wie aanbiedt.

Hoe bedoel je dit?

Nou, in Amsterdam heb je veel buurtscholen. Dan komen er groepen met kinderen binnen waarbij een leraar zegt: "Ik wil dat jullie vandaag alleen Jordan Wolfson bezoeken".

Dat is natuurlijk wel het voordeel van midden in de stad zitten.

Ja, absoluut. En dat vraagt ook iets anders van je aanbod. Dus bij tentoonstellingen die zich lenen voor het onderwijs, zou ik ook graag een specifiek programma ontwikkelen.

En als je het woord programma zegt, waar denk je dan aan? Een rondleiding of app of boekje?

Nou, die snap guide van het Rijks is natuurlijk fantastisch. Dat geldt moet je hebben en dat hebben we niet. Maar eigenlijk is een programma heel divers. Een rondleiding is nooit een rondleiding op zich zelf staand. Want een museum bezoek begint in de klas. Daar hoort voorbereiding bij en een verwerking.

Merk je dat scholen daar de tijd voor hebben?

Absoluut. Maar of ze onze voorbereiding afnemen, dat is de vraag. Uit onderzoek weet ik dat de helft dat doet. Maar iedereen bereid zijn bezoek voor. Al is het een inleiding van vijf minuten. Sommige docenten hebben de tijd om dit langer te doen.

Ik sprak een docent die aangaf wel graag te willen, maar ook rekening moet houden met zijn lesprogramma.

Tuurlijk, logisch. Maar, als een leraar het echt slim doet ... Dan zegt hij: "we zijn nu bezig met cultuur van het moderne, we gaan nu naar het Stedelijk". En niet gaan als hij met een ander tijdvak bezig is. Dus dat vergt voorbereiding en planning. Zo wordt het museumbezoek meer onderdeel van het curriculum.

Dat is volgens mij ook de richting die men op wil. Denkt u dat er daarom ook vanuit de overheid wordt aangestuurd op samenwerkingen?

Tuurlijk. Want als je me vraagt wat de grootste behoefte van de adviesraad is, dan is het aansluiten bij het curriculum. Ik ga niet zomaar een programma bedenken: het heeft altijd betekenis.

Denk je dat er ruimte is in de nieuwe collectie opstelling om in te spelen op de nieuwe dimensies?
Absoluut!

Is de nieuwe collectie opstelling ook opgezet met dit in je achterhoofd?

Nee, ik heb echt totaal geen invloed op de collectieopstelling. Ik ben maar een educator en geen curator.

Ja? Is dat nog steeds een beetje ...

Oh ja! Dat is altijd.

Ik hoor ook geluiden dat de educator steeds meer van te voren betrokken is bij nieuwe ontwikkelingen in het museum?

Niet voor niets zei ik net dat de Stedelijk Base is vormgegeven voor de toeristen, voor de eerste keer bezoekers en voor de leerlingen. Beatrice Roefs, de directeur van het Stedelijk, noemt in haar openingswoord waarom de nieuwe collectieopstelling er komt: leerlingen! Zij moeten kennismaken met het Stedelijk. Voordat ze zich kunnen verdiepen, moeten ze eerst eens gewoon de highlights zien. Dus deze collectie opstelling is onder andere voor hen gemaakt. Dus als je het verhaal wilt vertellen van de modern hedendaagse kunst, chronologisch en thematisch, dan moet je de Base bezoeken.

Hoe kunnen de verschillende dimensies terug komen in de Base?

In de Base wordt je als bezoeker gevraagd om verbindingen aan te gaan. Dus er zijn verschillende thema's die jij zelf kan verbinden. En dat is natuurlijk ideaal bij de dimensies. Die dimensies, ik bedoel, eerlijk is eerlijk, er zijn nu woorden aan gegeven, maar ze bestaan natuurlijk altijd al, en ze bestaan altijd al in de kunst en in de collectie en ik denk echt dat ieder museum er wel mee uit de voeten kan.

De dimensies bieden een context van waaruit je kunst kan onderzoeken

Tegelijkertijd is het een trucje: want als de rondleider zegt 'feit en fictie' dan denkt de leerling; hé, dit ken ik! Die spreekt mijn taal.

Klopt ja, en dan heb je weer de herkenning en de aansluiting te pakken. Een ander ding dat opvalt in het nieuwe programma is de afschaffing van het verplichte aantal activiteiten. Hoe sta jij hier tegenover?

Ik ben er niet zo bang voor dat dit minder leerlingen naar het Stedelijk trekt. Ik hoop en denk, dat iedere CKV-docent het relevant vindt om kunst actief mee te maken en dat bij uitstek in een professionele context doet, dus buiten de vier muren van het klaslokaal. Tuurlijk kun je een prachtig lokaal hebben, maar een atelier bezoek ... Het hoeft niet per se het Stedelijk te zijn, Amsterdam is zo groot: een enorme rijkdom aan kunst en cultuur, fantastisch! Dan geloof ik echt wel dat een CKV docent allerlei activiteiten onderneemt om de culturele bagage van zijn leerlingen te verrijken.

klikt door de slides

Zou je kunnen zeggen dat er een toenadering is tussen onderwijs en musea en dat er van beide kanten gecommuniceerd wordt?

Ik heb ervaring vanuit het Rijks, en nu vanuit het Stedelijk. Dit zijn wel andere soorten musea dan het gemiddelde Nederlandse museum. Hierdoor hebben we meer middelen, onze educatie afdelingen zijn groter. Ik ben nu van achttien mensen naar vijf gegaan, maar alsnog: wauw! Wat een luxe, we zitten met vijf mensen! Maar de gemiddelde educator is stiekem nog een adjunct directeur, communicatie deskundige, marketeer en uitgever, ik noem maar wat! Weet je, dus wij hebben nu de ruimte om de expertise te ontwikkelen en ons aanbod uit te breiden. En daarmee wil ik helemaal niet zeggen dat wij de wijsheid in pacht hebben.

Maar je hebt wel meer mogelijkheden?

Ja, mogelijkheden. En dus ook meer mogelijkheden om samen te komen met het onderwijsveld, om in gesprek te gaan. Want de behoefte van leraren en leerlingen, dat is mijn startpunt, mijn uitgangspunt.

Want heb je zicht op hoeveel leerlingen specifiek vanuit CKV naar het museum komen?

Niet specifiek. Ik kan je vertellen dat er 30.000 leerlingen per jaar naar het Stedelijk komen, dat daarvan de helft voortgezet onderwijs is, en dat de helft daarvan zelfstandig komt.

Zelfstandig?

Zonder programma of rondleiding. Omdat je me net vroeg hoe een bezoek eruit ziet, daarin is dus mijn voorkeur voor een voorbereidende les, museumbezoek en verwerkingsles. Voor zelfstandig bezoek zou iets als een snapguide, of een audiotour fantastisch zijn. In het verleden hebben wij ook boekjes gemaakt, dat is niet echt meer van nu, dus die gaan we niet bijdrukken.

Nee, geen boekjes meer?

Geen papieren. Nou ja, daar hebben we onderzoek naar gedaan, de helft van de helft van de leerlingen die komt, die komt vanuit allerlei verschillende motieven zelfstandig en neemt geen programma van ons af. Dat is oké, dat hoeft ik niet weg te nemen. Tuurlijk heb ik het liefst dat ze een rondleiding van ons afnemen en een workshop volgen. Omdat ik geloof in de kracht van de rondleiding en de kunstenaar, die de workshopdocent is. Maar sommige leraren willen vanuit hun eigen lesstof zelf iets ontwikkelen voor hun leerlingen, dat is helemaal prima! Gewoon doen! Maar ik zie ook vaak genoeg leerlingen verveeld na drie minuten afhaken en op de bank hangen.

Ja, herkenbaar, ieder museum heeft dat en die moet daar op zijn manier mee omgaan.

Tuurlijk! Maar in eerste instantie ben ik dus voor programmering: rondleidingen en workshops en dan *the next thing* is, hoe gaan we om met zelfstandig bezoek, wat gaan we hen bieden? Het is lastig om de behoeftes te duiden, omdat de behoeftes zo verschillend zijn.

Hebben jullie al nagedacht om een workshop specifiek aan te bieden in het kader van het nieuwe ckv programma?

Zeker! Kom ik zo op..

bladert door slides

Kijk, deze programmering zou ik willen aanbieden aan de CKV leerlingen. Highlights voor het vmbo van een uur door de Blikopeners. Ken je de Blikopeners?

Absoluut!

volgende slide

Dan hebben we voor havo/vwo een workshop en een rondleiding. En de rondleiding wil ik laten uitgaan van de elf dimensies. Dus het gaat erom dat de rondleider de elf dimensies kent, weet hoe die zich verhouden tot onze collectie, en waarvan er een paar aantal actief benoemd worden in de rondleiding.

Stel nou, er belt een docent op en die zegt, ik wil een rondleiding die specifiek ingaat op ‘feit en fictie.’ Is dit mogelijk?

Tuurlijk! Dat kan. Sterker nog, ik ga ervan uit dat als de klas binnenkomt, dat de rondleider vraagt: “welke dimensies behandelen jullie in de klas?”. De rugzak van de rondleider moet zo goed gevuld

zijn dat de rondleider meteen bedenkt: oh, dan ga ik dat en dat doen omdat het aansluit bij het thema.

Kun je nog iets meer vertellen over de workshop?

De workshop duurt een half uur, het gaat over het kunstenaarschap en het doen van onderzoek. Dus we hebben nu het programma: so you think you're an artist? Dit wordt alleen door kunstenaars gegeven, die ook bij ons rondleider zijn. Dit programma gaat heel erg over het kunstenaarschap. Ik kan me dan zo voorstellen dat we wat content uit dit programma halen, en dan in de workshop voegen.

En daar wil je het doen van onderzoek centraal stellen?

Ja.

Is dat dan onderzoek naar de kunst? Of de kunstenaar? Of wil je dat breder trekken naar maatschappij en context? Het is misschien wat vroeg om te zeggen, maar heb je hier al ideeën over?

Eerlijk is eerlijk, we hebben maar een half uur de tijd. Dus het moet voortkomen uit een rondleiding die ze daarvoor hebben gevolgd. In een half uur kunnen leerlingen geen onderzoek doen. Maar wat ik me zo zou kunnen voorstellen, is dat er in een verwerkingsles komt, maar dat je een eerste aanzet kan geven in het museum. Zoiets, maar daarvoor is het nu dus te vroeg om je vraag concreet te beantwoorden.

bladert door de sheets

Oh ja, een toevoeging. Die workshops zijn inderdaad als aanzet tot het doen van onderzoek en het kunstenaarschap staat centraal. Het kunstenaarschap als proces, dus ook het onderzoek dat de kunstenaar doet. Dan gaat het niet zozeer alleen om de productie van een eigen werk, maar ook om wat we eerder al zeiden; die bemiddeling, receptie, dat soort woorden.

Zijn er dingen die je mist in het nieuwe programma?

Zo inhoudelijk ben ik niet ingelezen in de programmering. Mijn expertise is PO en voor het eerst heb ik er nu VO bij, dus daar zou ik je niet een, twee, drie, antwoord op kunnen geven. Ik ontwikkel nu het programma, dat wil zeggen ik schep de kaders en ik verwacht van degene die het programma verder gaat ontwikkelen, want dat ga ik niet zelf doen, dit beeld wel heeft.

En wie gaat het dan ontwikkelen? Een rondleider bijvoorbeeld?

Ja, ik zet de opdracht uit aan een pool die nu het VO bedient. En dan vraag ik om hun motivatie om het programma verder vorm te geven. Dan kies ik iemand uit de reacties.

Dus jij stelt de kaders en richtlijnen op. Op basis daarvan wordt het programma inhoudelijk vormgegeven?

Ja. Dat ga ik redigeren. Want ik ben verantwoordelijk om de kwaliteit te bewaren.

Ik heb nog een laatste afsluitende vraag: wat is je ideaalbeeld voor CVK en musea?

Dat het een vanzelfsprekendheid is om vanuit CKV een museum te bezoeken. En dat het betekenis heeft in de lesstof waar je op dat moment mee bezig bent. Dus geen toevalligheid in de jaarplanning. Wat ik dan zou willen is dat de leerling hier na een bezoek vertrekt en zegt: "Het was wel oké ..." en dan denk ik: yes, het was te gek!

Want anders zeggen ze het niet?

Ja, klopt! Anders zeggen ze het niet!

afronding van het gesprek

Groninger Museum

Bodil Keikes, educatiemedewerkster en museumdocent
Groningen

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie. Onderzoekster en geïnterviewde tutoyeren elkaar.

Verloop van het interview:

Zou je de visie van het museum op educatie kunnen vertellen?

Jazeker. Ik denk dat ik begin met de algemene visie van het museum. Ze hebben een mission statement op de website staan en dit is waar alles binnen het museum aan getoetst wordt. Educatie is de basis van het museum en eigenlijk wel een van de grootste basissen eigenlijk. En dat is best interessant.

Zijn jullie hierin vernieuwend om dit op deze manier neer te zetten?

Het feit dat er een mission statement gemaakt wordt en dat hierin educatie bij naam genoemd wordt is op zich wel vrij uitgesproken. Ik moet zeggen dat ik niet precies weet hoe dit bij andere musea is, maar ik weet uiteraard wel dat educatie vaak een belangrijke rol speelt. Maar er is wel heel specifiek voor gekozen en ook wel een hele tijd terug. Dus hierin is het wel opvallen.

Wat eigenlijk de basis is, is dat het museum heel kleurrijk en extrovert is en dat is een mooi begin. We hebben het hier vooral over meningsvorming en er moet een soort verwondering plaatsvinden. Dus die twee, verwondering en meningsvorming, dat zijn twee ankerpunten waar we altijd naar kijken.

Oké, dus de twee ankers zijn meningsvorming en verwondering.

Ja! Wel eigenlijk andersom natuurlijk: verwondering en meningsvorming. Dat zijn ook de twee punten waar educatie op gebaseerd is. We hebben hier een educatie afdeling van twee mensen, dus dat is eigenlijk heel klein. Maar we hebben ook een team van museumdocenten en stagiaires en op die manier worden programma's ontwikkeld. Nu hebben we een slag gemaakt naar het interactief rondleiden en dat is waar we momenteel de meeste aandacht aan besteden. Dat is ook wat we gebruiken voor de CKV-lessen als leerlingen hier komen met hun docent.

Komen leerlingen ook zelfstandig?

Ja, en dat is soms wel gevaarlijk. Of gevaarlijk; je ziet ze niet. Die gaan los het museum in en moeten het zelf doen. Wat op zich natuurlijk prima is, maar een beetje houvast is soms wel lekker.

Bieden jullie daar op dit moment iets voor aan?

Individueel, niet in de zin van als ze binnenkomen en een kaartje kopen, dan weten we niet dat ze komen. Mochten ze bijvoorbeeld mailen of iets, dan wordt er altijd wel gekeken of er iets gedaan kan worden.

Dus vanuit hun eigen intentie is het mogelijk? Dus het is niet dat jullie werken met een kijkwijzer of iets dergelijks?

Hebben we wel gehad, heel veel. Maar de laatste tijd niet meer. Juist omdat de aandacht komt te liggen op de rondleidingen. En ook het idee hebben dat het beter werkt dan een kijkwijzer. Dus meer gesprekstof en meer zelfstandig leren denken en kijken.

Oké. Nog even terug op de interactieve rondleiding. Als je zegt interactief, hoe uit zich dat?

Nou een korte intro. Er is een stagiaire geweest die heeft hier haar masterscriptie aan gewijd. Ze heeft gekeken naar wat voor methoden er bestaan. Artfull Thinking natuurlijk en Visual Thinking

Strategies. Die zijn het belangrijkste en die gebruiken we ook in het museum. Zij heeft aan de hand van een methode een boekje ontwikkeld waarin staat wat die methoden zijn, hoe wij er momenteel mee werken en wat we ermee kunnen bereiken. Rondleidingen zijn vaak toch klassiek, althans dat is het idee van musea zo van, we gaan even bekijken wat jij hier moet bekijken, met alle jaartallen en feiten. Dat doen we niet meer. De leerlingen zijn zelf aan het woord en hebben notitieboekjes. Die krijgen de leerlingen mee. En we gaan opdrachtjes doen in het museum.

En is dat dan ook weer interactief?

Ja, heel wisselend, dus schrijven en tekenen.

Dus niet alleen praten?

Nee, het is al gelijk beginnen met de opdracht. Maar we laten rondlopen en opschrijven waar ze de ruimte mee associëren bijvoorbeeld. En dat wordt later weer besproken met de groep zodat je op elkaar kan reageren. Zo ontstaat er een dialoog.

Je zei dat jullie vooral Artfull Thinking en Visual Thinking Strategies gebruiken. Kijken jullie ook naar verschillende methodes die er in het onderwijs gehanteerd worden als het gaat om kunstbeschouwing?

We zijn er van op de hoogte, maar er wordt minder mee gedaan. Wel merken we dat er binnen het onderwijs meer aandacht is voor praten en meningsvorming. Maar dingen als cultuur in de spiegel worden niet heel specifiek gebruikt. We proberen wel met docenten een op een af te spreken door te vragen wat voor hen belangrijk is.

Hoe uit zich dit?

Soms wordt er meer aandacht gelegd op een bepaald onderwerp. Vooral bij CKV kan dit. Ik heb wel eens groepen gehad waarvan de docent zei dat ze bepaalde onderwerpen willen belichten, waar de leerlingen later zelf een keuze uit kunnen maken. Dus het moest een beetje een korte rondleiding zijn, zodat leerlingen later zelf met een thema verder kunnen.

En ga je uit van de vraag op het moment dat de docent binnenkomt?

Ja, we zijn natuurlijk wel gebonden aan wat er in het museum te zien is. We zijn natuurlijk kleiner dan bijvoorbeeld het Stedelijk of het Rijks. Het helpt wel dat de collectie hier relatief klein is, dus je kent hem door en door. Voor CKV is het goed te doen. Dus daar kun je behoorlijk mee spelen. Examenprogramma's kunnen wij niet mee spelen, thema's belichten bijvoorbeeld, dat is moeilijk om te doen. Maar bij CKV is heel wat mogelijk. Ook omdat we het atelier hebben kunnen we altijd een creatieve verwerkingsles eraan toevoegen. Dus dat is prettig.

Stel, ik ben een CKV docent en ik zou vandaag bellen. Wat is dan jullie aanbod?

Omdat we de rondleiding doen komt dat als eerste aan bod. Dan kan dat aan de hand van de programma's die we hebben. We hebben *kleur* en *de Ploeg*, dat is natuurlijk de Groningse schildergroep, het gebouw, collectie of wisselende tentoonstelling, maar dit kunnen ook combinaties zijn. Om dat bij het oude programma de reflectie ook zo belangrijk is, proberen we daar op aan te sluiten eigenlijk.

En op wat voor manier bouw je de reflectie in, in je programma?

De reflectie gebeurt eigenlijk ter plekke, in de rondleiding zelf. Want het is de bedoeling dat je met elkaar in gesprek gaat en dat je kan omschrijven wat je ziet en je mening geven en onderbouwen. En dat ze dat kunnen gebruiken voor een verdere verwerking op school. Maar echte verwerkingsopdrachten zijn er niet, dat is dan aan de docent.

Als je kijkt naar het nieuwe CKV-programma, wat zijn dingen die eruit springen voor jou?

Ik denk dat er voor musea nog meer te halen valt, meer kansen. Zeker door het tweede en derde domein. De eerste, dat is het verkennen, ik denk dat dat minder interessant is en meer op school gebeurd, net als het laatste domein. Maar het verbreden en verdiepen is heel interessant. We zijn hier nu mee bezig om te kijken hoe we dat willen aanpakken. Daar valt uiteraard wel iets te bedenken, maar het is spannend of scholieren nu in groepen komen of juist alleen.

Ja, en als je kijkt naar de grote wijzigingen in het CKV programma, wat vindt jij van de afschaffing van de verplichte culturele activiteiten?

Ik vind het wel lastig inschatten wat het effect gaat zijn. Ik denk dat ze niet alleen de vaste instellingen gaan zien. Dus niet alleen de grote organisaties en instellingen, zoals musea en theaters. Maar misschien ook wel eens een atelier bezoek. Iets wat kleiner en wat alternatiever is en dat vind ik heel positief.

Dus je hoopt dat ze buiten de gebaande paden gaan?

Precies, misschien eens naar een galerie in plaats van een museum. Zodat ze ontdekken wat het verschil is tussen een galerie en een museum. Dat soort dingen, ik denk dat dat heel goed is voor het onderwijs om zo kennis te maken met alles wat kunst en cultuur te bieden heeft. Dat is ook zo met betrekking tot de alternatieve disciplines. Ik bedoel, beeldende kunst is ook altijd zo'n anker, wat heel goed is, en waar ik heel blij mee ben, maar waarvan ik ook denk: er is natuurlijk veel meer! Ik ben ook wel geïnteresseerd hoe het gaat zijn voor musea en of zij daardoor minder CKV-groepen of leerlingen binnen krijgen.

Ja, hoe kijk je aan tegen de onderzoeksvaardigheden? Hoe denk jij dat een museum hier mee om kan gaan?

We zijn nu aan het kijken hoe wij hierin kunnen helpen. Bijvoorbeeld hulp om een onderzoeksvraag te formuleren. Wij dachten, omdat wij de rondleiding interactief aanbieden, kunnen wij misschien met de leerlingen gezamenlijk, waarbij de museumdocent zich meer als een soort coach opstelt, op zoek gaan naar wat voor vragen je kan bedenken over beeldende kunst, of over een museum of misschien wel over materiaalgebruik. Dus dat de rondleiding iets minder is van het kunst beschouwen, maar iets meer van we gaan gezamenlijk een vraag bedenken en het er met elkaar over hebben. En dat, als je hier weggaat je een startpunt voor je onderzoek hebt. Dan weet je als leerling misschien ook beter waar je de informatie kan vinden. Het blijft niet bij een Wikipedia, maar je kan ook een Adlib van een museum gebruiken of een bibliotheek. Dus in die zin zijn we wel aan het nadenken over een programma waarin dit naar voren komt.

Hoe gaan jullie om met de verschillende dimensies?

Ik moet altijd een beetje denken aan de verschillende brillen die je opzet. We zijn aan het kijken in hoeverre je kan belichten dat het museum meer is dan alleen de kunstwerken die je ziet. Wat is de organisatie en hoe komt dit tot stand.

Wat denk je dat de van de dimensies is?

Op zich denk ik dat het heel mooi is omdat het een stap verder kan zijn dan enkel beschouwing. Je kan echt vanuit een bepaalde positie kijken, bijvoorbeeld feit en fictie vind ik daar een hele mooie voor om te bestuderen. Of industrieel en ambacht, dat is ook zo'n mooie en het museum gebouw is daar al een heel mooi voorbeeld van.

Ja, want als je de brug overloopt, zie je de oude huizen en de gracht en noem maar op.

Ja, precies, en dan oud en nieuw past daar mooi bij. Maar ik vind het ook wel pittige dimensies. Bijvoorbeeld multidisciplinair en dan nog twee woorden die me nu niet zo te binnen schieten. Dat zou wel kunnen als je een rondleiding doet waar je leerlingen ook vrijlaat om dingen vanuit hun eigen perspectief te bekijken. Maar het lijkt mij vooral heel moeilijk voor de leerlingen om zulke vrij abstracte begrippen te vatten. Sommigen zijn goed te doen denk ik, maar andere ook niet, dus zullen

dan waarschijnlijk ook minder vaak gekozen worden, ook prima natuurlijk, maar hoe pak je dat aan? Als museum docent kun je hier echt wel een rol in spelen door vragen te stellen en voorbeelden in het museum te laten zien.

Hebben jullie zicht op hoeveel CKV leerlingen er in het museum komen?

Nou, ik weet dat we de cijfers van schoolgroepen hebben, maar hoeveel dit specifiek vanuit CKV is weet ik niet. Soms is het vanuit boekingen ook niet duidelijk of het een groep is die vanuit CKV komt of vanuit een kunstvak. Dat is eigenlijk wel jammer.

Hoe gaat de rondleider hier mee om? Springt hij dan naar een ander programma?

Dat kan natuurlijk altijd. Van te voren is er wel een afspraak gemaakt met een docent, maar als daar ter plekke uitkomt dat ze al iets gedaan of gezien hebben, kan het omgegooid worden. En dat is ook heel fijn, dat het gewoon juist de bedoeling is dat je ter plekke kijkt of het werkt. We willen dus niet meer dat je een verhaal verteld en dat de groep denkt van; ah saai, we willen eigenlijk naar boven want daar is het interessanter. Dus het is geen kwestie van, we gaan je iets opdragen. Maar het moet leuk zijn en de leerling moet een goede ervaring hebben.

En wanneer weten je dat een leerling een goede/leuke ervaring heeft gehad?

Het is vaak al heel leuk als er een of twee tussen zitten die enthousiast zijn. Natuurlijk wil je dat de rest dat ook doet. Maar je kan ze nooit allemaal super enthousiast krijgen. Maar ik hoop dat ze in ieder geval allemaal naar buiten lopen en denken van nou, dat was toch iets minder saai dan ik dacht! Dat is wel wat we hopen te bereiken. En wat ik zelf ook probeer te doen.

Nog even terug naar het hoofddoel van de vernieuwingscommissie; kunst actief meemaken. In hoeverre is dit museum hier geschikt voor?

Nou ja, kom ik weer terug op de interactieve rondleiding. Maar dat is dus juist het doel van de rondleiding en liep dat eigenlijk toevallig parallel met het ontstaan van het nieuwe CKV-programma. Dat wij ook zeiden van het is niet meer een kwestie van de leerling komt volgepropt met feiten weer buiten. Wij willen graag een actieve houding zien en stimuleren, door opdrachten te doen en door het er met elkaar over te hebben. Dus ik denk dat het heel goed aansluit.

Het CKV programma is pas nu aangepast. Inhoudelijk is er weinig veranderd in de afgelopen twintig jaar, terwijl het museum en haar educatie wel degelijk een verschuiving hebben meegemaakt. Kun je een beeld schetsen van wat er bij het museum de afgelopen twintig jaar veranderd is op het gebied van educatie?

Ja, natuurlijk, de interactieve rondleidingen zijn waarschijnlijk wel het belangrijkste. En de keuze om af te stappen van kijkwijzers enzovoorts. Er is een groeiende aandacht voor de activiteit van de leerling. Veel minder dat wij hier de opdracht hebben om informatie over te brengen. Dus de informatie overdracht is meer op de achtergrond komen te liggen. Het is zeker wel bedoeling dat je die slag maakt en dat het niet alleen je eigen mening is, maar de informatie staat niet op nummer één.

Wat staat er voor jullie op nummer één?

Meningsvorming. Verwondering en meningsvorming. Eigenlijk wat ons mission statement zegt. Door middel van dialoog. Als leerlingen geprikkeld zijn, dan komt de informatie daarna.

Er is de laatste jaren ook vanuit de overheid geïnvesteerd in museumeducatie. Heb je het gevoel dat jullie aan richtlijnen gebonden zijn vanuit de overheid?

De discussie over vraag en aanbod is wel redelijk aanwezig ja. Zo van; moet de school de vraag stellen en moet het museum enkel het aanbod leveren, en hoe dit samen werkt. Ik denk dat het museum best vrij is, maar er is wel een toename in het luisteren naar wat scholen willen. Ik denk dat dat heel positief is. Dat er bijeenkomsten zijn waarin we met elkaar om de tafel gaan en kijken hoe

we dit kunnen invullen. Je kan niet meer zeggen, kom maar hierheen en doe wat wij bedacht hebben. Het gaat wel richting maatwerk.

Streven jullie ernaar om programma's op maat te maken?

Dat zou heel mooi zijn, maar de educatie afdeling hier bestaat uit twee mensen. En tien museum docenten, maar die zijn er ook per uur. Er is heel veel wil bij museumdocenten en stagiaires. We willen allemaal heel graag, maar er is gewoon weinig tijd en uiteindelijk zijn er ook weinig mensen.

In het CKV-programma ligt ook veel nadruk op het professionele kunstenaarsveld. Hoe zie jij dit in relatie tot het museum?

Het museum werkt vaak met jonge kunstenaars. Dat is bijzonder. Dus in die zin zit er wel wat toegankelijkheid in. Maar dat hangt ook van de groep af. Dat we meer rollen binnen het museum willen belichten, is daar ook wel aan gerelateerd. Bijvoorbeeld mensen die aan pr werken, of educatie doen, die schilderijen ophangen en de directeur, wat doet die dan? Waarom werkt dit allemaal zo? Dus die kant proberen we wel te belichten. Dus wel aansluiting zoeken bij het professionele werkveld, maar minder vanuit de kunstenaar, dus een andere rol, meer vanuit het instituut. Daar zijn we ook naar op zoek: hoe kunnen we hier een programma omheen bouwen. Hier is een aantal jaren geleden wel een voorzet voor gegeven en toen werkte het niet zo. Misschien kan dat nu weer in een nieuwe vorm. Ook omdat dit wel te linken is aan het nieuwe CKV programma.

Zijn er dingen die je mist in het nieuwe programma?

Ik ben dus benieuwd hoe het gaat zijn met de activiteiten.

Als afsluitende vraag zou ik je willen vragen hoe je de toekomst van CKV ziet?

Ik hoop dat, als het goed loopt, scholieren eenvoudiger ergens binnen zullen stappen. Dat zou ik een heel mooi scenario vinden. Dat je een soort vrijheid krijgt van CKV en dat je aan heel veel dingen snuffelt en leert kennen waardoor de kunstwereld iets minder abstract wordt. Dat je wat drempels kan verlagen, ook binnen de museumwereld.

afsluiting van het gesprek

Centraal Museum

Eveline Reeskamp, senior educatie en Robin Kuhlemeier, groepsbezoek en reserveringen.
Utrecht

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie. Onderzoekster en geïnterviewde tutoyeren elkaar. Reeskamp wordt in onderstaande tekst aangeduid als ER, Kuhlemeier als RK.

Verloop van het interview:

Wat is de visie van het museum op gebied van onderwijs?

ER: Dat heeft natuurlijk alles te maken met ons visiedocument waarin de gehele visie van het museum staat omschreven. De missie van het museum, daar zit het verrijken van de bezoeker in. Dus we gaan voortdurend uit van dit begrip en stellen de vraag hoe je de bezoeker kunt verrijken en dit doen we ook voor het onderwijs. Je biedt de informatie aan op de verschillende niveaus en hierbij gaan wij uit van verschillende leerstijlen. We proberen zo het bezoek aan het museum meer te laten zijn, maar we willen dat het een ervaring is. We willen zorgen dat mensen vragen stellen, we willen ze erbij betrekken. Maar tegelijkertijd willen we niet het juiste antwoord geven. Dus je wilt de blik verruimen zodat ze naar verschillende invalshoeken in de kunst kijken. Je wilt iedere bezoeker serieus nemen en je wilt ook in iedere bezoeker interesse tonen.

RK: Praktisch gezien begint dit al bij de aanvraag van het bezoek. We bieden rondleiding op maat, maar het meeste start vanuit een vast programma. Maar eigenlijk zijn deze programma's ook altijd op maat omdat wij altijd vragen naar de groep, vanaf welk vak de groep komt, vanuit welke opdracht ze komen en wat de reden van het bezoek is. Wij sturen deze informatie ook naar de rondleider. En de rondleider vraagt dit vervolgens ook weer aan de groep voorafgaand aan de rondleiding. Dus het hele op maat, en bijna per individu kijken waar behoefte aan is begint eigenlijk daar al.

Als je kijkt naar CKV-docenten, komen die nu naar het museum vanuit een bepaalde behoefte?

RK: Nou je merkt soms wel dat er een aanvraag binnenkomt vanuit een bepaald thema. Dus dat ze vragen om een rondleiding waar het postmodernisme naar voren komt. Dat kan dan zeker, we verdeden dan vanuit een *beeldaspecten rondleiding* en dan gaan we langs postmodernistische kunstwerken. Maar, de CKV-leerlingen komen nog niet zoveel. Maar weinig specifieke CKV aanvragen.

Hebben jullie een CKV-aanbod voor de individuele leerling die het museum bezoekt?

RK: Ja, we hebben kijkwijzers online staan. Maar het is wel lastig om de individuele CKV-leerling te monitoren. Ze gaan gewoon naar binnen, kopen een kaartje en bezoeken het museum.

En de kijkwijzer die jullie online hebben staan voor CKV leerlingen, in hoeverre komt jullie onderwijsvisie hierin terug?

RK: Poeh, om dat nou even uit m'n hoofd te zeggen.. We proberen verschillende opdrachten erin te doen. Dus je moet dingen opzoeken en tekenen, dus hij is wel wisselend qua opdrachten.

Hebben jullie zicht op hoeveel groepen er specifiek vanuit het vak CKV het museum bezoeken?

RK: Ik moet wel vaak doorvragen. Docenten zeggen vaak ook niet vanuit welk vak ze komen. Die geven aan dat ze met een groep komen en welk onderwerp ze dan graag willen behandelen. Vaak moet ik een paar keer heen en weer mailen om informatie te krijgen. Alleen zo kunnen wij echt op maat een rondleiding aanbieden. Hoe meer informatie ze leveren, hoe beter wij de rondleiding kunnen aanbieden. Dat is vaak even wennen voor docenten.

Hebben jullie ook samenwerkingsverbanden met scholen? En misschien ook met CKV klassen?

ER: Een collega van ons is bezig met samenwerkingsverbanden met scholen hier in de omgeving van Utrecht, X11 bijvoorbeeld. Zij probeert alle vakken te integreren in een project. Bij het *Grafisch Lyceum* en het *Mimeto* hebben wij ook een vaste structurele samenwerking, maar dat is MBO en die hebben geen CKV. We hebben geen speciale samenwerkingsverbanden met bijvoorbeeld een havo of vwo.

RK: We maken natuurlijk wel programma's voor het havo en het vwo. Dus ze komen wel zeker, maar daar zijn geen samenwerkingen mee.

ER: We willen geen standaard programma's maken, maar aansluiten op de groep.

RK: Daarom heeft onze collega ook de object onafhankelijke opdrachten bedacht.

Kun je dit toelichten?

RK: Dit zijn losse opdrachten die je eigenlijk bij ieder kunstwerk kan toepassen. Deze opdrachten kunnen we aanpassen en soms ook bij basisscholen doen. Soms krijgen we een aanvraag van een school die zo veel mogelijk doe-opdrachten willen. Dan trek je deze opdrachten uit de kast. De één heeft bijvoorbeeld meer met zelf tekenen, de ander meer met beschouwen of schrijven.

Het CKV programma is zo'n twintig jaar geleden opgesteld en sindsdien is er qua inhoud weinig veranderd. Het museum en de educatie heeft wel een verandering doorgebracht. Wat zijn opvallende veranderingen voor jullie als museum?

ER: Als je het breed bekijkt dan is er op gebied van organisatie wel veel veranderd. Vroeger hing educatie er een beetje bij en was het meer traditioneel en ging het uit van kijken en informatie. Nu merk ik dat het belang van educatie en het binnenhalen van schoolgroepen vergroot is. Ook bij de directie is dit een belangrijk punt nu. Mede doordat we ook gewoon aantallen binnen moeten halen en je een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebt als museum. Educatie kun je ook breder inzetten dan alleen kunst, dus dat je ook de andere vakken erbij kan betrekken. Het *Boijmans* deed dit met hun rekenprogramma bijvoorbeeld. Ik heb het idee dat het museum veel breder ingezet wordt en dat wij meer overtuigd zijn van het pedagogisch belang van de kunst en het museum.

RK: Het gaat in onze collectie ook over het hele leven, zeker deze collectieopstelling, in plaats van alleen de kunst. Het gaat over geschiedenis, techniek, maatschappij.

Een om antwoord te geven op je eerdere vraag. Ik ben meegegroeid met de hele ontwikkeling in het museum. Het beroep rondleider is enorm geprofessionaliseerd. Er zijn allerlei verschillende trainingen en dit is ook steeds meer een vereiste merk ik. Dat doen wij zelf ook als wij nieuwe rondleiders aannemen, dan kijken we ook naar wie al trainingen hebben gekregen en of ze meebewegen met de nieuwste ontwikkelingen.

Wat is voor jullie een goede rondleiding?

RK: Iemand die goed inspeelt op de groep

ER: En de groep goed meekrijgt. Zodat er echt iets ontstaat in een groep. Maar het is heel mooi als iemand een gave heeft om een groep zo te raken en om iets over te brengen, zodat ze het nooit meer vergeten. Maar dat is volgens iets wat echt maar een enkeling kan.

Is het dan karakter of training?

RK: Ik denk dat je met training een heel eind komt. Zoals met I ASK, dan komt je toch verder dan dat iemand alleen maar staat te zenden. Dan gaat het echt het ene oor in en het andere weer uit. Het is echt belangrijk dat je als rondleider checkt wat voor groep is het, wie zijn dit, wat willen ze, wat gaan we doen.

Waarom hebben jullie gekozen voor I ASK?

ER: Ik denk, uitgaand van de visie van educatie en het belang van de bezoeker. Je wilt gewoon dat er iets gebeurt in het contact met de bezoeker hier in het museum. Dit werkt het beste als je ook

werkelijk belangstelling hebt voor die persoon. En niet er voor staat van denkt; nou daar komt mijn verhaal en ik stel even een vraagje.

RK: En onze educatieve programma's zijn ook al jaren op deze manier geschreven. Als je dit terugleest, dan zit het er allemaal ook al wel in.

Waarom dan toch de keus voor I ASK als het al in jullie manier van werken zat?

ER: Dat is denk ik toch omdat het gestructureerder wordt. En nog meer vanuit een soort basis. I ASK heeft een sterke theoretische basis en dit komt ook naar voren in de training die ze geven.

RK: Het maakt het ook heel tastbaar denk ik. Het geeft je handvatten hoe je een goede rondleider kan zijn, het geeft houvast.

Hoe zijn jullie hiervan op de hoogte gebracht van het nieuwe CKV programma,?

Eigenlijk door jou (onderzoeker zelf). Om eerlijk te zijn, het staat gewoon in nieuwsbrieven, maar die lezen we niet goed. Dit komt vanuit de *Museumvereniging* of *Cultuurnetwerk*, *SLO*, *LKCA* of noem maar op. En dat is zonde, want het is zinnig om deze wel te lezen, maar het is echt tijdsgebrek. Voor mijn gevoel is het niet heel uitgebreid gecommuniceerd. Maar ik vindt ook dat het onze eigen verantwoordelijkheid is.

Als we het hebben over het nieuwe CKV, wat vinden jullie opmerkelijk?

ER: Ik denk de afschaffing van de culturele activiteiten. Dus dan wordt museumbezoek nog meer afhankelijk van de docent. Maar dat was het al, want het gros kwam al in groepen.

RK: Ja, hetzelfde. Maar ik weet niet of dat veel verschil gaat maken. En daarnaast de dimensies. Maar daar kun je niet allemaal programma's op schrijven. Want dat is best ongrijpbaar, wat heel goed is, maar ook wel lastig.

Want ongrijpbaar?

RK: Kijk, als museum kun je een draai geven aan die dimensies. Maar een individu kan daar weer een eigen draai aan geven. Het idee is volgens mij juist dat een leerling er zijn eigen draai aan kan geven. Dus als je een programma schrijft op een van de dimensies, dan sla je denk ik de plank mis. Dan kun je beter open vragen of opdrachten bedenken die de gedachte nog meer stimuleert.

ER: Dus eigenlijk zit het dan weer in het contact dat je hebt met de docent.

Stel een docent belt op en zegt; wij zijn bezig met de dimensie *industrie en ambacht*. Kan het museum hieraan tegemoet komen?

RK: Ja. Dan sluiten we daar bij onze rondleiding op aan. Bijvoorbeeld door de rondleiding te focussen op Rietveld. Als je hier dan nog een paar object onafhankelijke opdrachten bijvoegt, dan heb je een mooi programma. Wat voor onze rondleiders ook uitvoerbaar is. Maar waar ik me het meest zorgen over maak is dat een docent zich niet realiseert dat het kan bij ons. Dat je bij ons een vraag kan stellen en dat wij hier op in kunnen spelen. Dus dat het ook met de nieuwe CKV-veranderingen, dat wij nog steeds een rondleiding op maat kunnen geven.

Wat verwachten jullie van de rondleider?

RK: Veel zelfstandigheid en flexibiliteit. Al onze rondleiders zijn zelfstandig dus we verwachten dat ze zelf kunnen beoordelen op welke wijze ze hun rondleiding aan laten sluiten bij de wensen van de docent.

Doelstelling van het nieuwe programma is dat leerlingen leren om kunst actief mee te maken. In hoeverre kan dit in het Centraal Museum?

RK: Ja, wat is actief meemaken? Is dat tekenen of jezelf vragen stellen? Of moet je iets zien bewegen?

ER: Ja, want dan spreek je ook verschillende zintuigen aan. In ieder geval probeer je ze zoveel mogelijk actief te krijgen. Dat ze zelf nadenken over associaties. En we hadden natuurlijk David Bade in de Werkplaats en dan is het heel duidelijk zichtbaar. En dan zijn we, vind ik als best ver, ook in vergelijking met andere musea. Vooral als de Werkplaats ook echt met een kunstenaar is die bezoekers en leerling activeert.

Kan een leerling bij jullie kunst meemaken in een professionele context?

RK: Het museum is natuurlijk de professionele context.

Een andere belangrijke wijziging is dat leerlingen een onderzoek moeten doen. Hoe denken jullie hier over?

RK: Wel lastig in te bedden als je iedere individuele leerling wil helpen met hun onderzoek.

ER: Nee, daar hebben we echt niet de mankracht voor om per leerling te begeleiden in hun onderzoek. Dan wil iedereen wat anders, daar kun je niet aan beantwoorden.

En in de vorm van een groepsprogramma?

ER: Ja, dan kun je wel weer iets samenstellen.

RK: Kijk als we ergens een rondleider kunnen inzetten is dat leuk. Ik ken bijvoorbeeld een programma, ik dacht dat dit van het Van Gogh Museum is, dat Jij als rondleider heet. Zoiets zou je om kunnen bouwen: Jij als onderzoeker. Onze rondleider geeft een introductie en de leerlingen gaan met opdrachten de zaal op en presenteren aan het einde hun bevindingen.

Dat is al een heel concrete invulling voor iets met betrekking tot het onderzoekscomponent

RK: Ja in groepsverband zou het ook wel kunnen, anders wordt het ook onbetaalbaar.

Zouden jullie dit willen aanbieden?

RK: Ja, waarom niet? Dan zou een rondleider als een soort van coach fungeren en rondlopen en monitoren. Grappig he, als je er zo over praat dan kom je tot allemaal ideeën.

Werken jullie met actuele methoden binnen de cultuureducatie in het museum op gebied van educatie?

ER: Eigenlijk is het meer een soort mix van verschillende theorieën. Wij halen eruit wat bij onze visie past en wat betekenis heeft. Maar we volgen niet één methode, kijk overal zit wat in. Kijk naar Visual Thinking of I ASK en de verschillende leerstijlen. We halen eruit wat voor ons interessant is.

Wanneer is een bezoek geslaagd voor een CKV leerling?

ER: Je kan dat natuurlijk op allerlei niveaus bekijken. Het begint met de leerling zelf. Als er iets is gebeurt bij de leerling in de rondleiding. Dan is het geslaagd. Dat je ziet dat het ze raakt.

RK: En dat docenten ons weten te vinden en begrijpen dat ze hun vraag of verzoek bij ons mogen neerleggen. En je merkt het als er iets met hun leerling gebeurt, soms kun je dat al aan hun blik zien, dat ze aan het nadenken zijn en dat er een kwartje valt. En toch ook wel dat de docent vindt dat het aansluit bij zijn lessen en dat het zijn lessen ondersteunt. Dat hij blij verrast is. Het allerliefst heb je natuurlijk dat ze dit terugkoppelen naar ons.

RK: En dat leerling later als ze wat ouder zijn ook weer in het museum komen. Omdat ze hier goede herinneringen aan hadden.

Vanaf augustus gaat het programma van start. Zijn jullie hier als museum klaar voor?

RK: Ja, maar het kan natuurlijk altijd beter. Net hebben we heel enthousiast allemaal leuke dingen over het onderzoek bedacht dus wie weet waar het uitkomt.

afsluiting van het gesprek

Gerrit van der Veen College

Jan Severins
37 jaar ervaring in het onderwijs, 8 jaar CKV
Amsterdam

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie.

Verloop van het interview:

Kunt u mij vertellen hoe CKV bij u op school vormgegeven wordt en met welke visie de school werkt?

De visie is eigenlijk van ontdekken naar waarnemen en vervolgens oordelen en waarderen. Dat is een beetje de grote lijn. In de onderbouw is dit nog heel speels; opdrachtjes, tekenen, naar buiten en langzamerhand komt daar ook het beschrijven, nadenken over hoe je zelf iets doet, het creatief proces om de hoek kijken.

Dus de leerlingen komen vroeg in aanraking met kunst en cultuur bij u op school?

Ja. En natuurlijk hebben we de school zelf. Meestal beginnen we met de architectuur van de school zelf. Het gebouw zit vol met beelden en van alles en nog wat. Daar hangt ook de geschiedenis van het gebouw aan, de architectuur, maar ook de oorlog dus daar begin je mee.

Nu het nieuwe programma zijn intrede doet, maakt dit veel verschil in de manier waarop u de lessen indeelt?

Ik denk dat er wel wat veranderingen in de indeling gaan komen ja. Ik ben al een tijdje bezig met het nieuwe programma. Wij als school boden altijd alle kunsten, dat zijn de acht kunsten, inclusief het erfgoed bij CKV. Daar waren we constant mee bezig. In de eerste klas kwam dit voorbij en dan in de tweede en derde steeds meer verdiepend. En dan in de vierde klas deden we alles nog een keer, de hele rits. Dan wat meer verdiepend of in een totaal andere vorm waarbij het steeds meer nadenken over, het kijken naar, het beschrijven van en waarderen van kunst vooral centraal stond. Maar, met het nieuwe CKV, zoals dit staat in de officiële plannen, lukt het niet om alle zeven kunsten aan bod te laten komen. Dus wij hebben ervoor gekozen om met CKV datgene aan te bieden, wat onze school normaal nog niet aanbiedt.

Dus jullie gaan de uitdaging aan?

Ja, we gaan bijvoorbeeld niet meer met theater en dans bezig. Dit krijgen ze bij ons allemaal al in de onderbouw. Voor CKV hebben we nu gekozen voor vier thema's; architectuur en design als onderwerp, en dan gaan we uit van vier perioden. Een periode doen we film en een periode doen we fotografie. En dan is natuurlijk de andere periode, het beroemde onderzoek geworden. Ik heb daar de bijscholing al van gehad. Dus dat wordt voor mij alsnog vakantie werk.

Kunt u wat meer vertellen over hoe u het onderzoek wilt toepassen in de lessen?

Ik heb nog niet alles vaststaan. In principe mag, wat ons betreft, het onderzoek gaan over alle kunsten. De leerlingen hoeven zich bij het onderzoek niet te houden aan een van de drie onderwerpen die wij hen aanbieden. Voor het vwo moet je eigenlijk vier disciplines aanbieden, dus wij bieden in de derde klas ook nog eens muziek aan. Maar het blijkt voor kunst algemeen leerlingen, waar we toch zeker ook een band mee hebben, dat muziek het moeilijkst is voor de leerlingen. Om hier goed in te duiken en om de terminologie helder te krijgen. Daarom doen we dit ook nog eens extra bij vwo. Maar, nu weer over het onderzoek, dan mogen alle kunsten aan bod komen. Het moet duidelijk onderzoekend zijn. Ik zei op die bijscholing dat het onderzoek een soort profielwerkstukje in het klein is. Maar dat was het echt helemaal niet, maar het lijkt er veel op. Wat je met het profielwerkstuk altijd hebt is dat je meteen een hoofd- en deelvraag moet hebben. Maar ik vind dat

leerlingen eerst maar eens moeten neuzen, oriënteren en ga maar eens rondkijken wat je een leuk onderwerp vindt. Kom daarna maar eens op je vraag. Flauwekul. Gewoon ga eens eerst oriënteren: wat wil je gaan doen. Ga naar de bieb, ga op internet en vindt dan uiteindelijk iets wat je wilt onderzoeken. Dat is in principe ook hier de bedoeling. Ik denk dat ze een week of acht, negen, de tijd hebben om eraan te werken. Dus dat zal een les zijn met voorbereidingen waarin ze nadenken hoe ze de boel gaan aanpakken. Dan is er gewoon heel veel tijd voor hen om te werken. Ik zal vaak hier zijn, je haalt ze regelmatig erbij, met schema's en dergelijke en je bent beschikbaar.

Bent u dan meer een begeleider?

Ja, zeer.

Denkt u dat de leerlingen hier capabel toe zijn? Worden ze daar op school nu al in getraind?

Ik denk dat het ook bij het leren hoort. Dus ze kunnen het nog niet, maar ze zijn het aan het leren. Of ze moeten het gaan leren. Het is wel een van de moeilijke dingen hoor. Want ik zie wel een beetje verschil tussen vwo en havo. Bij het vwo wordt over het algemeen harder gewerkt en dan kan het redelijk gestructureerd. Havo heeft nog wel erg last van uitstel. Daar moeten we ook gewoon veel meer echt in de les beginnen en veel meer de touwtjes vasthouden, ook aan de hand van planning en schema's en zo. Dus daar zal de begeleiding een stuk strakker worden.

Denkt u dat het onderzoek bijdraagt aan een kwaliteitsimpuls?

Over het algemeen heeft de commissie het veel theoretischer gemaakt, terwijl het vak eigenlijk veel praktische mogelijkheden had. Nu kun je natuurlijk altijd zorgen dat alles wat zij zeggen, dat je dat omdraait naar een praktische insteek. Maar dat is eigenlijk een beetje anders dan dat ze het bedoeld hebben.

Ja, toch zegt de commissie dat ze een advies heeft gemaakt en bij scholen heeft aangegeven dat ze het naar eigen goeddunken mogen invullen?

Ja, dat klopt. Maar je moet natuurlijk deze vrijheid wel nemen, want in de papieren staat dit niet echt. Maar het heet nu iets van praktische opdrachten en dat zit ook weer in het examen. Dat praktische kan er altijd in en daar kun je altijd ook weer het onderzoek aan verbinden. Want je kan bijvoorbeeld uitzoeken wat je van te voren gaat doen. Dus dan kun je vanuit de praktijk toch een heleboel leren. Maar je maakt het wel wat theoretischer. Dat is misschien niet zo gek nee.

Want het theoretischer maken, hoe staat u daar persoonlijk tegen over?

Nou, ik vind het niet per se nodig.

Wat vindt u dan de essentie van het vak CKV?

Dat ze die attitude van het waarnemen, het durven waarnemen, het onbevlekt ontvangen ontdekken en van daar uit langzamerhand een gefundeerde mening kunnen geven. Vanaf de eerste klas hebben leerlingen al een mening. Het zijn vaak een of twee woorden: leuk, niet leuk, stom. En als je binnen een paar jaar CKV ervoor kan zorgen dat ze eerst gaan kijken, misschien iets opzoeken om de kunst zo te begrijpen, en dan zeggen van "Oh, ik vind het nog steeds lelijk", dat mag ook! Maar, niet te snel oordelen. Wel gefundeerd oordelen. Dat is voor mij het vak CKV.

Als we nu kijken naar de nieuwe dimensies, zoals bijvoorbeeld feit en fictie, industrieel en ambacht, heeft u al een idee hoe u dit wilt invoegen in de lespraktijk?

Eigenlijk hoor je de dimensies maar één keer te gebruiken. Maar ik heb ze in elke periode er even bijgezet. Ik kan het nu niet helemaal uit m'n hoofd zeggen, maar bij vwo en havo gaat het steeds meer richting het verdiepen. Dus ik heb ze er wel gewoon bijgezet en vind het eigenlijk ook wel handig. Dat kun je wel heel lekker neerzetten als je bijvoorbeeld met architect en design bezig bent kun je heel mooi industrieel en ambacht gebruiken. Dan hebben de leerlingen een idee van, oh ja,

dus ik kon het goed gebruiken. Je maakt er een keuze in natuurlijk, maar ik kan het goed gebruiken. Ik heb geen moeite om de dimensies toe te voegen.

Zet u dit uit, samen met de vaksectie?

Ja, ik heb er persoonlijk de tijd voor gekregen om dit te gaan doen. Dus ik werk het uit en leg het vervolgens voor.

Vanuit de politiek wordt steeds meer aangedrongen op samenwerkingen. Bijvoorbeeld een samenwerking met culturele instellingen. Is hier bij u op school ook sprake van?

Ja. We zijn natuurlijk een cultuurprofiel school, een jaar of tien geleden zijn we dat geworden, acht, zes, zo iets. Daar zitten natuurlijk allerlei verbanden met theaters en zo. Dus we gaan ook regelmatig naar musea. Dus er zitten wel redelijk wat connecties ja.

Maar is er dan sprake van een samenwerking, of is er sprake van een incidenteel bezoek waarbij u de instelling belt en zegt dat u graag langs wilt komen?

Ja, maar dat is met veel zaken wel het geval. Het theater is wat meer samenwerking, dan wordt er ook in het theater gewerkt. De examenleerlingen gaan vanuit drama naar het theater om daar te oefenen en op te treden. Maar nee, verder beeldend niet echt een samenwerking. Ik denk niet dat wij heel veel bieden aan bijvoorbeeld een theater. Nee, wij zijn toch meer afnemer van culturele instellingen. En dat is doodgewoon in de grote stad. Ik kan me voorstellen dat als je in een kleinere gemeente zit, dat je veel meer dingen kan samen doen. Maar als je kijkt hoeveel aanbod wij hier op school van verschillende instellingen binnenkrijgen, dat is eigenlijk veel te veel.

Hebben jullie in het nieuwe CKV-programma, al vast staan waar jullie heen gaan op excursie?

We gaan in de vierde klassen, daar zijn we het nu opnieuw aan het bekijken, we gaan altijd naar FOAM, voor de fotografie. Ik veronderstel dat we met architectuur en design nu naar het Gemeente Archief gaan. Dat is ook qua architectuur en geschiedenis heel boeiend. Film weet ik niet. We zitten in lange leerlijnen, de keuzes die we gemaakt hebben voor die vier (architectuur en design, film, fotografie en muziek voor vwo) betekend dat in de eerste, tweede en derde klas dit het meeste aandacht krijgt. Daar hebben we een lange leerlijn, van klas één tot vier. Dus in de eerste klas zie je dit en in de tweede dit, en zo verder. Dat geldt ook voor muziek en fotografie. Wat er dan nog over is, dan kunnen we zelf nog een keer iets leuks doen. Maar de leerlijnen zijn erg belangrijk. De keuzes voor het bezoek naar bepaalde zaken wordt bepaald door de leerlijn.

En als u bijvoorbeeld denkt aan de culturele instellingen, zijn er dan dingen, in het licht van het nieuwe CKV programma, die u vanuit de instellingen verwacht?

Ze doen het uit zichzelf al. Daarom ben ik ook erg blij met FOAM. Die vind ik erg goed met hun educatie. We vragen daar altijd alleen maar een rondleiding. Geen toestanden of workshops ofzo. Voordeel is ook dat we midden in de stad zitten. Dus ik zeg tegen mijn leerlingen, we gaan over tien minuten weg. En dan gaan we. Bij het FOAM zijn ze erg goed in de analyse. Dus echt het kijken.

Want wat is voor u een goede rondleiding?

Leerlingen laten kijken, praten en daarna uitleggen. Zo nodig nog wat het belang is van de kunstenaar of de fotograaf. Bij FOAM hebben ze een soort folder, waarop staat waar je naar kijkt als je een foto bekijkt. Dat gebruik ik bijvoorbeeld dan zelf ook weer in mijn lessen in de derde of in de tweede klas. Dus dat zit ook weer in de lijn van kijken, begrijpen, waarnemen, daarom past dit er zo goed in.

Ervaart u veel flexibiliteit?

Ik bedoelde, ik zeg tegen mijn klas: over 10 minuten zijn we daar. Dat kan wel met name in de vierde klas, daar zijn de studiewijzers en dan weten ze dat. Bij FOAM zijn ze flexibel qua tijden. Als ik zelf op tijd ben, ik heb nog nooit gehad dat het niet kon.

Heeft u ruimte om voorbereidingsmateriaal of verwerkingslessen toe te passen in uw les mocht een instelling dit aanbieden?

Ja zeker. Ik denk nu vooral even aan de vierde klassen, maar dat wordt goed van te voren afgesproken. Het komt ook in de studiewijzers en daar is gewoon tijd voor. Zo hebben we ook de verbinding met de Toneelmakerij. We doen altijd een workshop vooraf en daarna gaan we met zijn allen naar de voorstelling, met alle vierde en vijfde klassen.

Dus u houdt in uw PTA en studiewijzers rekening met het feit dat culturele instellingen mogelijk extra lesmateriaal aanbieden?

Ja absoluut. Bijvoorbeeld over een paar weken komt de Toneelmakerij weer en dan spreken we dit weer af.

Daarnaast is het nog een belangrijk aspect van het nieuwe programma dat de leerlingen een cijfer krijgen voor het vak CKV. Hoe kijkt u hier tegenaan?

Ik vind het prima. Ik gaf altijd al cijfers, alleen aan het eind van het jaar, was een 7,5 een g. een tussen 5,5 en een 7,5 was een v en daaronder was het een onvoldoende. Dan blijf je dus zitten.

Deden alle docenten dit?

Ja, binnen CKV hadden wij dit afgesproken om het op deze manier te doen. Dit hebben we uiteraard samen met de directie besloten. We hadden ook nog wel eens dat ze aan het einde van de vakantie nog dingen mochten inleveren. Maar dat doen we nu niet meer, aan het einde van het schooljaar moet gewoon alles afgerond zijn. Dat geeft soms wel eens wat stress. Het is wel eens gebeurd dat er één jongen is blijven zitten omdat hij een onvoldoende voor de handelingsdelen CKV en gymnastiek had. Dus echt zonde. Maar ik vind het op zich wel ontspannend werken. Ik geef gewoon altijd cijfers. Het kan natuurlijk gebeuren dat je eens een keer onvoldoende hebt. Als je maar aan het einde van het jaar minimaal een vier hebt.

Zal de motivatie van leerlingen veranderen doordat ze een cijfer krijgen voor CKV?

De druk is natuurlijk nu nog wel wat sterker. Maar ik weet niet of dat over motivatie gaat. Dat moeten we gaan merken. Want het wordt ingepakt in een groot cijfer, het combinatiecijfer CKV, profielwerkstuk en maatschappijleer. Dus die drie vormen samen één cijfer. Dat kan alle kanten op gaan. Er kan iemand zeggen van, nou jongens ik laat CKV een beetje versloffen en ik pak het straks wel op met mijn profielwerkstuk of maatschappijleer. Er mag natuurlijk één onvoldoende zijn, maar dit moet minimaal een vier zijn. Dus dat is de ene kant. Het kan ook juist andersom zijn, dat een leerling denkt van, volgend jaar krijg ik het hartstikke druk met mijn profielwerkstuk, ik ga nu zorgen dat ik CKV heel hoog scoor. Dus het kan allebei de kanten op gaan en ik weet niet hoe dit zo gaat zijn. Maar we gaan het zien.

Precies, je kan het nog niet weten. En het afschaffen van het aantal verplichte culturele activiteiten, wat is uw mening daar over?

Ja, dat vormt de jus van het vak. Dus die gaan gewoon door! Ja, ze zijn er natuurlijk nog wel, ze zijn alleen verminderd en minder verplicht. Werken vanuit de dimensies en de verschillende disciplines. Dat komt vanzelf wel als je de periodes verschillende kunsten aanbiedt. Dan komt dat vanzelf.

Maar jullie laten je dus niet weerhouden om de activiteiten te doen?

Het is misschien iets minder geworden, maar dat scheelt maar een klein beetje. Want nogmaals, dit is het belangrijkste van het vak. Dat ze ernaar toe gaan en dat ze daar ook nog een verslag van maken of dit op een andere manier verwerken. Dus volgens mij is het nu vier voor de havo en zes voor het vwo voor komende periode. Omdat het onderzoek er natuurlijk ook is bijgekomen is het ietsje minder.

Dus jullie houden de activiteiten sowieso in je programmering?

Jazeker.

Blijft u dan binnen Amsterdam?

Dit jaar in ieder geval wel. Het wil wel eens zijn dat er een combinatie is met de Tweede Kamer, dan gaan we met bussen naar Den Haag. En dan ook bijvoorbeeld naar Panorama Mesdag of het Gemeente Museum. Maar dat wisselt per jaar. Anders zitten we gewoon hier. Dan is er natuurlijk ook nog de mogelijkheid dat leerlingen zelf plannetjes maken. Dat leerlingen binnen de lestijd zelf op stap gaan.

Want hoeveel lestijd heeft u?

Wij hebben honderd minuten per les. Over het algemeen zitten we voor en na een pauze. Dus we zitten soms van elf tot half twee bij een activiteit, heerlijk. Dus ik doe een half lesje in de mediatheek, van, ga maar opzoeken: waar wil je heen? Met een culturele kaart erbij, wil je geld betalen of niet? Wij betalen niets, maar je kan overal gratis naar binnen. Dan op gegeven moment hebben ze groepjes gevormd en gaan ze ergens heen.

Wat leuk! Hoe gaat vervolgens de verslaglegging?

We zijn nu een twee jaar aan het experimenteren met twee soorten verslagen. Je hebt het theoretische verslag, dus leerlingen schrijven het op. Dat is vooral feitelijk zeg maar.

Werken jullie dan ook met kijkwijzers als leerlingen een activiteit doen?

Ja, de kijkwijzers gebruiken we van kunst algemeen. We zijn nu ook bezig om dat in de eerste klas ook alvast mee te geven. En dan verder is het belangrijk dat ze daar hun mening goed formuleren en minimaal 450 woorden.

Hoe reageren de leerlingen hierop?

Ze vinden het niet leuk. Over het algemeen zijn er weinig leerlingen die het theoretische verslag echt leuk vinden. We hebben daarnaast verslaglegging door middel van reactie. Dat heet dan reactie wordt creatie. Dus leerlingen gaan ergens heen en geven een reactie op wat ze zien en wat ze daar van vinden. Ze geven vervolgens hun reactie vorm in een creatie.

Dus letterlijk creatie als in zelf iets maken?

Ja, zelf aan de slag, en dat mag dan vanuit alle kunsten. Beelden, gedichten, liedjes en van alles en nog wat. Dit is individueel. Ze moeten dan wel in 100 woorden ongeveer uitleggen wat de verbinding is, waarom hebben ze hiervoor gekozen en waarom ze dit zo uitgewerkt hebben. Ik krijg natuurlijk de mooiste dingen binnen. Dat is leuk. Dit vinden veel leerlingen ook leuk om te doen.

Nemen jullie deze vorm ook mee in het nieuwe jaar met het nieuwe CKV programma?

Ja, zeker weten. Ook weer om te zorgen dat het vak creatief blijft. Het moet wel creatief blijven en ze moeten met kunst bezig zijn, ook om te begrijpen hoe het werkt. Dus altijd weer het creatief proces erbij. Bij een creatief proces hoort ook dat je het soms even niet weet. Daar hoort geen gerichte opdracht bij en dat is het mooie eraan.

Gaan jullie in het kader van CKV ook wel eens naar het Stedelijk?

Ja.

Kunt u vertellen hoe u dit ervaren heeft?

Ja, we zijn een paar keer geweest. Dat koppelen we dan met name aan design. Dat zal voor volgend jaar ook een mooie insteek zijn voor design. Maar de echte design afdeling daar, ik vind hem altijd een beetje krapjes. Er staat heel veel, en vlak op elkaar. Maar het is wel het onderwerp op dat moment dus ik zie ons daar zeker wel met de nieuwe CKV inhoud naartoe gaan.

Stel, u belt het Stedelijk op en u zegt dat u in het kader van nieuwe CKV het thema design wil behandelen. Wat zijn dan de verwachtingen die u heeft van het Stedelijk?

De verwachting is dat zij de principes van design kunnen laten zien en vertellen. Daar zijn wij ook mee bezig. Maar kijk, design is vormgeving, het is materiaal, het is kleur. En de functionaliteit natuurlijk. Het is niet voor niets design en architectuur samen in een thema.

Ziet u dit dan in de vorm van een rondleiding?

Ja, ik denk bij een programma altijd aan een rondleiding ja.

En de rondleiding, waar moet deze aan voldoen?

Als je over iets wilt praten heb je handvatten nodig. Dat is bijvoorbeeld het materiaal en de kleur, en hoe voelt dit materiaal. Zo kun je er over na denken. Je wilt dat ze niet alleen de mening vorming, maar wil je over de mening praten, dan heb je handvatten nodig in de vorm van toelichting. En die handvatten kan een rondleider geven.

Wat verwacht u van het museum op gebied van voorbereidend materiaal?

Ik heb nooit zoveel verwachting. In positieve zin bedoel ik dat. Wij kunnen zelf een heleboel aanbieden. Het is bij design bijvoorbeeld heel makkelijk. Je vraagt desnoods aan je leerlingen dat iedereen iets meeneemt en daar ga je vervolgens over praten. Dus dan neemt de één een theekopje mee en een volgende de schemerlamp van oma. Dus je hebt het over tijd en verschillende functies.

En als we het hebben over het aansluiten van de belevingswereld van de leerlingen, hoe vindt u dat culturele instellingen hier op inspringen?

Vanuit een museum zijn ze aanbod gericht. Maar heel veel mensen van de educatie afdeling weten echt wel wat voor vlees ze in de kuip hebben. Dus die weten heel goed hoe ze de leerlingen moeten benaderen tegenwoordig. Twintig jaar geleden ging ik bijvoorbeeld naar de Oude Kerk en dan komt zo'n oude vrouw en die gaat dan een uur zitten kletsen. Dat volk is allang weg! Dat pakt dat allemaal niet op. Nu weten ze veel beter. Ze worden gericht, kijk ernaar, denk er over na, pak iets, leg hier iets neer. Allemaal didactiek is er nu aanwezig. Dat is gewoon veel beter geworden, echt veel beter. Dus de kwaliteit is beter. En ik leer hier ook weer eens van. Ieder heeft natuurlijk zijn eigen manieren. Dus het is echt aanvullend allemaal.

Heeft u het gevoel dat het nieuwe CKV programma u is opgelegd?

In zekere zin wel. Maar ja, ik weet nooit of dat erg is. Ik zei, toen het hier kwam op school, zo van we gaan maar eens kijken wat er gaat gebeuren. Ik vind het ook wel weer leuk om dat hele vak een draai te geven.

Het vak zelf heeft de afgelopen twintig jaar nauwelijks ontwikkeling doorgemaakt.

Maar natuurlijk heeft de school zelf dit wel gedaan. Dus als je een duw krijgt om het eens opnieuw te gaan doen. Ik werk hier nog een jaar of drie, vier, dus we zorgen dat het tegen die tijd goed werkt, maar op een ander manier. Je kiest meer, je haalt dingen weg, voegt dingen toe. Ik heb natuurlijk wel in de meivakantie een week zitten werken om de PTA's op orde te krijgen. Dat moet natuurlijk wel helemaal omgegooid worden en dat kost tijd. Het hele stramien en de grote inhoud ligt klaar. Ik heb zo vanaf de grote vakantie een week om de inhoud van de eerste periode en dan langzaam de rest van het jaar te vullen. Dus niet alles in één keer klaar te willen hebben. Je kan natuurlijk ook nog een heleboel oude dingen pakken en deze een nieuwe jasje geven. Je moet zeker niet alles weggooien, dat is zonde. Gewoon goed kijken wat je hebt en hoe dit past in het nieuwe plan. Je wordt wat strenger op je eigen werk. Natuurlijk ook omdat de inspectie hier op toeziet. En dan is je doelstelling vooral heel belangrijk, dat je uitlegt waarom je bepaalde keuzes maakt.

Zijn er aspecten in het nieuwe CKV-programma die u mist? Die u er persoonlijk in zou willen hebben?

Dat is altijd moeilijk. Nee, eigenlijk niet. Het is wat theoretischer geworden, maar omdat je altijd een draai kan maken en kan zeggen dat je waarneming belangrijk vindt, dan pak ik een oefening van beeldend erbij. Omdat wij het in vier jaar rustig kunnen opbouwen, dat is prettig. Officieel zijn er die vier V's, dat verkennen en, ik moet altijd even denken. Dat verkennen doen we natuurlijk in klas één en twee. Dus je schuift en rekt wat meer uit en sommige dingen kun je ook veel rustiger aanbieden.

Denkt u dat de plannen voor CKV gerealiseerd kunnen worden?

Ja, dat is wel het ideaal. We hebben de plannen nu liggen en ik sta erachter. Dat wij dat allemaal kunnen realiseren wat erin staat, dat ligt aan ons. Je doet het niet in één jaar. Over twee, drie jaar, misschien vier jaar, dan hebben we precies een jaargang gehad van klas één tot vier, dan kan je gaan evalueren. Het komt wel goed met dat vak!

In 2014 is het advies online gezet en is geprobeerd om reacties uit het werkveld te verzamelen. Zijn jullie hier vanuit school nog bij betrokken geweest?

Ik ben daar redelijk bij betrokken geweest. Dus ik heb ook regelmatig informatie die kant op gestuurd.

Heeft u het gevoel dat er naar u geluisterd wordt? Of naar de docent an sich?

Ja. Dat is wel erg veel gevraagd. In de commissie zit een goede kennis van me. Het ministerie is redelijk dwingend geweest in een bepaalde opbouw. Dat onderzoek bijvoorbeeld, het onderzoekende karakter, dat moest er toch echt wel in. Daar is niet altijd iedereen even blij mee. Maar ik kan altijd zeggen van, ik geef er een eigen draai aan. Dus geef ik bijvoorbeeld een praktische opdracht, maar geef daar gelijk bij aan dat een paar ijkpunten kunnen zijn van: waar ben je mee bezig? Waarom doe je dat? Hoe is het verder? Hoe is het nu? En dan heb je al een onderzoek! Je moet ook een beetje creatief zijn als docent. Niet de dingen groter maken dan ze zijn. Het is geen profielwerkstuk.

afsluiten van het gesprek

Zernike College

Ingeborg Abrahamse (Kunst Algemeen, Kunst Beeldend, CKV en handvaardigheid aan de onderbouw, heeft vanaf de invoering van CKV ervaring met het lesgeven in CKV). Groningen, locatie haren Haren.

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie. Onderzoekster en geïnterviewde tutoyeren elkaar.

Verloop van het interview:

Hoe is CKV bij u op school vormgegeven?

Op de havo is het alleen in het vierde jaar. We hebben in totaal vier periodes per jaar en in de eerste twee periodes krijgen ze het één uur en de laatste twee periodes zijn twee uur in de week. Volgend jaar gaat dan veranderen en dan is het, het hele jaar door twee uur in de week. En op het vwo, daar hebben we het in leerjaar 4 en 5 en dan één lesuur in de week. Dit blijft ook zo. We zijn met zes á zeven docenten. We hebben geen roosterbanden, dus we geven niet gelijk CKV en kunnen dus ook niet ruilen qua discipline. Met de sectie hebben we zelf een studiewijzer gemaakt, deze heet roadmap. Hierin staan alle opdrachten. We werken met verschillende thema's zoals de stad, de smaak, cultureel erfgoed of rebel.

Wij zijn vorig jaar al begonnen met de ideeën voor het nieuwe CKV. We hebben hiervoor eerst gekeken naar wat we al hebben en wat we al doen. En we vonden dat we eigenlijk al best veel hadden. Alleen in het vierde jaar hebben we een ingreep gedaan. Vorig jaar is er een onderzoek geweest door een LIO, docent in opleiding, over CKV. Hier zijn twee dingen uitgekomen voor vwo en havo. Nu hebben we in periode 1 en 2 nog wel steeds thema's, waarin vooral de kunstautobiografie erg centraal staat. Nieuw is dat er in periode drie en vier een onderzoek is. Bij havo kiezen de leerlingen een kunstdiscipline en een invalshoek, een dimensie. Het doel hierbij is dat de leerlingen een lessenserie maken voor hun medeleerlingen. En die moeten ze ook echt uitvoeren. Daar zijn we natuurlijk nog steeds mee aan het ontwikkelen. Vorig jaar hadden we dit voor het eerst gedaan met de LIO en toen nog wat dingen aangepast. Dit jaar hebben we ook meer klassen.

Daarnaast is er voor vwo4 een programma geschreven waarin het onderzoek terug komt. Die is meer theoretisch: hoe zet je een onderzoek op en welke stappen zet je hierin? Leerlingen hebben een eigen onderzoek. Het thema is nu utopieën en droombeelden. We willen dat leerlingen anders gaan nadenken over wat ze kunnen bereiken. Leerlingen zijn ook vrij om hun kunstdiscipline en hun inlever vorm uit te kiezen. Ze mogen dus ook een film maken. De stappen zijn wel vastgelegd.

Daarnaast is er nog een derde project. Deze was ook nieuw. Hiertegenover zit de biotoop. Hier wonen en werken allerlei kunstenaars. We hebben twee jaar geleden subsidie aangevraagd om een project met de burens te doen: het heet ook project de burens. Vorig jaar was dit met een havo klas, om te kijken hoe het loopt. Nu zijn het meerdere klassen. De leerlingen gaan naar verschillende kunstenaars vanuit het idee burens en leefomgeving en om de expertise van de kunstenaars te onderzoeken. Hun eindproduct is uiteindelijk een eigen kunstwerk en dat is heel divers, dus de eindproducten zijn heel verschillend wat erg leuk is. Alle kunstenaars werken met andere materialen en hiermee gaan de leerlingen ook aan de slag.

En waar zou je het burens project plaatsen in het nieuwe CKV-programma?

Nou eigenlijk passen ze in alle vier de domeinen. Want leerlingen zijn ook aan het verkennen in de biotoop en het resulteert in een eindgesprek en een expositie waarin ook reflectie plaatsvindt. Dus het is eigenlijk een organisch geheel en alles past mooi in het nieuwe CKV programma.

Daarnaast is er nog een heel ander project. In oktober gaan de leerlingen op buitenschoolse uitwisseling. Dus dan gaan ze daar voor een tijdje wonen en naar school. Ze doen daar een cultureel onderzoek. En als de leerlingen dan terugkomen, moeten ze aan de onderbouwleerlingen een workshop geven. Die workshop is dan verbonden aan de cultuur en het land waar ze waren, het moet wel op cultuurgebied zijn. En hier zit het verkennen en verbreden en verdiepen en alles ook wel in. Maar die workshop dat is wel een goed leermoment voor ze, omdat ze dan ook een beetje voelen hoe het is om docent te zijn. Met verantwoordelijkheid en dingen regelen die je nodig hebt. Dit project is ingebed in de culturele week. In klas 1, 2 en 3 doen ze zelf een workshop en dan in de vierde moeten ze het organiseren. Dus het mes snijdt aan veel kanten, ze werken samen, leren een andere cultuur kennen en ze leren hoe ze een les kunnen geven en natuurlijk het reflectie moment. Dus een mooie uitdaging.

Hoe richten jullie de culturele activiteiten in?

Aan de hand van het thema mogen leerlingen zelf kiezen waar ze heen gaan. Dus bij het thema rebel, moesten de leerlingen naar iets rebels toegaan. Wij vinden dat de leerlingen 5 culturele activiteiten moeten doen. Dit houden we het komende jaar ook vast, ook al staat dit niet in het programma.

Leerlingen kiezen zelf?

Ja. Soms bieden we ook klassikaal dingen aan. Maar het is ook dat ze zelf dingen mogen doen.

Geven jullie de leerlingen kaders mee met betrekking tot de CA's?

Nou, sommige CA's die organiseren we zelf. We hadden altijd kijkwijzers, maar daar worden de leerlingen murw van, en wij eigenlijk ook. Dus we hebben nu ingesteld dat leerlingen van twee activiteiten kijkwijzers moeten invullen. We hebben deze kijkwijzers wel aangepast en het staat wat meer in het verslagachtige vorm. Daarnaast hebben we gezegd, die andere drie CA's die moeten op een creatieve manier weergegeven worden. Dus op een tekening, of een gedicht, of een filmpje of een fotorapportage of noem maar op. En dit valt wel goed bij de leerlingen. En bij ons ook. Bij ons op school doen we trouwens nog steeds gewoon de vijf CA's dit. Blijft ook zo. Kijk bij ons woont iedereen in of bij de stad. Dan is het mogelijk om die vijf aan te houden. Als je een plattelandsschool bent, dan moet je dit allemaal inhuren en ja, dat is wat lastiger.

Wat is je mening over het nieuwe programma?

Ja, op zich prima, en mijn sectie ook. We konden er wel goed mee uit de voeten. Dus we keken goed hoe ons CKV plan goed inpast in het nieuwe plan. We vonden gelukkig veel overlap. Wij werken hier met Cultuur in de Spiegel van Barend van Heusden en dat kwam best goed terug in het nieuwe programma.

Hoe zie jij het onderzoekscomponent?

Wij waren het al aan het uittesten op school. Maar ik heb wel eens gedacht van oh, nu gaan we de onderzoeksfase bij het onderwijs in. Dat onderzoek komt steeds vaker in het onderwijs naar voren.

En het geven van cijfers voor CKV, hoe sta je daar tegenover?

Ja, ook een leuke.. uhm. Nou we gaan het vanaf volgend jaar doen. We hebben afgesproken dat we een aantal dingen als V of G becijferen. De culturele activiteiten, daarvoor kunnen ze vier cijfers krijgen: hebben ze niets gedaan, dan krijgen ze een 0. Hebben ze het slecht gedaan dan krijgen ze een 3, hebben ze het redelijk gedaan dan is het een 6 en als ze het goed hebben gedaan dan krijgen ze een 9. Hier moeten wij natuurlijk dan wel kaders voor ontwikkelen. We hebben al een docent die hiermee werkt en zijn ervaring is dat het heel erg duidelijk wordt voor de leerling. De rest van de opdrachten wordt gewoon becijferd, dus de theorie opdrachten, de thema opdrachten en het onderzoek. Dit kan van 1 tot 10 zijn.

Maar, ik had wel liever dat je geen cijfers geeft. De collega's die het wel wilden zeiden dat het duidelijk wordt. We hebben nu een soort compromis gevonden. Sinds vorige week heeft de directie ook gezegd dat je maar 8 cijfers in het jaar mag geven, dus we moeten nog kijken hoe dit vorm krijgt.

Maakt het voor de leerlingen uit qua motivatie?

Uhm ik heb geen idee. Ik denk wel dat het meer zichtbaar zal zijn voor de leerlingen.

Het doel van het nieuwe programma is kunst actief meemaken. Komen jullie hieraan tegemoet op basis van wat je nu uitgewerkt hebt?

Van vwo 4 weet ik het niet zeker. Havo 4 komen we hier zeker aan tegemoet! In vwo 5 vind ik ook dat dit lukt. Maar het hoeft natuurlijk ook niet altijd met een kunstenaar.

En als we het nu concreet hebben over musea. Gaan jullie hier heen?

We organiseren met KUA en beeldend wel museumuitjes en in de onderbouw doen we dit ook. Met CKV, zorgen we niet voor een uitje. Maar we zeggen wel altijd tegen de leerlingen dat ze naar een museum kunnen. De entree is nu ook gratis bij het Groninger Museum dus de drempel is wat lager. Dus we zeggen het altijd, maar ze kiezen zelf hun CA. Kijk we willen met de CA's niet alles dichttimmeren, dus de leerling vrij laten in zijn keuze.

Dus vanuit CKV geen musea bezoek?

Nee, niet klassikaal nee.

In het kader van het nieuwe CKV-programma, wat verwacht je van musea?

Nou ik denk dat het goed is dat ze op de hoogte zijn van wat het nieuwe CKV programma inhoudt. Op de vier gebieden en de dimensies. Maar ja, als ik kijk voor mezelf. Het kan twee kanten op. Kijk een museum kan een project aanbieden, en dan kun je daar als school aan mee doen. Maar ja, kijk, ik weet de weg wel. En mijn collega's weten de weg ook wel te vinden. En met de leerlingen gaat het ook best goed. Een museum gaan ze heel makkelijk heen, met ouders bijvoorbeeld. Dus dat zit er al wel in. Maar ja, ik moet wel zeggen dat ik bijvoorbeeld meer plannen bedenken voor een samenwerking met het theater bijvoorbeeld. Maar wie weet, misschien in de toekomst wel. Ja, wij hebben wel de indruk dat leerlingen in een museum komen, met ouders of met beeldend of KUA en zetten daarom in op andere dingen bij CKV. Dit heeft ook te maken met het feit dat we een CultuurProfiel school zijn.

Hoe zie je het nieuwe CKV programma idealistisch in over een jaar of 10?

Ja, daar heb ik eigenlijk nog niet over nagedacht.

Wat zou je graag willen?

Ik denk, tenminste ik geef al vanaf het allereerste begin CKV. Bij sommige leerlingen moet je echt heel erg trekken. Dat valt gelukkig nu wel mee met mijn klassen. Maar er zijn ook collega's die echt aan hun leerlingen moeten trekken. Het klassieke voorbeeld van de jongen die een economieprofiel heeft bijvoorbeeld. Ik denk dat het vak CKV ook over 10 jaar nog nodig is. Je kan je ook bedenken dat CKV onderdeel wordt van het lescurriculum (geen apart vak) en dat het wel zijn weg vind. Maar ik zou wel willen dat leerlingen CKV gewoon vinden. En dat de stap naar een kunstenaar of een workshopdocent, op wat voor manier dan ook, dat het een makkelijke stap is. En dat wij als docenten ons netwerk zo groot hebben dat we leerlingen kunnen helpen en doorverwijzen naar het professionele veld. Dat het nog meer gewoon is en onderdeel van hun leefomgeving wordt.

Want wat is voor jou de waarde van het vak CKV?

Meer zien, meer weten, meer kennen. Ja.. gewoon hun horizon verbreden en verdiepen ook.

Met als doel?

Ik denk dat je dan meer mogelijkheden ziet om, ja, even globaal om tot een oplossing te komen. Niet alleen onderwijs, maar ook komen tot tools of handvatten waarbij je breder kan kijken, oplossingen kan zien en dat je niet alleen bij het bekende blijft. Dat je op nieuwe dingen afstapt. Stukje zelfbewustzijn en zelfontplooiing, ik denk dat dat voor mij de twee belangrijkste zijn. En dan natuurlijk met kunst en cultuur. Niet dat het twee losse werelden zijn overigens, maar dat het samengaat en verbonden met elkaar is.

Mis je dingen in het nieuwe CKV-programma? Of had je graag dingen anders gezien?

Ja, nou voor mij hadden de cijfers niet hoeven eigenlijk. Ik vrees dat een leerling erom heen kan. Dat hij zegt van mwaah, het interesseert me niet. En dat hij dan ook over een jaar of twee jaar kan zeggen van, ik heb er niets voor hoeven doen en toch ben ik over. Het mag niet onder een vier zitten voor het combinatiecijfer. Dus dan is de vraag, wanneer krijg je een vier?

Dus eigenlijk niet zo tevreden met het geven van een cijfer?

Nee, ik vond dat wij hier op school een vorm hadden van: iedereen moet dit doen. Maakt niet uit of je wel of niet geïnteresseerd bent. Het hoort erbij. Maar goed, dat moeten we nu ook gaan ervaren. We kunnen we soort van voorzorgsmaatregelen nemen, maar we gaan het zien.

Ik ben wel blij dat we vrijheid krijgen om onze eigen projecten te blijven doen. Wij ervaren hier wel de ruimte voor.

afsluiting van het gesprek

Unic

Carolien Jacobs
Docent KUA en CKV, 6 jaar ervaring.
Utrecht

Vooraf:

Kennismaking, welkom en uitleg over opzet en doel scriptie. Onderzoekster en geïnterviewde tutoyeren elkaar.

Verloop van het interview:

Kun je me vertellen hoe jullie het vak CKV op school uitvoeren?

Bij ons duren de lesuren gewoon zestig minuten en leerlingen hebben een vierkant rooster. Dat wil zeggen dat ze van half negen tot half vier les hebben. Wij werken hier op school met domeinen, wat inhoudt dat leerlingen redelijk veel zelfstandig of in groepen aan een opdracht werken. Soms zijn er meerdere klassen aanwezig in hetzelfde domein en zijn er dus ook meerdere docenten van verschillende vakken. Voor CKV merkten we dat dit op een gegeven moment niet meer werkte en toen zijn we met het vak apart gaan zitten. CKV had best veel zelfstandige opdrachten en hierdoor was een kleine ruimte prettiger werken, zowel voor leerlingen als voor mijzelf. Leerlingen kunnen zich beter concentreren. De leerlingen werken dus zelfstandig en wij als docenten hebben een begeleidende rol hierin. Natuurlijk zijn hier soms ook praktische opdrachten, workshops en de CA's. Dus het is niet enkel in de klas zelfstandig werken.

Vanaf welke leeftijd krijgen de leerlingen CKV?

In de vierde klas, zowel op de havo als op het vwo.

Je gaf net aan dat jullie met praktische opdrachten werken. Hoe uit zich dit?

Wij werken met verschillende disciplines. De leerlingen hebben zes CA's, zowel voor de havo als het vwo. Dit moeten wel zes verschillende CA's zijn, dus zes kunstdisciplines. Wij bieden een aantal zelf aan.

Wat bieden jullie zelf aan?

Wij gaan met ze naar musea en hiervoor hebben we een kijkwijzer. Maar daarnaast hebben we ook een kijkwijzer Kunst, waarin ze één kunstwerk uitkiezen en deze behandelen. Dus dan zitten we al op twee CA's. We gaan zeker een of twee keer naar een museum en dit is ook vaak in combinatie met andere vakken. Zo gaan we naar Den Haag voor maatschappijleer de Tweede Kamer bezoeken, en voor KUA en CKV gaan we dan naar verschillende musea daar, leerlingen kunnen zich inschrijven voor meerdere musea zoals Mauritshuis, Museum de Gevangenvoort, Escher Museum. Het Gemeente Museum niet, dat ligt te ver uit de richting. Daarnaast gaan ze in leerjaar drie naar de Dom in Keulen, hier laten we ze in het begin van leerjaar vier dan een CA over architectuur doen, dus dit hebben ze dan ook al gedaan. Ze mogen het natuurlijk ook zelf invullen als ze dit willen. Ook gaan we een keer met ze naar het theater. Dus op deze manier doen ze al een aantal dingen. En film bieden we ook aan! Dat is erg leuk, we hebben een project in samenwerking met het Hoogt (filmtheater in Utrecht). Dat vinden de leerlingen ook erg leuk. De inhoud verandert elk jaar een beetje in overleg met de school en het Hoogt. Maar het gaat altijd om een thema en dan krijgen de leerlingen workshops van regisseurs. Zij vertellen dan hoe het is om regisseur te zijn en wat je allemaal doet als regisseur. Vervolgens bedenken we daar een aantal opdrachten bij en gaan de leerlingen zelf een film maken. Aan het einde gaan ze ook op bezoek bij het Hoogt en kijken we samen naar een film. Dus een combinatie van theorie, dus stukken fragmenten kijken en analyseren en dan zelf een film maken en dan een film bekijken in het Hoogt.

Kun je meer vertellen over de kijkwijzer?

De kijkwijzer hebben we zelf samengesteld aan de hand van voorbeelden op het internet. Wij werken verder ook niet met boeken of methodes. Dit komt ook omdat wij een lange geschiedenis hebben van CKV op school. Het gevolg is dat het programma wat er nu staat misschien wat los bij elkaar geraapt is en we moeten het weer wat nieuw structureren.

Houden jullie wel de indeling aan dat de leerlingen eerst een autobiografie maken en dan activiteiten doen en dan ...

Nee, dat niet. De leerlingen maken overigens wel een Artvlog, dus ze maken een filmpje waarin ze hun culturele leven tot nu toe laten zien. Dus niet schrijven, maar actief doen. Wij zeggen niet op basis van hun vlog dat ze naar een museum moeten gaan, omdat ze daar nog nooit geweest zijn. Wij willen ook vooral de eigen interesses van leerlingen blijven motiveren. De rest bieden wij zelf aan in de zes CA's.

Zo hebben we er bijvoorbeeld ook een game ingezet. Dat leerlingen dus aan de hand van een kijkwijzer een game analyseren. Op deze manier sluit je wel aan bij de belevingswereld van je leerlingen. Dus het is aan de ene kant heel leuk omdat je dan van die jongetjes krijgt die gamen heel leuk vinden, en je ze nu leert om dit ook te analyseren en de terminologie erbij te gebruiken en dat echt goed te bekijken. Maar jammer is, is dat leerlingen dan ook bijvoorbeeld The Sims gaan analyseren.

Ja, want in hoeverre geef je de leerlingen dan kaders, welke CA wel mag en welke niet?

Het is ook aan henzelf. Wij bieden natuurlijk de CA's aan. Dus ze hoeven natuurlijk niet zelf op pad. Maar dat is ook wel lastig, ik heb zelf ook een zekere culturele passie dus ik wil de leerlingen vrij laten om hun eigen passie en keuzes hierin te maken.

Als we het nu hebben over het nieuwe CKV-programma. Hoe ben jij dit ter ore gekomen?

Grappig genoeg was het mijn stagiaire die dit vorig jaar opbracht. Toen ben ik gaan kijken en ben ik erachter aan gegaan. Alleen wij hebben pas in december voor het eerst hier goed naar gekeken en overlegd hierover. Ik moest ook echt, omdat jij mij benaderde, mijn aantekeningen van dat gesprek erbij pakken, want het was helemaal weggezaakt. We moeten dit nog steeds vormgeven. Het probleem is, ik weet niet hoe dit zit met andere scholen, maar wij krijgen geen sectie tijd voor CKV. Normaal heb je eens in de maand ongeveer een sectie overleg. Omdat al onze CKV docenten ook andere vakken geven (Engels, KUA, Beeldend, Maatschappijleer) hebben wij geen eigen sectie en hebben hier dus geen tijd voor.

Dan moet je misschien ook pleiten voor je tijd, zeker omdat het vak echt een examenvak gaat worden en becijferd gaat worden?!

Ja zeker, dat hebben wij ook als een van de punten opgeschreven tijdens het overleg: sectietijd met een uitroepteken!

Wat is je mening over het nieuwe CKV programma?

Ik herkende wel wat dingen, zoals die kunstautobiografie en de verbinding op het einde. Wij op school eindigen ook altijd met een eindpresentatie aan de hand van een cultureel zelfportret. Het is leuk dat er meer verdieping in komt. Maar dat is ook weer lastig, de leidraad is hierin vrij vaag. Ik zou liever hebben van, kies een aantal kunstdisciplines uit en behandel in ieder geval dit, en dit, en dus. Je kan het eigenlijk nog vrij light opvatten en er niet zoveel mee doen.

Want wanneer moeten jullie je PTA op orde hebben voor de inspectie?

Dat is in oktober. We gaan ergens in de komende weken bij elkaar zitten. We hebben voor nu in de planning om het programma van komend jaar zo veel mogelijk gelijk te houden, met de nodige aanpassingen, zoals cijfers bijvoorbeeld. Dus we gaan eerst kijken hoe we hetgeen we nu al hebben in een nieuwe mal kunnen passen. Daarna gaan we meer op details letten.

En dat komt voort uit het feit dat jullie geen sectie hebben?

Ja, dat is puur tijdgebrek.

Jammer eigenlijk.

Ja, en het is ook wel jammer. CKV heeft bij ons een voorgeschiedenis op school, ook in combinatie met literatuuronderwijs. We waren net best tevreden over de inhoud van het programma en dan moet je het weer veranderen, dus dat is ook wel jammer. Er zijn zeker dingen die we niet kwijt willen.

Ben jij het eens met het feit dat er een landelijke kwaliteitsimpuls moet komen voor het vak?

Wat ik vooral heb gezien is dat CKV soms vrijblijvend is. Ik heb zelf CKV gehad, ik was een soort proefkonijn van de Tweede Fase. Ook heb ik het op andere scholen gezien toen ik zelf stage liep. Het wordt gewoon zo verschillend aangeboden. Soms is het echt een soort Kunst Algemeen light versie en bij anderen had het veel minder om het lijf. Er zit zoveel verschil tussen de kwaliteit, en dat is gewoon maf. Dus ik vind het goed dat er een strak PTA komt waar eisen aan verbonden zitten. Ik denk ook dat dit soort dingen, die moet je doen en die moet je dan ook goed doen en voor een cijfer doen.

Dus je bent voorstander van het feit dat CKV afgesloten wordt met een cijfer?

Ja. Over het algemeen denk ik of cijfers überhaupt goed zijn, dat is een tweede! Maar ik denk wel dat als je cijfers geeft, dat je dat dan ook voor ieder vak moet doen. Dus trek hierin een lijn, juist richting de leerlingen.

Denk je dat dit effect heeft op de leerlingen?

Ik merkte, toen ik geen cijfers bij KUA gaf, dat leerlingen hier op een gegeven moment steeds minder voor gingen doen. Dus hier heb ik de cijfers ingevoerd, ik kan niet als enige achterblijven. Dat geldt voor CKV ook. Dat het een combinatiecijfer gaat worden vind ik echt een goede insteek. Als het gaat om voldoende en onvoldoende en dat je het vak afsluit als handelingsdeel en dan over mag naar het volgende jaar, dan ga je als leerling wel op zoek naar de ondergrens. Waarom zou je gaan voor een Goed, als een V ook al prima is. En wat ik zei, ongeacht of ik nou pro-cijfers geven ben of niet, dit is belangrijk. En qua inhoud. Ik denk dat het interessant is om een verbinding te maken tussen een stuk theorie en praktijk.

Helpen de verschillende dimensies jou hierbij?

Ik denk wel, dat je ze goed kan inzetten. Als voorbeeld bij het filmblok. Als je hier feit en fictie als uitgangspunt neemt, dan ben je er al. Ik denk wel dat het niet voor iedere opdracht en discipline zo makkelijk is. Maar het is een goede aanleiding om wat meer theorie erin te stoppen. Wat ik hieraan lastig vind is dat wij de lessen op een domein manier geven. Hierin heb ik minder mogelijkheden om soms die theorie les er tussendoor te geven.

Als kwaliteitsimpuls wil de commissie ook aansturen op een onderzoek. Hoe kijk jij hier tegenaan?

Wat ik nu leuk vind aan CKV is dat wij op school, zoveel mogelijk de schrijfopdrachten eruit gehaald hebben. Het jammere aan het onderzoek vind ik dat het schrijven er weer terug in komt. Waar wij het wel over gehad hebben als CKV-docenten is dat de vormgeving van het onderzoek vrij is. Dus wij vinden het alsnog belangrijk dat het niet per se schriftelijk hoeft.

Dus hier ga je ook op aansturen bij je leerlingen?

Als zij het schriftelijk willen is dat ook prima. Dit doen we trouwens ook met het profielwerkstuk op deze manier. Dat willen we motiveren ja. Een klein profiel werkstuk is het, zo spraken wij er ook over tijdens het overleg.

Dus de vorm staat vrij?

Ja, en volgens mij moet dat kunnen in het advies van de commissie. Dus als een leerling een onderzoek doet en dit bijvoorbeeld kan pitchen aan de hand van een beeldend werk, alleen maar leuk! Maar dit hebben we nog niet uitgedacht hoe we dit willen. Dus misschien een filmpje of een soort markt in de school.

Als het nieuwe CKV-programma bekijkt, zijn er dan dingen waarvan jij denkt dat ze missen?

Dat kan ik zo even niet bedenken. Het programma heeft logische opbouw, maar dit hebben CKV-docenten sowieso al in hun lessen. Wat ik hier wel lastig aan vind, is de vraag in hoeverre je hier het historische gaat bespreken. Het is heel makkelijk om met je praktische opdrachten een beetje aan de oppervlakte te blijven.

En het historische?

Het blijkt niet uit het advies of je dit wel of niet moet doen. Dan ga je wel meer de diepte in als je wat dieper in de kunstgeschiedenis graaft.

Dan zou ik nu graag het laatste deel willen bespreken. Mijn eerste vraag hierbij is of jullie contact hebben met culturele instellingen in het kader van CKV.

Het Hoogt dus, daar hebben we een samenwerking mee. Met het theater hebben we altijd een workshop en we gaan dus altijd naar een museum. Maar dit is niet echt een samenwerking natuurlijk.

Ik richt me met mijn onderzoek specifiek op het museum en het nieuwe CKV-programma. Waar zou jij als CKV-docente behoefte aan hebben in het aanbod van musea?

Ik zou graag meerdere kunstvormen terug willen zien. Bij het Centraal Museum hebben ze bijvoorbeeld mode en toegepaste kunst in de vaste opstelling. Dat vind ik erg prettig. Dus een diverse opstelling vind ik belangrijk. Wat qua samenwerking ook belangrijk is, is dat je er op aan kan dat iets blijvend is. Als docent heb je weinig tijd en dan is het prettig als ik gewoon weet van, dit is er en dit blijft ook nog even en de kwaliteit is goed. Ikzelf zou bijvoorbeeld liever niet naar een tijdelijke tentoonstelling gaan, maar liever naar een vaste collectie. Dan kan ik hier tijd in steken en hier een goed programma van maken en dan weet ik dat ik het volgend jaar ook nog eens kan doen.

Want hoe zit het qua voorbereiding. Wat verwacht je van musea hierin?

We werken nu vooral met rondleidingen. Dus de leerlingen krijgen een rondleiding, kiezen een kunstwerk uit en vullen hier de kijkwijzer over in. Dus wat dat betreft doen we nu niet veel met voorbereiding.

Naar welke musea gaan jullie zoal?

In combinatie met maatschappijleer gaan we altijd naar Den Haag. Voor CKV bieden we verschillende musea zoals Mauritshuis, Museum de Gevangenpoort, Escher Museum. Het Gemeente Museum niet, dat ligt te ver uit de richting, het Haags historisch museum, maar dat was erg saai.

Waarom saai?

Het scheen niet zo boeiend te zijn. Het Escher zit er wel altijd in, dat vinden de leerling erg leuk, maar de rondleiding is altijd vreselijk.

Waarom?

Ik heb het idee dat ze niet veel met educatie doen en dat ze van die rondleiders hebben die een bak informatie over je heen gooien. Dan vinden de leerlingen de kunst wel leuk, maar de rondleiding saai. Dat gaat dan vooral in op de geschiedenis en het leven van Escher. Dus ik mis zelf het kijken en het vragen stellen aan de leerlingen. Wat meer via I ASK dus, waar het Centraal Museum wel mee werkt.

Zou je dan willen dat de leerlingen gericht naar de schilderijen kijken?

Ja. Dat is wel wat ik van een rondleiding wil. Dan gaat het vooral om kunstbeschouwing. De geschiedenis ervan, een belangrijk verhaal of jaartallen en het leven van de kunstenaar, dat is niet zo boeiend. Het is belangrijk dat de leerlingen leren hoe je naar kunst kan kijken.

Want waarom vind je dit voor CKV belangrijk?

Wat ik merk is dat leerlingen het lastig vinden om de vorm te beschrijven. De inhoud gaat altijd wel, zeker met een figuratief werk komen ze wel tot de voorstelling. Met een abstract werk is dit soms wat lastiger. Maar het is juist de vormbeschrijving van, wat maakt een kunstwerk nou uniek, of dit portret ten opzichte van dit portret: dat is interessant. Dat vind ik altijd wel fijn als dit aanwezig is in een rondleiding.

Hoe bereid je je leerlingen voor op een museum bezoek?

We houden het echt heel vrij. We vertellen ze, we gaan naar Den Haag. Jullie hebben CKV en bedenken zelf of je deze excursie wilt gebruiken voor je CA. Kijk naar wat je al hebt en bedenk wat je wilt: wil je bijvoorbeeld architectuur of design of wat dan ook. Kijk goed naar het aanbod van wat wij je bieden en schrijf je dan in voor een museum naar keuze. Dus we bereiden ze niet echt voor omdat ze zelf kunnen kiezen.

Is het een taak van musea om te kijken in hoeverre ze CKV-leerlingen tegemoet kunnen komen in het doen van hun onderzoek?

Zou natuurlijk wel leuk zijn. Wij gaan volgend jaar beginnen met een culturele stage. Dus in leerjaar vier gaan leerlingen stage lopen in het culturele werkveld, een soort snuffel stage. In het kader van CKV hebben we het hier ook over gehad bij het onderdeel verbreding. Bij het Centraal Museum heb je bijvoorbeeld voor het basisonderwijs dacht ik, een rondleiding over wat je allemaal doet in het museum en wie hier werkt. Maar dit zou je ook goed in het kader van CKV aan kunnen bieden, dus echt een rondleiding in het museum; wat voor banen heb je allemaal?

Voel jij de vrijheid om een museum op te bellen en te zeggen, wij werken met een bepaald thema in de klas; hebben jullie hier een programma voor?

Nee. Dat zou ik bij het Centraal Museum wel doen, maar dat zou ik niet zo snel bij een ander museum doen. Dan kijk ik op de website en als het er niet is, dan is het er niet.

Voel je dan toch nog een zekere drempel?

Ja, nee, ik zou gewoon denken, als het er was, dan zouden ze het er wel opzetten.

Je vertelde net dat je het wel prettig is als een rondleider inspeelt op de leerlingen die voor hem of haar staan. En dat je het kijken naar kunst centraal wilt zetten. Zijn dit de twee dingen die je het belangrijkste vindt met betrekking tot CKV, of heb je hier nog aanvullingen op?

Wij hebben ons CKV-programma nog niet zo goed uitgewerkt. Als wij daadwerkelijk de culturele stages gaan doorzetten, dan is het heel fijn als musea hier voor open staan. Dat wij ze kunnen benaderen voor een snuffelstage of dat musea dit aanbieden. Als ik naar een museum ga, dan verwacht ik dat daar de kunst is en dat ik de voorbereiding en de nabespreking in de les kan doen. Het zou leuk zijn als ze daar een programma voor hebben, maar uiteindelijk doe ik er toch mee wat ik zelf wil. En als ze een programma hebben, dan zou ik het vaak niet eens gebruiken omdat het niet past in hoe ik mijn lessen wil opzetten bijvoorbeeld.

Je bedoelt dan een voorbereidings- of nabesprekingsprogramma?

Ja, als zij een voorbereidende les hebben over ik noem maar wat, feit en fictie en ik ga naar het museum in een periode dat ik helemaal niet bezig ben met feit en fictie, omdat ik samen met maatschappijleer ga en het dus moeilijk zelf kan inplannen, dan past hun programma niet.

En als jij een museum binnenstap en zegt; deze periode hebben we het over industrie en ambacht, hoop je dan dat een museum hier flexibel mee om gaat?

Ja, dat hoop ik wel! Ik heb het niet eerder meegemaakt dat je met een dimensie werkt. Maar dat heb ik bij Kunst Algemeen natuurlijk wel. Dan zeg ik ook, deze leerlingen zijn bezig met de cultuur van het moderne, dus stel ze vragen en je kan ze er gewoon bij betrekken. Dit doe ik dan bij het aanvragen vooraf. Dus ja, ik denk dat het belangrijk is dat rondleiders op de hoogte zijn van het CKV programma. Zeker dat je de collectie goed kent en dat de docent kan zeggen met welke dimensie ze bezig zijn en kan vragen of de rondleider hier extra aandacht aan wil besteden. Dus dat de rondleider kennis heeft van wat de dimensies zijn en wat hierbij interessante kunstwerken zijn.

Hoe zie jij de toekomst van CKV in?

Op onze school is het zeker beter geworden, dus dat zie ik ook wel landelijk gebeuren! En het blijft natuurlijk een jong vak, dat moeten we niet vergeten. Het moet ook gewoon groeien. Dan werkt het niet als er de hele tijd veranderingen worden aangebracht. Het is goed dat er eisen gesteld zijn, maar ik vind ook dat je het nu moet laten rusten om docenten de kans te geven om het te ontwikkelen.

Denk je alsnog dat er verschil in kwaliteit blijft tussen verschillende scholen?

Ik vrees wel dat dit blijft ja. CKV hangt gewoon heel erg af van de kwaliteit van de docenten. Er zijn gewoon docenten die in een middagje een aantekening voor CKV heeft gehaald en dan gaan lesgeven. Dus het hangt ook echt af van de docent die het vak geeft: of hij het echt wil en bereid is om moeite te doen.

Denk je dat er in de toekomst meer samenwerkingen komen?

Ik zou het wel willen ja. Altijd moet je natuurlijk eerst kijken hoeveel geld er is. Ik vind dat wat we met het Hoogt doen echt super waardevol. Het is leuk om met ervaringsdeskundigen bezig te zijn, met professionals. En het is een project dat langer duurt dus daar zijn we hier op school ook altijd groot fan van; projecten. Dit is echt een van de meest waardevolle blokken. En wat me nu ook te binnen schiet, wij zijn vanaf dit jaar een school voor ondernemend leren. Wat ook weer raakvlakken heeft met de authentieke kunsteducatie. Dus we willen graag dat leerlingen naar buiten gaan en dat ze, als ze een opdracht doen, dat het ook echt voor een opdrachtgever is. Dus dat zou trouwens wel leuk zijn als een museum als opdrachtgever fungeert in het kader van het onderzoek voor CKV.

Zou je dit dan zelf initiëren of wacht je tot musea daar mee komen?

Nou ja, dat zou ik alleen doen als ik weet hoe dat in het nieuwe programma eruit gaat zien en of dit erin past. Dan ga ik er zeker over nadenken. Ik zou er wel voor openstaan om deze vraag uit te zetten. Ik moet ook zeggen dat ik het vaak druk heb en dan schieten dingen erbij in. Maar ik zou het wel leuk vinden.

Ik ben heel erg benieuwd hoe het vorm gaat krijgen bij jullie op school.

Ik zeg dit nu als laatste maar ik denk wel dat het een speerpunt van de school wordt en ook moet zijn: dat het ondernemend is. Ik denk ook dat dit iets is dat heel goed bij CKV past, juist in de professionele context. Ik ga hier zeker met de sectie over praten.

afsluiting van het gesprek